

VIGILIA

1937
KARÁCSONY ÜNNEPE

III. KÖTET

TARTALOM:

JACQUES MARITAIN: A belülváló élet

MÉCS LÁSZLÓ: Tavaszi gyónás

DEMÉNY JÁNOS: Kodály Zoltán útja

SÍK SÁNDOR versei

TELESZKY ANNA: Az úttörő

MARIE NOËL: Completorium

H. SIENKIEWICZ: Éjtel az erdőn

KISS ISTVÁN: Örök csúcsok Paul
Claudelnél

NICHIFOR CRAINIC verseiből

BERCZELI A. KÁROLY: Giambattista
Vico gondolatvilága

BÉKÉS GELLÉRT O. S. B.: Versek

DANIEL ROPS: Szent járt közöttünk

KEMÉNY PONGRÁC: Spanyolok és
oroszok

ELIN POLIN: Nagycsüörtök a dombtetőn

SZIRMAI BORBÁLA: Elgondoltál és
vagyok tebenned

ANGYAL ENDRE: Koháry István,
a barokk ember

MIHÁLY LÁSZLÓ: Baleset a Via Giulián

H. BOROS VILMA: Maggy Lekeux

P. BRUNO DE JESUS-MARIE O. C. D.:
Madame Acarie, feleség és misztikus

KOLOSSVÁRYNÉ DARÁNYI ELLA:
Olaszországi utam

HARANGI LÁSZLÓ naplója

SZERKESZTIK:

ARADI ZSOLT, BALLA BORISZ, POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

HARSÁNYI LAJOS, MÉCS LÁSZLÓ, SIK SÁNDOR

közreműködésével szerkesztik:

ARADI ZSOLT, BALLA BORISZ, POSSONYI LÁSZLÓ

Felelős szerkesztő:

BALLA BORISZ

1938-ban megjelenik tízszer kb. 800—1000 oldal terjedelemben.

Előfizetési ára egy évre beföldön 10 pengő, Romániában 400 lei, Csehszlovákiában 60 ck, egyéb külföldön 12 pengő. — Egyes szám ára 1 pengő.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-utca 16.

Telefonszám: *11-9-777.

Csekk számla száma: 20.668.

A VIGILIA következő kötete 1938. év februárjában jelenik meg.

Felelős kiadó és laptulajdonos:

Dr. POSSONYI LÁSZLÓ

A VIGILIA kapható minden nagyobb könyvesboltban. Főbizományosok a SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT könyvesboltjai: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2. — Szeged, Kárász-utca 10. — Pécs, Széchenyi-tér 18. — Debrecen, Szent Anna-utca 10—12. — Győr, Deák Ferenc-utca 2. — Cegléd, Rákóczi-út 2. — Balassagyarmat, Rákóczi fejedelem-út 22. szám.

A VIGILIA

harmadik évfolyamát fejeztük be karácsonyi számunkkal. Három év Magyarországon már nagy idő egy olyan folyóirat életében, mely a legmagasabb eszményt követi. A katolikus magyarság felénk csendülő biztatásából és bátorításából azt a biztos hitet merítjük, hogy munkánk nem volt eredménytelen. Derekasan dolgoztunk e három év alatt a magyar katolikus szellemiség megújításán; új írókat fedezett fel ez a folyóirat, egy táborba gyűjtötte az eladdig szétszórta dolgozó értékeket; ismertette az európai keresztény művelődés újabb áramlatait és nem utolsósorban érdeme, hogy a magyar folyóiratok közül elsőnek foglalkozott behatóbban a misztikával. Nagy európai katolikus írók (C Claudel, Maritain, Gabriel Marcel) is megbecsüléssel figyelték munkánkat és folyóiratunkat, mely — külsejében és tartalmában — méltóan képviselte a magyar katolikus irodalmat külföldön is.

Nagy feladat volt nemcsak szellemileg, de anyagilag is a Vigilia kiadása. A folyóiratunkhoz hasonló egykori francia **Vigile** egyetlen kötete (ugyanabban a terjedelemben, mint a Vigilia egy kötete) éppen annyiba került, mint folyóiratunk négy kötete egész esztendőre, holott a francia folyóirat egy negyvenmillió népnek és a világ katolicizmusának készült. Nagy áldozatot rótt ez reánk, de vállaltuk. Köztudomású, hogy a papírárak az általános drágulást is túlszárnyalva, negyven százalékkal emelkedtek az elmúlt év folyamán és a nyomdai munka is tetemesen megdrágult. Évközben nem akartuk a folyóirat árát emelni s inkább az 1937. évi oldalszámot csökkentettük.

A közelgő Szentév különös feladatokat ró a magyar katolikus írókra, akik múlhatatlan jelet kívánnak adni a világ minden tájáról ideözönlő keresztény nemzetek fiainak a magyar katolicizmus hódító erejéről és tiszta művészetéről. De nemcsak e feladatok sokasága, hanem előfizetőink és olvasóink sürgetése is arra indít minket, hogy a Vigiliát a jövőben negyedév helyett évente tízszer bocsássuk ki. A magyar katolikus irodalom ma már olyan gazdag, hogy valóban a „szív bőségéből szólhat a száj”; szükséges tehát egy folytonosabb és közvetlenebb kapcsolat az irodalmi élet harcaiban a közönséggel. 1938 februártól kezdve havonként (a nyári hónapok kivételével) fog megjelenni a Vigilia, számonként 80—100 oldalon, a modern európai folyóiratok alakjában. A folyóirat gyakoribb megjelenésének természetes következménye lesz az is, hogy eddigi irányának csorbítatlan megtartásával új rovatai a mai irodalmi és szellemi élet kérdéseiben is állást foglalnak.

A VIGILIA évi előfizetési díja (tíz szám, 800—1000 oldal) a megnövekedett terjedelemmel arányosan tíz pengő, félévre öt pengő. Egyes szám egy pengő. Ugyanakkor kérjük, hogy hátralékos előfizetőink az új előfizetéssel együtt az elmaradt összeget is szíveskedjenek beküldeni a mellékelt csekkapon, mivel a Vigilia munkaközösségben dolgozik s minden fillér papír- és nyomdaköltséget szolgál.

Örömmel közöljük előfizetőinkkel és olvasóinkkal, hogy nagy, átfogó programmunkat nemcsak a folyóirat gyakoribb megjelenésével akarjuk kimélyíteni, hanem irodalmi vándorelőadásokat is tartunk márciustól kezdve: húsz vidéki város szerepel útitervünkben. Ezekre az előadásokra a Vigilia előfizetői meghívót és két szabadjegyet kapnak. Az előadások időpontját jóelőre közölni fogjuk a helyi lapokban.

A Vigilia februári száma meglepetés lesz a magyar irodalomban.

VIGILIA

KARÁCSONY ÜNNEPE

1937

III. KÖTET

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
JACQUES MARITAIN: A belülváló élet	3—11
MÉCS LÁSZLÓ: Tavaszi gyónás	12—13
DEMÉNY JÁNOS: Kodály Zoltán útja	14—23
SIK SÁNDOR VERSEI	24
TELESZKY ANNA: Az úttörő	25—29
MARIE NOËL: Completorium	30—31
H. SIENKIEWICZ: Éjjel az erdőn	32—37
KISS ISTVÁN: Örök csúcsok Paul Claudelnél	38—46
NICHIFOR CRAINIC VERSEIBŐL	47—48
BERCZELI A. KÁROLY: Giambattista Vico gondolatvilága	49—53
BÉKÉS GELLÉRT O. S. B.: Versek	54—55
DANIEL ROPS: Szent járt közöttünk	56—62
KEMÉNY PONGRÁCZ: Spanyolok és oroszok	63—77
ELIN POLIN: Nagysütörtök a dombtetőn	78—81
SZIRMAI BORBÁLA: Elgondoltál és vagyok tebenned	82
ANGYAL ENDRE: Koháry István, a barokk ember	83—86
MIHÁLY LÁSZLÓ: Baleset a Via Giulián	87
H. BOROS VILMA: Maggy Lekeux	88—93
P. BRUNO DE JESUS-MARIE O. C. D.: Madame Acarie, feleség és misztikus	94—102
KOLOSSVÁRYNÉ DARÁNYI ELLA: Olaszországi utam	103—108
HARANGI LÁSZLÓ NAPLÓJA	109—112

A BELÜLVALÓ ÉLET

IRTA: JACQUES MARITAIN

Franciából fordította: IZAY GÉZA S. J.

Most nem a Filozófus szól hozzánk Maritainból. Hanem az az ember, aki Szent Tamást „korunk apostolának“ hívja. És vele együtt apostolkodni akar. A diadalmas tomizmus megcsodált szavú úttörője, aki „korunk intellektuálisan fertőzött légkörében“ „általános visszatekintést“ mer sürgetni a teológiához. Mert életet akar, nem öncéli tudást.

Ki csodálkozhatik azon, hogy ez az egységes filozófiába fogott és a teológia természetfeletti fényeinél vizsgált élet átkapcsolódik nála egy másik életbe. Abba, amit nem szokás észrevenni, mert belülvaló élet.

Ki csodálkozhatik azon, hogy Maritainnek, a Filozófusnak házikápolnája van és hogy Maritain a „világi ember“ aszketikus könyvet ír, amit eddig ösztönösen csak remetecsuha alól vártunk. De megírta, mert meglátta azt az életet, a Belülvalót.

Szent Tamás bevezetésével látnunk engedni a természetfölötti rendbe emelt lélek belső titkait. A legmélyét, ahol a megfoghatatlan Isten élete folyik bennünk. A Szentháromság. Belülvaló Élet.

S ha most a lélek is önmagába fordítja szemét, örök imáadásban társalog a Vendég-Istennel, úgy ahogy Marie Antoinette de Geuser naplójából tudjuk. „Elragadó, Örök Társalgás és milyen változatos. Mindez a Szentséges Szentháromság örök csendjében történik.“ Ez az ember belülvaló élete. Erről az imádságos szemlélődésről ír itt Maritain.

Mit akar adni? Lelki vezérkönyvet? Bevezetést a misztikába? Nem. Ez a kis könyv szerényen lép a világi katolikusok elé, hogy a keresztény hagyományok és Szent Tamás szellemében rámutasson a lelki élet nagy irányvonalaira. Azoknak, akik intellektuális életet élnek: tróknak, filozófusoknak s a Szellem minden munkásának. Rövid, kis fejezetek. De átlátszó tiszta mélység nyílik bennük. És az irányvonalak nagy összefüggései. Aki imádsággal olvas, megtalálja őket.

Hogy értsük az Imádság és Tudás viszonyát, rögtön első mondatában a Szentháromság misztikus életét állítja életmintánknak.

Ott az Atya örök Gondolatából megszületik a Szeretet, hogy a földön is minden Ismeret szeretetté nyíljon.

A lélek életében egyetemes, katolikus szintézisét adja a lelki trók véleményének, az újra modernné lett svatagi Atyáktól a jezsuita misztikusokig és modern teológusokig.

Szent Ignác tanácsával kell olvasáshoz fogni: „belülről ízlelni az igazságokat“.

Hogy vágyjunk és megkeressük a Belülvaló Élet útját és Azt, aki vár minket a célnál, akinek birtokában Consummata csak ezt tudta írni:

„Ha igazán mindent el is hagytunk, milyen kevés mindez azért, hogy Őt megtalálhassuk, Őt! . . . A Szeretet magvát! Mindennek a teljességét! . . .

Gustate et videte, a bennünkélő Szentháromság nagyobb dicsőségére.

Izay Géza S. J.

A BELÜLVALÓ ÉLET

O sapientia quae ex ore altissimi prodiisti
attingens a fine usque ad finem, fortiter
suavi terque disponens omnia: veni ad
docendum nos viam prudentiae.

A Doktor halála után, mikor Fráter Reginald hazatért Nápolyból és folytatta előadásait, könnyelábadtan kiáltott fel: „Testvérek, míg élt a Mesterem, megakadályozta, hogy közöljem a vele történt csodákat, amiknek tanúja voltam. Az egyik: hogy tudományát nem emberi eszközzel, hanem az ima erejével szerezte. Mert ha tanulni, vitázni, olvasni, írni, vagy diktálni akart, az ima csendjébe vonult. Könnyek közt kérte, hogy meglássa az igazságban Isten titkait. És e könnyörgésre, bár bizonytalanságban fogott az imához, biztos tudással tért vissza onnan.“

(Pierre Calo: Vita S. Thomae Aquinatis.)

I.

IMÁDSÁG ÉS TUDÁS

Verbum spirans amorem

Igéből — Szeretet

Bennünk is szeretet szülessen az Igéből, a lelkünkben hordott Igazságból, aki miénk a Hitben.

Minden, ami csak van az Igében, a Szentlélekben is van. *Igy* kell összes ismeretünknek lelki megmozdulássá válni a szeretet által és kiteljesednie abban.

Mert a szeretet az igazságból születik és mert a tudás gyümölcse szeretet.

Imánk sem az, aminek lennie kell, ha e két feltétel közül egyet is elhagyunk.

Imán pedig — különösen, ha a szív mélyén történik — azt kell értenünk, aminek rendeltetése, hogy szemléljük az Istent és Vele egyesüljünk.

Et pax Dei, quae exsuperat omnem sensum, custodiat intelligentias vestras

Érzékfeletti béke

A végső célrajutásért a léleknek is dolgoznia kell. Akár saját erejével, a kegyelemre támaszkodva; akár úgy, hogy Isten fenntartja magának a vezetést és passzív állapotba emeli. Így hívják ezt, mert a léleknek valójában magafölémelt tevékenysége láthatatlanná válik abban a teljes függésben, amit az Isten működésére való figyelem és a tevékenység emberi módjának felfüggesztése jelent. Amíg Isten be nem visz az Ő nyugalomába, nekünk kell teljes erővel dolgoznunk magunk és felebarátaink megszentelésén.

„Ó, szerelmes Istenem — kiált fel Szent Gertrud — aki bátor és gyors szerelmed művében, szüntelenül ott áll királyi színed előtt!”

Tehát rá kell szentelni magunkat, sőt értelmünk s akaratumk minden erejét, hogy megismerjük az Istent és megszeressük, ismertessük és megszerettessük.

Az Értelem is csak akkor bontja ki legmagasabbraható erejét, ha segítséget és erőt ad neki az imában kapott béke. S minél közelebb jut szeretetben Istenhez a lélek, az értelmi látás annál egyszerűbbé válik és világosabbá tisztul.

Tauler mondja: „Senki sem lát oly igazán élesen, mint aki az egyesülés állapotába lépett”.

Egyesülésre azonban csak a Szeretetben jutunk.

Sőt van még egy egészen különös összefüggés intellektuális életünk és imádságunk között. Mert az ima elvonja lelkünket az érzéki képek tájairól, hogy a tiszta *értelmi*hez és még magasabbra is szálljon; viszont az értelmi működés is egyre tökéletesebb, ha felszabadul a képzetektől.¹

Csak az imaélet tudja megadni, hogy teljes hűséggel tartzuk magunkat az igazsághoz, hiány és ferdítés nélkül és hogy felebarátainkat is nagyon szeressük, nagy, intellektuális szeretettel.

Végül is ez segít — mert természetfeletti módon helyreigazítja vágyó-képességeinket — hogy tettekké váltsuk az igazságot.

Sint lucernae ardentis in manibus vestris

Mécsetek égjen

Az ima csak akkor igazán tökéletes és különösen intellektuálknél csak úgy kerül el a fenyegető veszélyeket, ha teológián épül és belőle él.

A Szent Tudomány ismerete biztosabbá és rövidebbé teszi a lelki utat. Sok tévedésnek, illúzióknak és kárbavesztett kerülőknek veszi elejét. A *tisztulás* útján értékes segítség aszkézisünkben, hogy a lélek levesse az önszeretet aljas fősვნységeit. A *világosság* útján egyszerűbbé tisztul tőle a figyelem és az emberi *én*ről Istenre fordul egyedül. Végül és mindenekfelett az *egyesülés* útján meggyökereztetni lelkünket a Hitben az isteni igazságban, megszerzi az egyesülő élet lényeges előfeltételeit.

Kétségtelen: a szeretet mindenekfölött való. Itt lent a földön többet ér szeretni, mint ismerni az Istent, s az Istennek kedve is telik abban, hogy a legtudatlanabbat emeli a legmagasabb szemlélődésre, a tudomány pedig gyakran jelenti akadályát a Szentlélek bölcsességének gonosz hiúságunk miatt. Mégis: oktalanság és vakmerőség várni, hogy ingyen áradjon belénk megvilágosítás a tanulással megszerezhető tudományos ismeretekből. Bizonyos, hogy a modern világ intellektuálisan fertőzött légköre rászorul egy nagy, általános

¹ Sum. theol., II—II., 15., 3. V. ö. in Boet. de Trinitate qu. 6., a. 2.

visszatérésre a teológiához. Ez rendes útja azoknak, akik élvezik a kegyelmet, hogy élni tudják ezt a két életet, egyesíteni tudják a Tudás és Szeretet életét. Egyiket a másikkal segítik, de föltétel, hogy jól megjegyzik: a második végtelenül több, mint az első, és hogy minden nap készen állnak akár mindent elhagyni az isteni Szeretetért.

II.

A LÉLEK ÉLETE

Estote perfecti

Legyetek tökéletesek

A Szeretet hív így, felelni csak szeretettel lehet. Az Úr hívó szava az, hogy teljesen hozzá hasonljunk, isteni erényeihez. „*Testvérek! Van-e édesebb valami, mint Urunknak ez a minket hívó hangja? Ime jóságos Urunk az élet útját maga mutatja nekünk.*“ (Szent Benedek szabályainak bevezetéséből.)

Ha gyors léptekkel akarunk ezen az úton előre törni, bármilyen is hivatásunk, el kell határoznunk, hogy magunkat fenntartás nélkül az Istennek adjuk. „*Csak az kell, hogy egy szép napon lemondjunk minden érdekünkről, minden kielégtelenségről és minden akaratról, hogy ezentúl Isten kedvétől függjünk teljesen.*“ Ezt P. Lallemand „kezdő lépés“-nek hívja. (Doctrine spirituelle.)

Ezen az áron ízelelni, látni fogjuk mily édes az Úr és mily könnyű az Ő igája: „*Te alávetted magad jószívvel, számodra minden könnyű már.*“ (Gerlac Peters: Le Soliloque en flamme.)

Ezen az áron joggal reméli a hűséges lélek, hogy az érzéki és szellemi éjtiszaka tisztulásában „*angyali halált halva*“² fényből fénybe lép, majd teljes egyesülésre az Istennel. Benne átalakul úgy, hogy Szent Pállal mondja:

„*Élek, de már nem én, a Krisztus az, ki bennem él!*“

Caritas vinculum perfectionis

Szeretebilincs

A keresztény tökéletesség lényege: Szeretet. (Summ. theol. II., II, 184, 3.) Valóban, akkor mondunk valamit tökéletesnek, ha elérte nekirendelt célját. Mert mindennek végső tökéletessége egyúttal sajátos célja is. Minket a szeretet egyesít Istennel, aki emberi lelkünk végső célja: „*Qui manet in caritate in Deo manet, et Deus in eo.* 184, 1.)

Ebből következik, hogy a tökéletesség parancs, mert a szereteten nyugszik; az Isten és a felebarát kettős szeretetén, — először az Istenén, aztán a felebarátén — mert ez a kettő hordja mind, amit parancsol az *isteni törvény*. „Az isten- és felebarátszeretet, tehát nemcsak úgy félig-meddig esik parancs

² Szent Bernát: In Cant. Serm. 52.

alá, és nem tartozik félig a tanácsokhoz. Ezt már világosan jelzi a parancs tökéletes, mindenre kiterjesztett formája: Szeresd a te Uradat Istenedet teljes szívedből... szeresd felebarátodat, mint magadat. Ezért mondja az Apostol (I Tim. 1.) „A törvény teljessége Szeretet, finis praecepti caritas est“.

A teljességet nem lehet mértékkel mérni, ez csak a módra alkalmazható. Az orvos sem méri, hogy milyen fokig gyógyít, hanem úgy ad orvosságot, úgy ír rendeletet, hogy a teljes gyógyulás beálljon. (184, 3.) Ime: az istenszeretet mértéke: mértéktelen nagy szeretet, „modus diligendi sine modo diligere“.³

De a szeretetnek, illetve a tökéletességnek több foka van. Megtarthatjuk a parancsot teljesen, vagy csak tökéletlenül. „Minden törvényt többféleképpen lehet betölteni, ezért a parancs ellen sem vétkezik, ki nem a legmagasabb fokon gyakorolja azt; elég, hogy meg ne szegje és valamilyen módon teljesítse is.“ (184, 3, ad 2.)

Így „a keresztény tökéletességnek, a szeretetnek minden foka, — még az egyedül Hazánkban elérhető foka is — a parancs alá tartozik“. Még akkor is, ha alacsonyabb fokon nem lényeg a törvény kiteljesült módja, még akkor is, ha nem kötelező azonnal úgy gyakorolni, és csak mint cél áll előttünk, amelyre törekedni kell: „Si non ut materia, saltem ut finis.“⁴

„Az istenszeretet legalsó lépcsője, hogy a lélek Istennél jobban senkit sem szeret, senkit az Isten ellenére, senkit úgy, mint az Istent, s akiben ennyi sincs meg a keresztény tökéletességből, nem teljesítette a parancsot.“ (U. o.) Aki pedig nem jut túl ezen, tökéletlenül gyakorolja azt. Egyedül az égben teljesül igazán a törvény, ahol a földtől szabadult lélek színről-színre látja az Istent. Ebben az életben tökéletes a szeretet, ha „kizár minden Istennel ellenkezőt. S ez megvalósul, mikor az ember vonzalmából kiszorult nemcsak az, ami a szeretet jelenlétében ott nem lehet, mint a halálos bűn, hanem mikor a lélek Istenhez fordult, vágyának már semmi akadályja sincs, „omne illud, quod impedit ne affectus mentis dirigatur totaliter ad Deum.“ (184, 2.) S ekkor a lélek már önmagát is egyedül Istenért s az Istenben szereti. Elűzött minden szolgafélelmet, csak a gyermeki félelem maradt meg benne, ami első gyümölcse a Bölcseségnek. Ime ez a határ, erre hív már itt lent is a Szeretet. (II, II, 19, 678.)

Az evangéliumi tanácsok módokat mutatnak, hogy elérjük ezt a célt. „Rendeltetésük, hogy segítséget nyujtsanak a szeretet gyakorlásához. A tanácsok még nem maga a tökéletesség, de eszköze annak. A Szeretet és a Törvény a lényeg. A tanács csak másodlagos, és eszköz.“ (184, 3.)

³ Szent Bernát: De diligendo Deo.

⁴ Cajetán mondja: (In II—II, 184., 3.) „A tökéletes szeretet parancs, de cél. Akarnunk kell, hogy elérjük teljesen. De éppen mert cél, a parancs ellen nem vétkezünk, ha megmaradunk legalább abban az állapotban, hogy elérhetjük a tökéletességet, még ha egyedül az örökkévalóságban is. Mindenki, legyen bár a szeretet legkisebb fokán, az ég felé halad, a tökéletes szeretet útját járja, nem szegi meg a szeretet törvényét s az üdvösség feltétele ez.“

A célratörés mindig az eszközök használatában áll, úgy, amint azt a Gondviselés különféle helyzetei várják. Így látni meg, hogy a tökéletes szeretet parancsa, ha nem is követel okvetlen szerzetesi élethivatást, feltételezi az evangéliumi tanácsok lelki gyakorlását, ahogy kinek-kinek körülményei engedik. Feltételezi a lélek készülését.

Bármilyen is valaki hivatása, Keresztes Szent János szava mindnyájunknak szól: „Az élet-estén szeretetedet kéri majd számon“.

Mihi autem adhaerere Deo bonum est

Jó az Istenhez tapadnom

A tökéletes szeretet és gyakorlása felé van egy elsőrangú út. Nagy célhoz illő eszköz: a szent szemlélődés. Más szóval tapasztalati egyesülés az Istennel, szerető és kimondhatatlan ismeret, amit *Isten kegyelmétől* várhatunk, különösen az imádság buzgó gyakorlása által.

„*Vacate et videte Quoniam ego sum Deus.*“ Hogy jusson el az ember tökéletes szeretetre, ha nem marad állandóan Isten jelenlétében, ha nem szegzi lelkét teljes figyelemmel Reá és Jézusra, a Felfeszítettre, úgy, „hogy az Ember sebében Istenségének titkába lásson.“⁵ Ez a tulajdonképpeni elmélyülés, a szüntelen ima. *Semper orata.*

Akik aktív életet élnek, ne mondjanak le a szemlélődésről azzal az ürügygel, hogy nem hivatásuk a kontempláció. Sőt még inkább kapaszkodjanak a szemlélődésbe, hiszen sürgető szükségük van az imára. Ha látják is, hogy életmódjuk akadály a legmagasabb szemlélődés elérése előtt, a kontempláció lényegét tőlük sem vonja meg az Isten. Kérjék csak (Isten) Irgalmától a belülváló élet kegyelmét oly mértékben, hogy tevékenységük a szemlélődés túlsordulásából fakadjon, *ex superabundantia contemplationis.*

„Igaz, hogy az aktív élet néha elvon minket a szemlélődéstől . . . de bizonyosan nem vonja meg tőlünk az állandósult szokást ;“ Az Igazság szeretete — írja Szent Ágoston — szent nyugalmat keres, de a szeretet kényszere szent munkákat vállal. „*Otium sanctum quaerit caritas veritatis, negotium justum suscipit necessitas caritatis.*“ Ha nem rakják ránk a külső munka terhét, maradjunk meg az igazság tanulmányozásában s a szemlélődésben. Ha pedig ránk bízzák, fogadjuk el, mert a szeretet követeli. De az igazság élvezetét így se hagyjuk abba, hogy el ne tűnjön az édes íz és levertté ne tegyen a kényszer. „Ebből világosan következik, hogy ha valakit aktív életre hív az Isten, ez nem valami elhagyást, hanem csak hozzáadást jelent: non hoc fit per modum subtractionis, sed per modum additionis.“ (II—II, 182, I. ad 2.)

⁵ Nagy Szt Albert: De adhaerendo Deo, cap. 2.

Qui spiritu Dei aguntur Il sunt filii dei

Akiket visz a Lélek

Ez a szemlélődés, amit általában misztikus életnek hívnak, lényegében függ a Szentlélek ajándékaitól és attól az isteni cselekvésmódtól, amit az emberrel közölnék.⁶ Lelki ember a teológusok tanítása szerint tulajdonképpen az, ki állandóan a Szentlélek ajándékainak irányítása alatt él. Az egyes lelkekben valamelyik ajándék megnyilvánulása mindig uralkodó jelleget ölt. De a Bölcsesség, ami tulajdonképpen a szemlélődés ajándéka és magasztosabb a többinél, valamilyen módon mindig vezető szerepet játszik. Akár úgy, hogy ő irányít egyedül és mindent magához ragad; átviszi a lelket a szemlélődő élet minden tiszta és tipikus állomásán. Akár úgy, hogy felsőbbrendű befolyása alá fogja a lélek egész tevékenységét és részesíti magasabb, vagy alacsonyabb fokon a misztikus szemlélődésben.

A szemlélődésben tehát uralkodik a szabadság Lelke, mely ott fű, ahol akar és senki sem tudja honnan jön és merre tart. Főfeltétele, hogy a Lélek előhaladjon a lemondás, a kiüresítés útján és tanulékonyan bízva rá magát a Szentlélek vezetésére.

Ez a lélekenlakó Szentháromságnak, a Fiú és a Szentlélek láthatatlan küldetésének gyümölcse.⁷ *Si quis diligit me ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus.*

Felemeli az embert Istennek egész lelki ismeretére és szeretetére, *in spiritu et veritate*. Megfosztja minden érzékitől és minden emberitől, mert magasabb e képzetek és fogalmak rendjénél. Ezért megfoghatatlan és kimondhatatlan. Beviszi a lelket az isteni titkok csupafény éjszakájába: *Nubes lucida obumbravit eos.*

Lehet száraz és fájdalmas is. Szinte lehetetlen oda eljutni úgy, hogy valami módon ki ne fosszon ez az *éjszaka*.

Hasonlóvá tesz Vezérünkhöz, a Keresztrefeszített Jézushoz. Mert a Bölcsesség a kereszt gyümölcse. A keresztelő Lélek keresztrefeszítő Lélek is.

És nem önmagáért szeretik, hanem Istenért. Nem a kontempláció örömei, hanem az egyesülés az Istennel szeretetben, ez a mi célunk. Ha valaki hajhássza a rendkívüli kegyelmeket és különös megvilágításokat — amik úgysem tartoznak a szemlélődés lényegéhez — és ha nem veti alá őszintén és egyedül az Istennek, vágyát a szemlélődés örömei után, amit Szent Bernát

⁶ Szent Maximus írta a VII. sz.-ban: „A Bölcsesség ajándékával együtt jár valami megfoghatatlan egyesülés Istennel, aki ha megérdemeljük, égő vágyakat és olyan gyönyörűséget küld, ami átisteníti az embert valami részesedés útján. Képesse teszi, hogy ezt kifejtse annak, aki rászorul az isteni titkokra és az Isten boldogságára.“

⁷ *Lásd az első tanítást.*

„a belülváló gyönyör paradicsomának“ mond, nem halad előre igazán a lélek útjain.⁸

Most megértjük, miért történik a kontempláció sokkal inkább a lélek csúcsain, mint a filozófiai szemlélődés; és hogyan éri el azt a páratlan magasztosságot a szeretet által, mert szemben a filozófus elmélyedésével teljesen ennek a műve.

A keresztény szemlélődés valóban a Bölcsesség gyümölcse. Az értelem állapota, s ez mutatja intellektuális jellegét, amit Szent Tamás tulajdonít a szemlélődő életnek. Mégis lényegesen függ a szeretettől, a megszentelő kegyelemtől és megismerteti velünk az Istent, a természetében való részesséssel, érzelmes megtapasztalással, de homályosan, mert minden fogalmat és minden képzetet túlhalad.⁹

Értékes ez az ajándék, mert Isten általa magához hasonít, tapasztalati szeretetben magával egyesít. Mert ez a misztikus Bölcsesség az isteni dolgokig hatol, a szeretet által közelhozza hozzánk, közvetlenebbül tapintjuk, ízleljük őket és megértjük, hogy az, amit így érzellemmel megfogunk, magasabb és kiválóbb az ismerőképessegek vizsgálódásánál.¹⁰

Így hatol be a misztikus szemlélődés az isteni dolgokba és így ízleli meg őket titokzatosan a hitben, a szeretet által, mert ez egy lélekké tesz az Istennel. „*Qui adhaeret Deo unus spiritus est.*“ És a kontempláció rendeltetése is mindig a szeretet. Mert *a szeretet inkább egyesít, mint az ismeret.* (II—II. 28. 1 ad 3.)

Nem felesleges megjegyezni, hogy a teológia, mikor a Bölcsesség adományáról tanít, megmutatja nekünk a szemlélődés lelki organizmusát, de a misz-

⁸ „Isten egyszerre fényt és szeretetet közöl vele. Megadja neki azt a természetfölötti szerető ismeretet, amelyről azt mondhatjuk, hogy olyan mint a meleg fénysugár, amely egyúttal melegít is, mert ez a fény egyúttal szeretetet is ébreszt. Viszont azonban homályos és sötét az értelemre nézve, mert szemlélődési ismeret, amely Szent Dénes szerint a sötétség sugara az értelem számára.“ (Keresztes Szent János: *Élő szeretetláng*, III. versszak 3. sor. P. Ernő fordításában 519. o.)

⁹ Lásd a II. tanítást.

¹⁰ „Johannes a S. Thoma: *Curs theol. t. VI. qu. LXX, disp. 18. V. 6. ugyanott: § 14.* „A hit eléri Istent a maga homályában, de valahogy mégis távol marad, úgy, hogy abban „hiszünk“, amit nem „látunk“. A szeretet azonban közvetlenül eléri az Istent, mert bensőségesen egyesít azzal, kit elrejt a hit. És bár a hit vezeti a Szeretetet és az egyesülést Istennel, mert tárgyát ő mutatja meg, mégis az az egyesülés, amelyben Istent közvetlenül eléri a szeretet, mint érzelmes megtapasztalás arra indítja az értelmet, hogy magasabb ítéletet alkosson Isten dolgairól, mint a hitnek homályos engedné. Behatol és megtudja, hogy több rejlik a hit tárgyában, mint amennyit megmutat a hit. Mert többet szeret ott és a szeretetben ízleli a többet. És e megismert „több“ miatt alkot magasabb fogalmat Isten dolgairól az, ki előbb elfogadta a hit tanúságát. Most tapasztalatra épít a Szentlélek által, aki így magasabb módon indítja az értelmet és szerez bizonyosságot neki.

Et sic licet fides regulet amorem et unionem ad Deum, quatenus objectum proponit, tamen ex ista unione, qua tangitur ab affectu Deus immediate, sique unitur, movetur intellectus, sicut a quadam experientia affectiva ad iudicandum altiori modo de divinis, quam illa obscuritas fidei patiatur, quia penetrat et cognoscit plus latere in rebus fidei, quam fides manifestet, quia plus ibi amat, et plus gustat in affectu, et ex illo plus quod cognoscit iudicat altius de ipsis rebus divinis, innitens affectui experimentalis priusquam nudo testimonio credentis, cum instrectu Spiritus Sancti sic altiori modo certificantis et moventis intellectum.“

¹¹ I Kor. 6, 17. Aki Istenhez ragaszkodik egy lélek övele.

tikusokra bízva, hogy a megfelelő pszichológiai tüneteket leírják. Valóban, olyan magas tudománynak, mint a teológia, nem kell gyakorlati szabályokat adni a lelkiélet számára. Mert ilyen szempontból úgy látszik, hogy a tevékenységnek ezt az „emberfeletti módját“, ami együttjár az ajándékokkal, nagyon gyakran, különösen a misztikus út kezdetén nem lehet velünk másképp megérezéltetni, csak mint valami halált és mint valami sötétséget, más szóval lelki tehetségeink megfosztását a tevékenység emberi módjától.¹²

Mindenesetre az értelmi működés teljes szünetelését, amiről Keresztes Szent János beszél Dénes nyomán, s ami szerintük a belénk öntött szemlélődés jellegzetessége, a működés emberi módjára kell értenünk. Mert a belénk öntött kontempláció az Isten működése alatt passzív értelemnek az isteni élet növekedését hozza. Ez lehet felfoghatatlan, de mégis elmélyíti benne az igazságot és ez „egyesülés erejében“ egy semmitsetudáson át minden fogalmi ismeretnél külön tudásra vezet.¹³ Ez pedig aránytalanul több, mint amit az érzékek és az okoskodó ész területén tudásnak hívunk.¹⁴

¹² Erre is lehet alkalmazni, amit Szt Tamás mond Jákob sántaságáról: *Jacob post contemplationem uno pede claudicabat, quia necesse est ut debilitatio amore saeculi, convalescat aliquis ad amorem Dei, ut Greg. dicit super Ezechiel; et ideo post agnitionem suavitatis Dei unus in nobis pes sanus remanet, atque alius claudicat, solum illi pedi innititur, quem sanum habet.*

¹³ *Lásd a III. tanítást.*

¹⁴ Dénes: *De nominibus divinis. VII. 3.*

TAVASZI GYÓNÁS

IRTA: MÉCS LÁSZLÓ

A Tavasz jött nagy bíboros
kalappal, a Naphegyre ült,
talárja tulipán-piros
volt s ragyogott az éjtszakában.
A béka-kórus zsolozsmázott
a földnek minden mocsarában
s a bíboros gyóntatni kezdett.

Jöttek az első-áldozók :
a hóvirágok, ibolyák
hófeltok és zörgő bozót
alól s gyóntak : kis semmi dolgot,
gyerek-lilát s gyerek-fehéret.
A bíboros szendén mosolygott
s atyásan megáldotta őket.

A somnak arany titka volt
s meggyóna arany szirmait,
(ébredő erdőn ritka folt)
nagy fák jöttek, miket a gondok
komollyá tettek, kertek, erdők
s gyóntak szirmot, gyóntak lombot.
A Tavasz megáldotta őket.

A csípős csalán térdepelt,
gyónt csöpp szirmocskát s mérget is
levetvén a szégyenlepelt.
Kenyeret, konkolyt, pipacs-álmot
gyóntak őszintén a vetések.
A Tavasz mindenkit megáldott.
És feloldozta a csalánt is !

Minden meggyóna egyszerűen
az életét : a csalogány
csodálatos fütytyét, a sün
tüskéit, róka rókaságát,

a méh szorgalmát és fullánkját,
a medve barbár bátorságát
s a Tavasz feloldozta őket.

Majd jött az átkozott Kain :
vén Európa gyónni jött.
Zord jégbilincs volt titkain.
Úgy jött, mint gyász a vigalomba.
Kezében béke-olajág volt,
zsebében pokolgépes bomba.
A bíboros borzongva nézte.

S ő gyónt, gyónt, tücsköt, bogarat,
könyvet, kultúrát, gépeket,
(csak Krisztust nem, Ő kimaradt !)
Majd gyónta : béke, népszövetség.
A Tavasz fölemelte öklét
s csak ennyit szólt : érdekszövetség
és megátkozta Európát.

Virradt. A bíboros Tavasz
misézni kezdett. A Napot
fölemelvén, mint a papok
a szent Ostyát, megáldoztatta
fényel, ki meggyónt : rétet, erdőt
s még a farkasba és darázsba
is besurrant a fény varázsa.

Csak Európa ült sötét
Kain-szemmel, vihar dúlta fel
kígyóhaj fedte üstökét
s borzalmas bűn-bozótba bújva
azon töprengett éjjel-nappal,
hogy ölhetné meg Ábel-öccsét
szebb, jobbik Énjét újra s újra.

KODÁLY ZOLTÁN ÚTJA ÍRTA: DEMÉNY JÁNOS

Honnan indult, merre járt, hová érkezett? És kivel tette a nagy utat? Erről szól ez írás.

A világ, amelybe Kodály beleszületett:

„A legszebb 101 magyar népdal cigányos modorban.“

Egy másik világ, amelyet nagy kortársával, Bartók Bélával teremtett magának:

„Corpus Musicae Hungariae Popularis.“

Az előbbi a Magyar Parlag, az utóbbi: Kodály Széchényi-szándéka, nem a nemzeti romantika, hanem a nemzeti klasszika jegyében: Magyar Erény.

„Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie“ — Liszt Ferenc nagy álma; merő irrealitás. Amikor e sorokat írni kezdem, előttem fekszik a legújabb Kodály-írás: „A magyar népzene.“ Ebben Kodály álma él; eleven valóság.

„A hangközök megválogatásában majdnem teljesen egyezik a magyar népdal a dallamkultúra két csúcspontjával: a gregorián énekkel és a Palestrina stílus dallamával.“ — olvasom benne.

Valóban: a magyar népdalok keleti őszerejükben és a nagy európai multat őrző szellemükben a zenetörténelem oly grandiózus távlatait nyitják fel, amely csak a gregorián zene jelentőségével mérhető. A gregorián szellem teremtő génusza, a zenetörténelem első zenegénusz egyénisége, a zenetörténelem legnagyobbja: Palestrina. Ha a zeneköltészet nagyjait a lélek határtalan teremtésében értékeljük, akkor Kodályt, Bartókkal együtt csak palestrinai mértékkel mérhetjük.

Mindketten erre a lélekszintre érkeztek. Jöttek: a magyar falvakból, ahová Liszt sohasem juthatott el. Indultak a lélek bensőségéből: onnan, ahová Liszt élete alkonyán, a Sunt Lacrimae rerum tünődő zongorahangjaiban érkezett el; tékozló fiú a szülői ház elé, mondván: vétkeztem.

Bizonyos, hogy Palestrina nagyobb számú művet alkotott, mint Kodály és Bartók. De ez nem minőségi különbség. Az előbbinek századok összegyűlt anyaga jutott örökül, az, amelyben a zene harmónia- és formavilága kereste a kibontakozást. Kodály és Bartók maguk végezték el azt is, amit Palestrina évszázados előkészítés után foglalt össze. Teremtőenergiájuk javát ez a nagy út égette föl. És minden egyes művük e tűzben izzott ki; sorsjelző útjuk egy-egy állomásáról; az egyszeriség jegyében fogant monumentum. Életük dantei szimbolum-élet; minden művük az előzők és a következők kontúrjában nyer

mélyebb távlatokat. Palestrinával jelent meg a zenetörténelemben a zeneköltő egyéniség. Kodály és Bartók révén a zeneköltő egyéniségén túl a zeneművek egyéni jelentősége is előtérbe tolul; az egyes művek egyszerűsége s ha paradoxul is hangzik: egyénisége. Kodálnál és Bartóknál egyaránt.

De miért kell róluk mindig együtt beszélni? Minden géniust önmagából kell mérni, minden nagyság ott kezdődik, ahol összemérhetetlenné válik. De a zenetörténelem egy korszakában sem élt egyszerre két ilyen rendkívüli nagyságú kor- és sorstársgénusz. Akik minden különböző pszichikai adottságaik ellenére is együtt indultak el a zenetörténelem folytonosságának új útján, könnyen kiteszik magukat az összemérésnek.

Ha azt kérdezik tőlem: Bach vagy a kortárs Händel? — habozás nélkül Bach-ra mutatok. Mert Händel csak egy polgáriasult Bach. Ha Beethoven vagy Haydn között kell választanom: Beethovent választom, mert Haydn csak egy nyárspolgáriasult Beethoven. Bartók vagy Kodály? — ezt magamtól kérdeztem számtalanszor és sohasem tudtam rá felelni. Ez a kérdés ugyanis fel sem vehető. De: *itt* Bartók és *ott* Kodály — ez szükséges súlyelosztás, arányos szerep.

A multkori „Bartók Béla világa“ óta is még erősebben érzem, hogy Bartók új vitális életérzések látnoka, Kodály pedig az örök hit és örök magyarság hitvallója. Ez nem jelenti azt, hogy Kodályban nincs új, eleven életérzés és Bartók nem hitvalló; csak azt, hogy Bartók egyénisége az életérzés, az ösztönélmények vízióira, Kodályé pedig a hitvallomásra, az etikus szeretet hangjaira hajlott. Kodályban is benn él a bartóki életérzés, csakhogy nem ez az elsődleges élménye. Bartók is a nagy hitvallók közül való, de a robbanó feszültségű látomások mögött ez csak latensül él.

Útja elején minden géniuszra más nagy szellemek súlya nehezedik. Sokszor egy-egy szellem teljesen ígézetében tartja s e szellem napjának kis bolygója csak. Az egyéniség azonban — ha elküldetett géniuszról van szó — csakhamar kibontakozik. Néha nem tud megbirkózni a hatásokkal. Elgar művészetére Liszt és Brahms szelleme nyomta bélyegét. Egyénisége nem tudott belőlük kibontakozni s egész életútját Liszt és Brahms vegyülése képezi.

Kodály és Bartók ugyanígy indultak: különféle wagneri, brahmsi, Strauss Richard-i, Liszt Ferenc-i napok vonzásai alatt. De csakhamar az egész romanticizmus forradalmi ereje fölé emelkedtek. S roppant nagyságuk éppen az, hogy ezt a forradalmi erőt magukkal rántották a bachi, majd palestrinai léleknívóra. Ebben a tettben az egész zenetörténet fölötti helyzeti energia feszül. Ezért mondhatjuk, hogy bennük szinte az európai zenetörténelem tetőződik be.

De Kodály és Bartók egymásra is hatással voltak. Ebben a hatásban tudatosították egymásban az egyéniségüknek megfelelőbb küldetést; az eleve elrendelt helyre polarizálták egymást s felnagyították egymás képességeit. Ösztönös szereposztás volt ez.

Ezért kell Kodályról beszélve Bartókot említeni.

„Bartók Béla világá”-ban az életút a világegyetem mind nagyobb és nagyobb széttárulása s a kozmikus létbe való belemerülés volt. Kodály életútját pedig a hitvallomásban mérjük fel. A kereszténység és magyarság lelki ösvényein. Ezt a lelket Kodály csak a nagy múltban találhatta meg, a történelmi múltban, ezért kell az ő útját a kereszténység és magyarság történelmi nyomdokain végigkísérni.

Bartók az új világlélek legmaradéktalanabb kifejezője; a világvágy és egyúttal világfélelem: egy új mítosz születését jelentik. És hogy ebben a mítoszban a kereszténységnek s a magyarságnak is nagy szerepe lesz: erről hoz Kodály, a „papok ivadéka” bizonyágtevést.

Bartók Kelet-Európa népzenekeincéből merít, de a román, szlovák, rutén, szerb, bolgár lélek mellett eleven a magyar primátus. Kodály művei azonban — Bartók mondotta így — „hitvallomás a magyar lélek mellett.”

Hitvallomás a magyar lélek mellett és a kereszténység mellett. Ez Kodály géniusza.

Életútja nem mentes a keresztény kultúra alapja, a görög (és latin) szellem iránti megértéstől. De míg Bartók ezt az alapot nagyítja fel s teszi energiává, Kodály csak érintett ettől a szellemtől. Ady keleteurópai görögségével „Sappho szerelmes éneké”-ben találkozik. A görög-latin világba utal Pindaros-i és Horatius-i kórusa is. De találkozik Ady középkoriségével is az „Ádám hol vagy?” című, a magyar irodalom egyik legmegrázóbb Isten-versében.

Bartók és Kodály a Corpus Musicae Hungariae Popularis-val való lélekazonosulás s ebben nagyszerű monumentumok építése. De életútjukat „cantus firmus”-ként jelzi a néplélek egyes megnyilatkozásainak, az örök magyar mesebeli királyfi egy-egy sírásának, nevetésének, a népdaloknak feldolgozása, csokorba kötése. A néplélek kollektív megnyilatkozásain kívül találkoznak a magyar irodalom individuális vallomásaival is. Bartók Ady szellemével való találkozását az Ady-versek méltó zenésítésében vallja meg. De Kodály nemcsak Adyval találkozik, hanem szinte az egyetemes magyar költészettel. Ady megzenésítésén kívül Balassa, Berzsenyi, Kölcsey, Csokonai, Vörösmarty, Arany szellemével találja meg a mély kapcsolatokat.

Érdekes, hogy csak Petőfivel nem találják meg ezt a kapcsolatot. Akik a magyar zenében a magyar lelket világérvényűvé tágították, ne találkoznának azzal a költővel, aki e lélek világérvényre tágulását oly nagyszerűen érezte előre? Talán azért van ez, mert erre a lépésre az utat ők homlokegyenest ellentétesen választhatták meg: nem a romantika, hanem a klasszika szellemében.

Az ellentétes lélek az alföld-hegyvidék ellentétében is nyilvánul. Bartók és Kodály, miként Ady „erdők helyéről” jöttek. De Kodály „Háry János”-ának nagyabonyi tornyában Petőfi géniusza is ott él . . .

A magyar költészet egyetemességével való találkozás révén Kodály a magyar költészet gazdag örökébe lép s folytatója annak a „harangzúgásnak“, amely — szavai szerint — „a Halotti beszédtől Adyig folytonos“. Ebből a harangzúgásból kizeng a *Literátor Kodály* arca.

A „Háry János“ című daljáték a magyar mult bujdosás-idejét jelenti. A nagy magyar mult utolsó méltó kora a prédikátor-kor ; az, amelynek alfája Temesvári Pelbárt s omegája Pázmány Péter, amely a magyarság metafizikai eljegyzettségét jelenti, amely egy Balassa Bálintban büntudatát fejezi ki. És amelyben a magyarság nagy metafizikai produktuma : a nyelve született meg.

A bujdosás ideje mintha már vége felé közeledne, új jelek égnék. Élet ? Nehéz jövendőlni. De egy bizonyos : a világ élet-halál arca. A magyarságnak ma megszületett a második, még metafizikaibb produktuma, az európai érvényű magyar zene. Kodály Psalmusa a XVI. század prédikátor kora felé mutat. A prédikátor-kor a nagy magyar mult felé. Palestrina a kereszténység nagy multja, a középkor felé tekint, Kodály a Te Deumban a kereszténység nagy jövője felé, az új középkor felé.

Nem tudni, a Háry János lélekformában mennyivel volt előbb kész, mint az egyszárnyalású Psalmus. De néhány évvel később készült el. A szalakat, amelyekből egy műakotás szövődik, nehéz szétbogozni, a gyökerek kitapintása szinte lehetetlen.

A Háry János a bujdosás apotheoizisa. A „Marosszéki táncok“ s a „Galántai táncok“-ból utóbb színpadi játékot állítottak össze : „Kuruc mese“ címmel. Ez valóban csak mese. De a Háry János : *kuruc mítosz*.

„Háry János nem csupán Münchhausen — írja Kodály a Háry-partitúra előszavában —; látszólag nem más, mint szájhős, lényegében azonban a lelkesedő álmodozó típusa, született rajongó és költő. Elbeszélései nem igazak, de ez egyáltalában nem fontos. Gyümölcsei azok az ő élénk fantáziájának, amely neki magának és másoknak egy szép álmvilágot teremt.“

A Háry János alaphangja kétféle : a prológus és az epilógus zenéje a valódi magyar élet lírája, ez fogja közre a mese hangját, az irrealitás drámáját. A mese pedig a magyar fellobogás és a magyar álm tragédiája. A kis falusi kocsmában az álmok : a nyomorúság ellensúlyozói, a bujdosó lélek káprázatai. „A magyar tragédia torztükörben. Mulatunk rajta, de a nevetés mélyén szívünk vérzik. Nem az évszázados magyar nevetés ez ?“ — kérdezi Molnár Antal.

A bujdosás apotheoizisa ez a mű, azé, amely a magyarság Mohácsától máig folytonos. De eleven emlékezés él benne a nagy mult felé. Tűzörzés ez, reményében egy nagyobb felvirradásnak.

A *Bujdosó Kodály* figyelmeztetése : „A tűznek nem szabad kialudni!“

A tenorszólóra, vegyeskarra, nagyzenekarra és orgonára írt Psalmus

Hungaricusban a *Prédikátor Kodály* tűnik elő. Ez a mű immár nemcsak művészi tökély és kultúrtörténeti jelentőség, de a keresztény lélekinspiráció szemszögéből is bachi magasságokat jelent. Kecskeméti Vég Mihály XVI. századi prédikátor verse (Dávid király LV. zsoltárának átköltése) a kodályi zene szárnyalásában végtelen horizontokba öblösödik. A XVI. századi prédikátori vetés csodálatos XX. századi kalászbaszökkenése ez a mű. A prédikátor-kor apoteózisa; Magyar Zsoltár, az egyetemes emberiséghez szóló misszió nagy széttárlásában. A prédikátor apokaliptikus siráma után a kórus mélységes bizodalommal szól: „Istenbe vessed bizodalmaidat. Rólad elveszi minden terhedet, És meghallgatja te könyörgésedet.“ A sziklaszilárd hit határozottságával, az isteni kinyilatkoztatás erejével zendül a kórus: Ime: a „Kronikás ének 1918-ból (Ady) után egy „Kronikás ének 1923-ból“.

„Igaz vagy Uram ítéletedben !“

A „Székely fonó“ című daljáték új állomás Kodály útján. Nem hitvallás, mint a Psalmus, de mítosz, mint a Hány. Csakhogy sokkal mélyebb rétegekből bukkan elő. Abból a rétegből, amelyből Bartók Kékszakállúja ered: a balladák világából. Bartók ennek a világnak a sorskörei alatt rekedt s ezt a világot kerekítette egyre nagyobbra. Kodálynál ez csak egy fontos állomás volt. A Hány kuruc mítosza körén a Psalmus hitvallása fakad, a Székely fonó ősmítosza után egy még magasabbrendű hitvallás . . .

„A Székely fonó abban a felismerésben született, hogy maguk a népdalok annyiban jelentenek igazi drámát, amennyiben egyetlen nagy, egyetemes „kimondhatatlan“ drámának részei. Ez a dráma: a nép s az egész magyarság élete.“ (Molnár Antal: „Kodály“ könyvéből idéztem.)

A cselekmény a fonóban történik, ahol a játék meséjét a szólókon kívül a görög értelemben vett kórus nemcsak énekl, hanem maga is játssza. A Székely fonó ének- és tánckarai egy személyfölötti közösség, egy kollektív organizmus hordozói, az érzelmek egyszerűségében és ősi naivitásában a nép nagy sírásainak és kacagásainak megszemélyesítői.

E csodálatos világnak, a hagyományőrző székelység lelkének apoteózisa ez a felemelő színpadi látomány. Egy tovatűnő világ csodálatos kopjafáit állította fel Kodály. „Sírfehér“ ez is, mint zongoraviziója, de teremtő, megújító élet fakad belőle. A balladák e csodás eposzát a *Mitológikus Kodály* alkotta.

Bach a János-passió (1723) után egy évtizedre a H-moll nagy misét kezdte írni; Kodály a Psalmus Hungaricusra (1923) egy évtized után a Te Deumot írta.

E mű Budavár visszafoglalásának kétszázötvenedik évfordulójára készült. Nagy perspektívái azonban egy szellemi honfoglalás lehetőségére is utalnak, ami még csak Kodály génuszában valóság, a valóságban álom: Budavár

lelki értelemben vett visszafoglalására, a középkori Buda szellemi primátusára Kelet-Európában. Kodály a Psalmusban bachi magasságokban szárnyal, a Budavári Te Deumban pedig a zenetörténelem elképzelhető legmagasabb csúcsára érkezett: Palestrina léleknívójára. A legegyetemesebb újközépkori alkotás; és nyomában elhalványul a zenetörténelem mozarti, beethoveni, wagneri, Liszt Ferenc-i világa s mindezek színes megtapasztalásaiban felszakad Palestrina világa s az a sugárzó, csúcsíves lélekbirodalom, amelynek a gregorian zene a tengere.

A kórus és zenekar felharsanó zúgása: „Te Deum laudamus” — az örömtől túlradó szív hangja. Az egész mű alaphangját üti meg ez a hang: ez nem a világfájdalom Liszt Ferenc-i Pascal-katolicizmusa, hanem a világöröme; Szent Bernát, Assisi Szent Ferenc metafizikai boldogsága.

Monumentális dóm ez a zene: a magyar s az európai zene zengő tornya, melynek belső térségeit éteri sugárzás, szeráfi szárnyalás tölti be, a kereszténység nagy századainak lobogó hite, apostolok, próféták és mártírok dicséneke.

E műben a magyarság és a katolicizmus nagy szintézise él s e szintézis élő lelkiismerete: a *Próféta Kodály*.

A Te Deumot a legegyetemesebb újközépkori alkotásnak nevezem. „Új középkor” — ezt gyakran említem; illik végül egyszer valamit mondani is róla.

A középkor nem jön vissza; a történelem nem ismét. A végső lényeg, az idea lehet azonos, de telik az idő s beleszövi kifejthetetlen szálait a történelem szövetébe. A középkor vallási heve, lelki magasrendűsége visszatérhet, de csak a reneszansz és felvilágosodás kitörölhetetlen vívmányaitól magasabbrendűvé feszítetten. A megtapasztalásokat épp a középkori léleksugárzás nemesíti csúcsívéssé s teszi egyetemessé.

Új középkort valósítunk a középkor ismert hibái nélkül — és reneszanszot és felvilágosodást a középkor erényeitől áttelekésítve.

Ma krízisben élünk. A történelem éjtszakájáról Bergyajev beszél. A ki-mondhatatlan vágyakozás órája ez az idő. Ebben az éjtszakában fenn ragyognak a csillagok... Az éjtszakának nem csupán sötétsége van; mélysége, távlatai is. Azért ebben az órában soha nem ismert mélységek tárulnak fel az ember előtt: a lélek új fényei.

A lélek napsugaráról Prohászka beszél; a napsüetéről, amelytől „a tölgyek, a bükkök s kőrifák sejtjeiben millió rokka perdül s millió szövöszéken a természet sejtiszövétté szövi a napsugárt”.

Kodály útja: a lélek fényei-be merülés a történelem éjtszakájában.

Palestrina a középkorba tekint, e kor utolsó nagy összefoglalója, átkarolója. Kodály az új középkor prófétikus látnoka, jövőt bevilágító fény.

A határtalan perspektívák gazdag életútjáról csak a legsorsdöntőbb művek kerültek sorra.

Micsoda elevenséggel s erdélyi ízzel telített a „Marosszéki táncok“ című zenekari mű! És milyen nemes előkelőség lobog a „Galántai táncok“-ban! Milyen éteri zene a „Hegyi éjtszakák“ című kórusmű! És mennyire megrázó sirám a „Székely keserves“; mennyire misztikusan borzalmas a „Molnár Anna“ balladája s milyen ítéletes a „Jézus és a kufárok“ evangéliumi haragja!

Kodály útjának csodálatosabbnál csodálatosabb remekei ezek. Amely út indult a magyar humuszból s *lélekben* mindegyre közeledett a nagy európai mult gránitmonumentumai s a magyar mult kopjafái felé s épp ezzel érkezett el a kereszténység nagy lehetőségeihez a magyarságban — a *történelemben*.

Életútja után csak a kiteljesülés következhet, egyre nagyobb széttárulás. S kiteljesedés a magyarság szívében.

*

„Ifjú szívekben élek.“

Ady.

A jövő Európat megváltani szándékozó birodalmak tudják jól, hogy mit jelent az ifjúság...

Az új mongólia, az új reformáció, az új reneszansz birodalma az ifjúságra épít.

Bartók életútja a magyarság lélekprimátusát jelenti Kelet-Európában; Kodályé: a kereszténység lélekprimátusát a magyarságban.

És Kelet-Európa szellemprimátusa, a magyarság ifjúsága milyen hitet tanul, amely vitalitásban éppolyan, szellemerőben magasabbrendű, mint más birodalmak hite?

A zeneirodalomban Bartókon és Kodályon kívül nincs géniusz, aki kifejezetten gyermekek számára írt volna zeneműveket, olyanokat, amelyek e mellett a zenetörténelem legegyetemesebb s legtisztább alkotásai mellett foglalhatnak helyet.

Bartók „Gyermekeknek“ című zongoraciklusa a gyermekek vérévé teszi az új muzsika szellemét s ezzel egy magasabb fokú, egyetemesebb emberi műveltség felé ad iránymutatást. Rendkívüli egyszerűségük arányos bensőséges és tiszta költőiségükkel. A bartóki erdők kristálypatakja mellett nyílt harangvirágok ezek.

A gyermekkórusoknál azonban az együtténeklés egyetemesebb közösség-megrázó lehetőség, ezért mélyebb emberi szolidaritást is jelent.

A Bartók gyermekkarok rendkívül életteljes művek. A bartóki szellem él ezekben is, de csupán a gyermek külön mágikus világának magasabba törvénykezési keretében. Valódi klasszikus léleksugárzás; eleven világöröm; kristályos tömörség.

A nagyszámú miniatura : „Tavaszi“, „Jószág-igéző“, „Van egy gyűrűm karika...“, „Ne menj el!“, „Senkim a világon“, „Bolyongás“, „Leánycsúfoló“, „Legénycsúfoló“, „Leánykérő“, „Mihálynap-i köszöntő“ stb. . . . közül egészen különösen bartóki alkotás a „Cipósütés“. (A gyermekkórust gyermekzenekar kíséri.)

A világirodalom egyik legérdekesebb izgalma, mikor valamilyen költői gesztust, hangulattípust egy géniusz a másokra emlékezve magábaszűr. Mintegy jelváltás, átbeszélés ez a századok fölött. Shakespeare Szentiván-éji álma Goethe Faustjának intermezzójában, a Walpurgis-éji álmom vagy Oberon és Titánia aranylakodalmában tér vissza. A Szentiván-éji álmat viszont-hallhatjuk Mendelssohn romantikus muzsikájában. Bartók Cipósütésében is ezzel a szentivánéji hangulattal, inkább „forgataggal“ találkozunk ; klasszikus életérzésben.

*„Kertem alatt, kertem alatt arat három varnyú,
Tücsök gyűjti, tücsök gyűjti, szúnyog köti kévét.
Bolha izog, bolha ugrál, bolha izog, ugrál,
Szekérré kévét hány.
Mén a szekér a malomba,
Három macska hajtja, három tarka macska ;
Ez itt szitál, az meg rostál,
A harmadik vágja, malomkövet vágja.
Sziürke számár vizet hoz egy akós hordóban,
Kilenc akós hordóból tekenőbe tölti.
Lúd dagasztja, lúd dagasztja, kemencébe rakja,
Medve várja, medve várja, kisült-e a cipó ?
Tyúk a cipót csipegeti, tyúk a cipót eszi,
Hangya morzsát szedi.“*

Azt a nagy elevenséget, amely a Bartók-műveknek ebből a legmozgalmasabb csoportjából kizeng, szavakba foglalni : még csak gyenge megközelítése sem a dolgok lényegének. A Kodály-kórusművek üdesége és bensősége ugyanerről a feladatról készlet lemondani. A Kodály-kórusok közt : „van ősrégi, tán még pogánykori „szertartás“ (Villó), van *gúnydal* (Túrót eszik a cigány, Cigány-sírató), nemzeti tárgyú *dramatikus társasjáték* (Lengyel László-játék), *tréfás párbeszéd* (A süket sógor), vallásos ünnepi, processziós *köszöntő*, *látogató* (Gergely-járás, Újesztendőt köszöntő, Pünkösödölő), *társasjáték*, *mondóka* (Gólya-nóta, Isten kovácsa, Nyulacska), *misztérium-játék*, középkorias színezettel (Jelenti magát Jézus, Angyalok és pásztorok), *pantomimikus tréfa* (Táncnóta), *Tavaszi járóka-miniatűr* (Juhásznóta) stb.“

Molnár Antal írja ezekről a kórusokról : e művek mélységét pedig gazdag szimbolikája és állandó alaphangja : az életteljes szeretet adja meg. „Nemcsak a gyermek mágikus világát fönntartó ösztönszeretet, hanem a művész mély emberi szeretete is a gyermek iránt.“

Ahogy Bartók szebbnél-szebb gyermekkórusai közül kiragadtam egy jellemzőt, ugyanígy Kodálynál is : kórusai között legnagyobb arányú a Pünkösdőlő, amely a „gyermekkarok koronája“. „Mesebeli gazdagságú színekben pompázó, gyönyörű muzsikával teljes ünnepi játék“ — olvasom egy 1932-es hangverseny-műsorban Kerényi György ismertetését.

— „Kinyílik a régi magyarság énekeskönyve s az ünnep hajnali csendjében ének hallatszik :

*„A pünkösdnek jeles napján
Szentlélek Isten küldeték.“*

Szólam szólamra lép, mint hullám hullámra s a pünkösdői lélek lendületével felcsap a szárnyaló énekszó : „mikor Jézus mennyországba fölmené“. Majd a tüzes nyelvek szólása, „úgy, mint szelek zúgása“ fut végig az éneklőkön : megszólalnak a harangok s zengő-bongó szavuk felett vidám ének hallatszik, a pünkösdői Királyné-asszonyka örvendező kis kórusa. Lágyan zsongó kar kíséri a kisleányok angyali énekét :

*„Gyöngye vessző vagyok,
mindenféle hajlok,
szüleim kertjében
most nyílni akarok.
Ki akarok nyílni,
mint pünkösdői rózsza,
de ki nem nyílhatok,
csak úgy illatozok.“*

A tavaszi ünnepszeg virágénekét elvágja a templomi kar felharsanó korálja : „felállott szent János, meglátott egy várost . . .“ A korál széles, hatalmas zengése újra átömlik a tavaszi ünnep vidámságába s ebben a táncos, sarkantyúpengetős, utcát dobogtató énekben zeng ki a kórus.“ —

A Bartók és Kodály gyermekkarok a zenetörténelem első nagy kísérlete : a gyermeki lélek világához mért magasrendű, polifon zenét a gyermek, a fiatal-ság lelki világának életre kiható szerves valóságává tenni. Az ifjú szívek vérévé, lelkévé építeni mindazt a határtalan életlendületet, klasszikus nemességet, mélységes keresztény és magyar lelkiséget, amelyet a Bartókban és Kodályban revelálódott keresztény magyar géniusz jelent.

Határtalan építőmunka ez : a magyar közösség szerves részévé, vérkeringésévé tenni ezt a szellemet ; századok nagy mulasztásai után. Ez a szellem a régi görögök művészi és általában emberi műveltségét igényli. Ma nehéz elképzelni, hogy a görögök mekkora erkölcsi és jellemalakító erőt tulajdonítottak a zenének azzal, hogy felismerték az egész életre — a társadalomra is — kiható kozmikus vonatkozásait. Első mithikus művészüik : Amphion,

lantjával Theba várát építette fel ; Orpheus lantja pedig az állatokat szelídítette meg. Ez a görög művészi igény mintha Bartókkal és Kodállyal érkezett volna ma újra el, de a középkori zene fenségében, palestrinai léleksugárzásában.

Határtalan építőmunka van hátra, de aki akárcsak egyszer is látta és hallotta azt, ami egy zeneakadémiai Kodály gyermekkar-esten, vagy Bartók „Éneklő ifjúság“ bemutatón történik ; aki ismeri azt a minden megnemértéssel dacoló lángoló hitet, amely a hősl elkü nevelőkben ég ; azt a hitet, amelyben mindenki annyira találkozik, amennyire keresztény és magyar — az bizonyossá válik abban, hogy Bartók és Kodály ifjú szívekben élnek. Életük millió gyökerű ; virágzás, Élet és örök.

SÍK SÁNDOR VERSEI

I.

POCSOLYA

Csendes eső csordogál,
Köves úton folydogál.
Szomjas utat az angyalok
Locsolják.
Ahol eddig keréknyom volt,
Csupa pici pocolyák.

Morogják a szekerek :
Süppedt kerék nyekerog.
De sikongva járnak rá a
Gyerekek,
Pocsolgatnak, locsolgatnak
Maszatoska tenyerek.

Dörmögnek a bácsikák :
Csupa mocsok a világ !
Verebeskék tele isszák
Magukat,
Becsípetten billegetik
Kettéálló farkukat.

Hűvös tócsavíz felett
Bólogató este lett.
Tócsavízben ezer csillag
Hunyorog.
Keréknyomból ezer szemmel
Nevetnek az angyalok.

II.

DOROMB

Kavarják mások a szeleket szárnyon,
Búgó zenéjük csillagokig szálljon :
Én a susogó szénamezőt járom,
Pille a párom.

Hadd fújja más a csatahívó kürtöt,
Tartson a népnek bünt vallani tükröt.
Én csak a ménták fejébübját lássam.
Tücsök a társam.

Sírasd, te látó, sarkesillagok hulltát,
Zúgd el a földnek üstökös indultát :
Én a magam kis bibelőit dallom.
Isten a hallóm.

Isten a halló, s ő az, aki mondja,
Én csak az Isten fura kis dorombja.
Bong a kis ember öröme és bújja,
S Ó, aki fújja.

Hátha egy éjjel felkönyökölsz rája :
Versre, tücsökre, szellőmuzsikára !
Hátha kihallod, hátha meg is érted :
Ő üzen érted.

AZ ÚTTÖRŐ

IRTA: TELESZKY ANNA

„*Chronique Missionnaire*.” Most száz éve, hogy egy hős francia pap, de Solages abbé elment Madagascár szigetére és behatolt ismeretlen néptörzsek közé. Egy darabig hírt adott magáról, később nyoma veszett... Ma ezen a nagy szigeten 500.000 katolikus van és 350.000 olyan, aki most készül a keresztség föl vételére...“

Akkoriban már hosszabb ideje lakott a szigeten az, akit az összes bennszülöttek Fehér Atyának neveztek és aki ismeretlen vidékről jött közéjük. Minden este a falu szélén a pálmatorzsból-háncsból összetákolt kunyhója előtt üldögélt, a rózsából rakott tűz fényénél. Köréje telepedtek azok, akik nagyon szerették őt. Nem sokan, mindössze öten voltak, mert a többiek részint félték, részint idegenkedtek tőle és olyanok is akadtak, akik gyűlölték.

A tűz mellett ott ült az anya s nyakába kötve aludt kis gyermeke, akit a Fehér Atya mentett meg nemrég egy rátekerődző kígyótól. Ott ült az öreg korszókészítő, aki hűlőfélben lévő tagjait nehezen vonzolta ki a faluvégre minden este. Mert hallani akarta a titkokat, melyekről a Fehér Atya mesélt; öreg volt már a korszókészítő és napról-napra közelebb hallotta maga mögött a Halál lépéseit. És ott volt a szomorú leány, aki nemrég temette el azt, akit legjobban szeretett és ott volt Tanatoé, egy fiatal fiú, aki tizenharmadik nyarat érte meg ebben az időben. Ez a Tanatoé titokban arra vágyott, hogy valamikor saját két szemével láthassa és kezével meg is foghassa Istent. Mellette egy kövön a bénakarú ember ült, akit az egész törzs gyűlölt. Mert azt suttogták róla, hogy már sok gonoszat cselekedett eddig és senkisé tudhatja, miket fog még elkövetni.

Ültek hát mind az öten a tűz körül, készültek a keresztség föl vételére és a maguk szaggatott nyelvén, fennhangon ismételték...: „Ne vígy minket a kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól...“

Még sokan, mások is voltak köröskörül, akik sötét árnyékokként a bokrok közt álldogáltak. Csupasz, barna testük meg-megvillant a tűz fényében. Olyanok is voltak, akik fölkapaszkodtak a fákra és úgy hallgatták a Fehér Atya szavait. Közelebb ülni nem igen mertek, mert a legtöbben maguk sem bizonyosodtak meg affelől, hogy jobb-e az az Isten, akiről ő beszélt, mint az övéké volt. Vajjon ad-e erőt a férfiak karjába, elegendő tejet kecskéiknek, termékenyekké teszi-e az asszonyok méhét és színültig tölti-e mézzel a sejteket a domboldalon? És ami a legfontosabb: távortartja-e a törzstől a Gonosz támadásait, a dögvést, a földrengést és a tűzveszedelmet?

A Fehér Atya szokása szerint egy fatönkön ült, időnként illatos, száraz

rózsét rakott a tűzre és arról az Istenről mondott egyetmást, aki egyszülött fiát is odaadta az emberekért. A szálló füst fanyar, kesernyés szaga összevegyült a kavofák fürtös virágának bódító illatával és a köröskörül állók tátott szájjal, lélekzetfojtva hallgatták, mint ostorozták meg a Megváltót, leköpdösték s töviskoronát fontak a fejére. Lábaiba és kezeibe szögeket vertek és két keresztbetett gerendára fölfeszítették.

A Fehér Atya itt kicsit megállt a beszédben, a nagy csendben csak a rózse pattogott és valahol a sötét fák közt nyöszörögni kezdett egy kisgyerek. Kis idő múlva a pap még azt is hozzátette, hogy a Megváltó vére hullásával és kínos keresztalálával megtörte a Gonosz hatalmát a földön. S azokon, akik valóban hiszik és szeretik Istent s az ő kezére bízzák magukat, a Gonosz nem vehet erőt többé.

Hosszú hallgatás következett. Azok, akik a tűz körül ültek, rajongással bámultak rá és a még távolabb állók is különös tágranyílt szemmel nézték őt.

Akkor váratlanul a fák alatti sűrűből magas, szikár alak furakodott elő. Barna, csupasz melle, inas, izmos karja, sötét arcából fehérülő foga megvillant a tűz fényében. Kidüllesztett hassal, szétterpesztett lábbal állt meg a Fehér Atya előtt. Mindnyájan ráismertek: Mahoré volt, a lándzsafaragó és félelmetes erejű. Hangja, mint kemény, éles kő ütődött neki a papnak:

— Azt mondtad az előbb, hogy a Megváltó megtörte a Gonosz hatalmát a földön... Akkor hát..., hogy lehet az, hogy a Gonosz mégis ott rejtőzik abban a gömbölyű, meredek hegyben, amelyik itt emelkedik a falun túl? Mert láttál-e már valakit közülünk, hogy azon a hegyen járt volna? Ugye még sohasem?... Mert igaz ugyan, hogy zöld növények, fák és virágok borítják az oldalát, de fenn a csúcán fekete mélység tátong. Aki pedig abba leereszkedett, soha élve vissza nem jött. Előbb a kezében tartott égő viaszgyökeret oltja el a Gonosz, aztán meg megfojtja mérges lehelletével. Volt régen egy bátor ember, akit társai liánaindákra kötözve, saját kívánságára leengedtek a mélységbe, de holtan húzták föl. Kékre vált az arca, kidülledt a szeme. Hosszú idő óta senki sem merészkedik közülünk még csak a hegy oldalára sem. Mindnyájan tudjuk, hogy ott a Gonosz lakozik. Hogy mondhattad hát azt, amit az előbb mondtál?

A Fehér Atya megütődve nézte az előtte állót, majd kis darabig némán, tenyerébe hajtott fejjel gondolkozott. Aztán felállt és olyan hangosan szólalt meg, hogy még a távolállók is tisztán hallották:

— Újra csak azt tudom, hogy akik valóban hiszik és szeretik Istent s magukat egészen az ő kezére bízzák, azokon nem vesz erőt többet a Gonosz hatalma. Ti féltetek a Gonosztól és nem mertek fölmenni a hegyre. Én azonban — s a pap alakja a szakadozott fehér kámzsában, mintha egy fejjel magasabbra nőtt volna — azt mondom nektek, hogy hiszek Istenben, szeretem őt és az Ő kezére bízom magamat. Holnap reggel pedig félelem nélkül felmegyek a hegyre. Valamennyien kijöhettek és nézhetitek, hogy igazat mondtam-e...

Ha pedig akadna valaki közületek, — és itt csengő hangja kicsit halkabbra vált — aki olyan bátor volna és úgy érezné, hogy annyira hisz Istenben, mint ahogy én hiszek . . . akkor az jőjjön és kövessen engem . . . !

Azzal elhallgatott és lehajtott fejjel sokáig maga elé nézett. Csak akkor kapta föl a fejét, mikor a nyomott csendben Tanatoé vékony hangja szólalt meg :

— Veled akarok menni atyám ! . . .

— Én is — szólalt meg rekedt, dobszerű hangján a bénakarú ember.

— Én is — szólalt meg az anya és a szomorú lány egyszerre.

— Megpróbálok, hátha még engem is felbírnak a lábaim — tette hozzá az öreg korsókészítő.

S a köröskörül állók szívében és hátában ijesztő félelem és nyugtalanság támadt . . .

*

Másnap kora reggel forrón sütött rájuk a nap, amint a hegy oldalán kapaszkodtak fölfelé. Elöl ment a pap, hátán egy keresztet cipelt, melyet hajnalban két lehántott fatörzsből maga ácsolt össze. S melyet majd fent a csúcson állítanak föl, hogy mindenki láthassa. Az izzadság belecsurgott fehér szakállába s görnyedten lihegett a teher alatt. De még alig haladtak egy kis darabot, mikor a hátul vánszorgó öreg korsókészítő hirtelen megállt. Aszott, fogatlan szájából nehézkesen bújtak elő a szavak :

— Nem bírom tovább, — nyögte — öreg vagyok már és fáradt . . .
— S szomorúan letelepedett egy kőre.

Már a hegy közepetáján jártak, mikor az anya megállott :

— Atyám, — mondta — vissza kell fordulnom. Ez a kisgyerek olyan, mintha beteg volna. Lázás a teste és reszket. Haza kell vinnem . . .

A pap csendesen visszafordult, egy pillantást vetett a gyermekre, aztán bólintott :

— Menj haza, — mondta — és főzzél neki orvosságot.

Négyen mentek hát fölfelé. A nap forrón tűzött s a levegőben tarkán csillogó madarak szálltak. Túl voltak már a fele úton, mikor a szomorú leány megbotlott és egy éles kőben felsebezte a lábát. A vér kicsordult a sebből s a leány sápadtan, tántorogva megállt. A Fehér Atya letette hátáról a keresztet, füvet és gyenge indát keresett a meredek szélén, letérdelt és bekötözte a sérült lábát. De a leány még tovább is sápadtan állt és remegett a keze. Lesütött szemmel a lábát nézte, mikor megszólalt halkán :

— Nem hiszem, hogy tovább bírnék menni . . . — és elakadt a szava.

A Fehér Atya nem nézett egyikükre sem, mikor némán újra hátára emelte a keresztet és nekiindult a meredeknek. A másik kettő szótlanul követte. Lassan egyre közelebb jutottak a csúcshoz. Lábaik előtt apró, színes gyíkok

surrantak el s a meleg levegőben a nyíló bokrok fűszeres illata lebegett. Tana-
toé a pap hátát nézte, melybe véres csíkokat horzsolt a kereszt.

— Atyám, — szólalt meg — pihenhetnék egy kicsit — és izzadtságtól
fénylő, barna kis arcáról egy könnyesepp gurult le. A pap hátrafordította a
fejét, ránézett s fáradt arcán biztató mosoly suhant át.

Abban a pillanatban valami dübörgés hangzott a levegőben és mind-
hárman ijedten rezzentek össze. Fönt, a közeli csúcson levált egy szikladarab
és ijesztő robaj, recsegés és ropogás közt közvetlen mellettük gördült le a
mélybe.

— A Gonosz! . . . — kiáltotta a bénakarú ember halálravált arccal és
hanyatt-homlok, remegő inakkal rohanni kezdett le a völgynek. A fiú elfehé-
redett szájjal, ijedt kiáltással iramodott utána . . .

*

Fent a kéklő magasságban, a félelmetes csendben egyedül állt a pap.
Feje fölött időnként egy-egy madár szárnya suhant el. Iszonyú szomjúságot
érezett, nyelve kiszáradtan a szájpadról távozni kezdett. Állt és lenézett a völgybe,
ahol a messzeségben a fák közül kilátszottak a kunyhótetők barna csúcsai.
Felsőhajtott. Még egy pillantást vetett a magányosan álló, nehéz kövekkel
megtámasztott keresztre, aztán lassan lefelé indult.

Jóval elmúlt már dél, mikor nem messze járt már a falutól. Egyszerre
hirtelen megállt és a levegőbe szagolt. Láttá, amint a völgyből szokatlan nagy
füstoszlop szállt fölfelé és a virágzó bokrok közé nehéz, égett szagot kevert a
szél. A pap riadtan, mereven nézte a füstoszlopot, pár pillanat és égő, hatalmas
lángosóva bújt ki a barnatetejű kunyhók közül. Az égen piros visszfény támadt.

— Tűz! — kiáltott fel riadtan, önkéntelenül s a hangja ijesztően vissz-
hangzott a néma kövek közt. Nagy léptekkel, majdnem futva indult neki az
útnak, még meg kellett kerülnie a hegy lábánál levő mélységet. Csurgott róla
az izzadság, lábát felsértették a kavicsok, észre se vette. Amint közelebb ért,
a levegő tűrhetetlenül forróbb lett. Égő kunyhók, pálmatorzsek recsegése-
ropogása, emberi jajveszékelés hallatszott és a levegőben izzó pernye szállt
szerteszét.

Mire a falu széléhez ért, jóformán az egész égő, düledező halmazt fölfalták
a vérvörös lángok. Az emberek csomóba verődve tehetetlenül topogtak,
öklüket rázták és fogukat csikorgatták dühükben. Eszeveszetten ugráltak és
egyre feketébbek lettek a szálló koromtól. Köröskörül a sziklák félelmetesen
verték vissza a jajveszékelést; egy asszony, akinek férjére rázuhant egy égő
fatörzs, hirtelen ijesztően vidám énekbe kezdett . . .

Mahoré vette észre elsőnek a papot, amint az lihegő mellel kilépett a fák
közül.

— Megállj! — kiáltott rá és megragadta a karját. — Te vagy az oka mindennek! . . .

Köröskörül az emberek egy pillanatra elhallgattak és riadtan bámultak a lándzsafaragóra, aki rázta a megdőbbent pap karját és habzó szájjal üvöltözni kezdett:

— Ide nézzetek! — kiáltozta. — Ő a bűnös! . . . Ő hozta reánk a szerencsétlenséget . . . Fölment a hegyre, hogy a Gonosszal cimboráljon! Megharagította és reánk zudította a bajt! . . . Gyűlölöm őt és ti is gyűlölitek! Pusztítsuk el! Dögöljön meg! Vesszen oda a nyomorult fehér fajzat! — Azzal öklével feléje sujtott.

A pap megtántorodott és abban a pillanatban egy kő a lábának repült. Az emberek lehajoltak, göröngyöket és husángokat ragadtak a kezükbe.

— Hó! . . . — üvöltötte Mahoré és fölemelte karját. — Nem ezt érdemli! Azt beszélte, hogy az ő istenét megkorbácsolták! Korbácsoljuk meg mi is! Azt mondta, hogy töviskoronát tettek a fejére! Fonjatok hát neki is egy töviskoronát! És azt mondta, hogy két keresztbetett gerendára fölszegezték! Hol van hát az a gerenda! . . . és habzó szájjal a pap sápadt arcába köpött.

Az asszonyok egy páran szemük elé kapták a karjukat.

*

Ejtszaka volt már, köröskörül mélységes csend. Csak néha-néha hallatszott egy-egy ismeretlen állat kiáltása tompán. Az emberek kimerülten, kormosan és véresen aludtak vackaikban, melyeket este a domboldalakon, az erdőkben hevenyésztek össze. A levegőben még mindég bűzös égett szag terjengett és összevegyült a koa-akác bódító illatával. Az üszkös, megszenesedett romhalmaz felett nagy, fekete madarak suhantak el kiterjesztett szárnyakkal.

Az egymásradólt, égett szálfák között Tanatoé vékony kis alakja botorkált. Óvatosan lépkedett, körül-körül nézett. Arca csuromvíz volt a könnyektől, markában a szilioké finom, édes és érett gyümölcsöt szorongatta. Mikor kivergődött a gerendák közül az elhamvadt falu szélére, éppen kisütött a hold.

— Ha még élne . . . — suttozta vágyakozva és a letaposott tisztáson közelebb ment ahhoz a két keresztbetett gerendához, mely feketén meredt fölfelé a sötét fák alatt. Rajta emberalak kitért karokkal.

A fiú mondani akart valamit, de a torka száraz és forró volt, hang nem jött ki rajta. Feje fölött a csendben alig hallható sóhajtást hallott. — Még él, — gondolta és két kezével fölfelé nyujtotta a gyümölcsöt, de hiába ágaskodott, nem érte el a haldokló száját.

Közben úgy tűnt neki, hogy halk, töredezett szavakat hall, melyeket elismételgetett magában, de nem tudta, mit jelentenek:

— . . . Add, hogy mások jöjjenek az én utamra . . . Akik új magot hinenek köröskörül . . . Hogy dús termés keljen ki a véráztatta földből . . .

COMPLETORIUM

IRTA: MARIE NOËL

In manus tuas, Domine

Jó és rossz tetteim begyűjté angyalod,
Atyám, az aratás immár csűrődben áll.
Az üdvnek útja oly kusza gomolyba száll . . .
Jó, rossz, meddő vagy dús, fejezd be a napot.

Most kába gyötirelem csak az emlékezés,
botlik a lélek bús, zavart gondok között,
emitt gigászi gondhegyekbe ütközött,
amott porszembe, mely fekete éjbe vész.

Most van a perc, midőn kút lesz, mély, feneketlen,
szemünk csontürege, mely mered e mély homályba,
most jó síri féreg, hogy gerincünk cibálja . . .
Mennyei Szent Atyám, gonosztól ments meg engem!

Tudom, négy fal zugán pókok szövik a holt
homály szétterjedő hálóját titkosan,
hallom, ha ablakok mögött halk nesz suhan,
hogyan lámpát egy-egy kéz itt is, ott is kiolt.

Az estből mi maradt? S új fény mikor fakad?
Nem is sejtem s reám hull az örök sötét?
Fekete csönd. Csupán agyam dobálja szét
Pupillámon a sok visszavert vonalat.

Álomba hullok én, vakon, védtelenül,
Ím itt a kulcs, Atyám, átadom én Neked,
Őrizzed házamat, lelkemet, éltetem
S védjen az a malaszt, min az Ég szeme ül.

Jó éjszakát, Atyám, kezekben van kezem.
Rövid az éj. Álom vagy — halál jön. De fújj
bele Te álmaid buborékjába s új
napra nyiladozó rózsákkal érkezem.

Jó éjt, Atyám. Pillám lehull. Jöjjön, ha kell,
most álom vagy — halál, vagy jöjjön a tizenkét
éjféli bús veszély, lelkemnek lesni vesztét,
s este mégis szelíd énekkal alszom el.

Fejemnél ülsz Atyám, vigasszal úzve szét
a szörnyű szédülést, ha lelkembe kapott,
gyöngéden fordítasz magad felé, ahogy
anya fordítja meg felriadt gyermekét.

Nem vagyok szent, Uram, hogy karodba vehess
s hogy távol tartsd a vést, amitől fél e szív,
gyermek vagyok csupán, kit dalnak szava hív
s létem picli madár, mely lomb között repes.

Mért szeretsz, nem tudom, sem azt, miért vezet
Hozzád kis életem minden útja símán ;
bár jöjjön álom vagy — halál ez éjszakán,
Jó éjt, Atyám, fogadd kezedbe lelkemet.

Gáldi László fordítása

ÉJJEL AZ ERDŐN

IRTA: H. SIENKIEWICZ

Lupiskórach városkában Kalikstówné temetése után vecsernye volt és vecsernye után a templomban maradt még néhány asszony, akik végezni akartak még az énekkel. Délután négy óra volt, de mivel télen négykor már alkonyul, hát sötét volt a templomban. Különösen a nagy oltárt lepte már el a mély árnyék. Csupán két gyertya égett még a ciborium körül, de csillogó lángocskájuk alig világította meg az aranyozott ajtócskát és az ajtó fölé keresztre függesztett Krisztus lábait, amelyeket óriási szög vert át. A szög feje nagy pontnak látszott, amely az oltáron csillogott. A többi gyertyából, melyeket nemrégén oltottak el éppen, füstcsíkok keringtek, megtöltvén a helyet a viasznak tisztán templomi illatával.

A templomszolga és a kisleány ott forgolódtak az oltár lépcsői előtt. Az egyik sepet, a másik a szőnyeget szedte le a lépcsőkről. Mikor az asszonyok elhallgattak az énekkel, a templomszolga haragos suttogása hallatszott, vagy ráfogott valamit a kisleányra, vagy a hófuvásos ablakokba menekült verebek kopogtak, amelyek fáztak az udvaron és éheztek.

Az asszonyok a bejárat körüli padokban ültek. Ott még sötétebb lett volna, ha nincs az a néhány fagyúgyertya, amelynek segítségével némely könyvtulajdonos nő megkönnyítette magának az olvasást. E fagyúgyertyák egyike elég tisztán világította meg a következő padhoz erősített zászlót, amely bűnösöket ábrázolt lángok és sátánok között. A többi zászlón felismerhetetlen volt a festmény.

Az asszonymép nem énekelt, inkább fáradt és álmos hangon mormolta az éneket, amelyben állandóan ismétlődtek a szavak :

*„És ha majd eljön halálunk órája
Könyörögj, könyörögj Fiadnál Mária . . .“*

Ez a templom, amint elmerült az árnyban, a zászlók, amint kinyúltak a padok mellől, az öreg, sárgásarcú asszonyok, a sötétség által elnyomott fényecskék, mindez mindenkifelett komor volt, sőt egyenesen félelmes. Az ének homályos szavai a haldoklásról itt, ebben igazán kellő alapra találtak.

Olykor mégis felhagytak az énekkel ; az asszonyok egyike felállt a padban és remegő hangon mondta : „Üdvözlégy Mária, malaszttal teljes“ — és mások elfogták : „Az Úr van Teveled . . .“ — de mivel ez Kalikstówné temetése napja volt, minden „Üdvözlégy Mária“, „Adj örök nyugodalmat Uram neki és az örök világosság fényeskedjék neki“ szavakkal végződött.

Kalikstówné leánya, Maris, a padban ült egy öregasszony mellett. Az anyja friss sírjára éppen most esett puha és csendes hó, de a kisleány alig volt tízéves, nem értette hát meg sem a veszteségét, sem a felkeltett részvétet. Arcocskáján és nagy égszínkék szemecskéiben gyermeki béke ült, sőt még valami közönyös derűtség is. Egy kis kíváncsiság rajzolódott rá — és semmi több. Szájtátva nézte nagy figyelemmel a zászlót, amely poklot ábrázolt a bűnösökkel, majd a templom belsejébe tekintett, végül pedig az ablakra, amelyiken a verebek kopogtak.

Szemeiből hiányzott a gondolat. Ekkortájt az asszonyok elkezdték immár tizedszer álmosan mormolni :

„És ha majd eljön halálunk órája . . .“

A leányka világos hajának varkocsait rázta, amelyeket két copfba font hátul, az alig nyúlfarkúakat ; látszólag unatkozott. Később figyelmét lekötötte a templomszolga.

A templomszolga a templom közepére állt és a göbös kötelet kezdte húzni, amely a mennyezetről lógott alá. Kalikstówné lelkéért harangozott, de ezt teljesen gépiesen tette, látszott, hogy közben valami egészen másra gondol.

Ez a harangozás azt is jelentette, hogy a vecsernyének vége. Az asszonyok utoljára ismételték a halotti éneket, kimentek a piactérre ; egyikük kézen fogva vezette Marist.

— Kulikné ! — kérdezte a másik — és mit csinál azzal a leánnyal ?

— Mit csinálhatok vele ? Majd elmegy Leszczyniebe. Wojtek Margola, aki a postáért jár, majd oda vezeti. Vagy micsoda ?

— És mit csinál majd ő ott Leszczynieben ?

— Uramfia ! Azt, amit itt is. Menjen, ahová való. Talán a majorban is magukhoz veszik az árvát és megengedik, hogy a szekrényben megháljon.

Így beszélgettek, mialatt a piactéren át a csapszékbe haladtak. Mindjobban sötétedett. Csendes, téli idő volt, az ég felhős és a levegőt átítatta a nedvesség és a havaseső. A háztetőkről csöpögött a víz, a piactéren meg hóval és szalmával dagasztott sár volt. A szegény és kopott házú városka olyan borús volt, akárcsak a templom. Némely ablak fényben úszott ; a forgalom már elült, a csapszékben csupán a kintorna játszott oberokat.

Csalogatót játszott, mert belül senki sem volt. Az asszonyok bementek, wódkit ittak, közben Kulikné Marisnak is adott egy fél pohárával, mondván :

— Igyál, hiszen árva vagy. Nem ismered még a jót.

A szó : árva, az asszonyok emlékezetébe idézte Kalikstówné halálát, Kapuscinskáné szólt :

— Igyunk ! Ó, drágáim ! amint megütötte szegényt a szél, meg sem szisszent többé. Mire a pap eljött meggyóntatni, már kihűlt.

Erre Kulikné így válaszolt :

— Régen mondtam már, hogy gyenge majorána. A múlt vasárnap eljött

és én mondtam neki : Ej, Kalikstówné, Kalikstówné jó lenne a majorba adni Marist. Azt felelte : egy jányom van és azt nem adom. Szomorú volt és zokogott, majd elment az irodába, a falu bírójához, hogy legyenek papírjai rendben „per“ esetére. Négy zlotyt fizetett érte és garasból hatot. De azt mondta : a gyerektől nem sajnálja. Uramfia ! És olyan meresztett szemei voltak és holta után még jobban kimeresztette őket. Le akarták fogni, de nem tudták. Azt mondták, hogy holta után is a gyermekre nézett.

— Igyunk erre a fájdalomra egy fél kupicával !

A kintorna állandóan játszott. Az asszonyok kissé álmodozásba merültek. Kulikné panaszos hangon ismételte : „szegény ördög ! szegény ördög !“ és Kapuscinskáné lépésről-lépésre emlékezetébe idézte férje halálát.

— Mikó' haldoklott — mondta, — úgy sóhajtozott, úgy sóhajtozott, úgy sóhajtozott, — majd hangját mindjobban széthúzva énekbe ment át akaratlanul, a kintorna dallamára, végül derékra tette kezét és most már teljesen a kintorna dalára énekelté :

*„Sóhajtott, sóhajtott, sóhajtott,
Oj ta dana — sóhajtott !“*

Hirtelen elsírta magát keservesen, hat garast adott a kintornába és wódkit ivott még. Egyben Kuliknét is elragadta az érzékenység, Maris felé fordult :

— Emlékezz kis árvám — mondta, — mit mondott neked a Főtisztelendő úr, amikor édesanyádat hóval hantolták, hogy a' zangyal örködik feletted.

Itt egyszerre elhallgatott, vadul körültekintett, majd szokatlan energiával tette hozzá :

— Ha mondom, hogy a' zangyal, hát a' zangyal !

Senki sem tagadta. Maris, pislogott kis buta szemével, figyelmesen nézett a jó anyára. Kulikné tovább beszélt :

— Kis árva vagy, ez megment a gonosztól ! Az árvák fölött örködik az angyal. Ő jó. Itt van tíz garas. Ha gyalog is mennél Leszcziniecke, odatalálnál, mert ő elvezet.

Kapuscinskáné énekelni kezdett :

*„Szárnya árnyékában örökre rejt,
Tollai alatt — biztonságba ejt“.*

— Hallgass csak ! — szólt Kulikné. Majd újra a leánykához :

— Te ostoba, tudod ki van fölötted ?

— Zangyal — felelt a gyermek vékonyka hangon.

— Piciny árvácska te, bimbócska te, Isten bogárkája te ! Zangyal szárnyakkal — mondotta már most meghatottan Kulikné és megragadta a gyermeket s keblére szorította.

A kisleány erre elsírta magát. Lehet, hogy abban a sötét fejecskében és a szívben, amely még képtelen volt bármit is megkülönböztetni, valamelyes megkülönböztetés ébredezett ekkortájt.

A kocsmáros már javában aludt a csapszék mögött, gombák nőttek a faggyúgyertya belén; nem játszott már a kintorna, mert elszórakozott azon, amit látott.

Csend lett, amelyet hirtelen megtörték az ajtó előtti sárban pacskoló lópaták és valami hang, amely a lovaknak szólt:

— Prrr!

— Wojtek Margula tért be a csapszékbe, kezében égő lámpással, a lámpást leállította, kezeit csapkodta, hogy felmelegítse és végül odaszólt a kocsmárosnak:

— Adjék hát egy fél kupicával!

— Margula, barna legény, — kiáltott Kulikné — elviszed a leánykát Leszczyniecbe.

— El hát, hiszen amúgy is megparancsolták, — válaszolt Margula.

Majd ránézett mindkét asszonyra és hozzátette:

— De hiszen jól berúgtatok, mint a...

— Hogy pukkadnál meg! — kiáltott Kulikné. Ha mondom neked, hogy óvatosan a gyermekkel, hát óvatosan. Ő árva. Te tudod, galambom, ki őrködik fölötte?

Wojtek jónak látta nem felelni azonnal a kérdésre és elhatározta, hogy más tárgyra tér, mert mindenekelőtt felhajtott egy fél kupicával és elkezdte:

— Vigyen el az ördög...

De nem fejezte be, mert kiitta a wódkit, félrehúzta a száját, köpött egyet és fölötte elégedetlenül állt fel, mondván:

— Hászen ez tiszta víz. Adjék hát egy másikkal abból a másik üvegből.

A csapláros töltött neki a másikból. Wojtek még jobban félrehúzta a száját.

— Ejnye! Nincs rumotok?

Hozzájárulván így ötször egymásután, tényleg elfeledte a lámpást, amelyben elaludt már a gyertya, kézenfogta a félig alvó leánykát és így szólt:

— Gyüszte! Kisértet!

Az asszonyok szintén elaludtak a sarokban, így hát senki sem búcsúzott el Maristól. Sőt: anyja ott maradt a lupiskórachi temetőben és ő Leszczyniecbe ment.

Kimentek, leültek, Margula rákiáltott a lovakra: „gyütee“ — és megindultak. A szán kezdetben elég nehezen siklott a városka sarán, de aztán csakhamar kiértek a fehér és végtelen mezőkre. Messze kellett menniök, a hó nem zúgott éppen a szántalpak alatt; a ló néha lihegett egyet, néha meg messziről, nagyon messziről kutyák ugatása hallatszott.

Mentek, mentek. Wojtek hajtotta a lovakat és orra alatt dűnyyögve dalolta: „Emlékszel, kutyakölke, mit ígértél nekem“. De hamarosan elhallgatott és „húzta a bőrt“. Hajlongott jobbra-balra. Azt álmodta, hogy Leszcziniechen nyakalják azért, mert elvesztette a leveles zsákot, így hát időről-időre félig felébredt és ismételte: „az ördögbe“. Mariska nem aludt, mert fázott. Szélesre tágitott szemekkel nézte a fehér mezőket, amelyeket minden percben eltakart előle Margula sötét válla. E mellett ő is azt gondolta, hogy „anyácska meghalt“ és úgy gondolván, tökéletesen maga elé képzelte anyácska sápadt arcát a kimeresztett szemekkel — és féltudattal kiérezte, hogy ez az arc nagyon kedves volt, hogy már nincs és Leszcziniechen soha többé nem is lesz már. Habár saját szemével látta, hogyan hantolták el Lupiskórachban. Ha erre gondolt, elsírta volna magát bánatában, de minthogy megdermedtek lábai és térde, hát a hideg miatt sírt.

Fagy éppen nem volt, de kemény idő járta. Wojtek meglehetősen készletet hajtott fel a lupiskórach-i korszak melegéből — Lupiskór tulajdonosa viszont szívesen elismerte, hogy „a wódka télen melegít és minthogy ez népünk egyedüli vigasza, elvenni a nép kizárólagos vigaszát pedig azt jelenti, mint lemondani a nép befolyásolásáról“. Wojtek ebben a pillanatban annyi vigaszt talált a maga számára, hogy semmi sem szomoríthatta el.

Még az sem szomorította el, hogy az erdőbe ért lovak, előbb meglassították lépteiket, habár az erdei út jobb volt, majd pedig oldalt fordulván feldűtötték a szánt az útszéli árokba. Valóban felébredt, de nem értette meg teljesen a történeteket.

Maris lökdösni kezdte:

— Wojtek!

— Mit kajabálsz?

— Felfordútunk!

— Poharastul? — kérdezte Wojtek, majd újra elaludt.

A leányka a szán mellett ült, összegubbaszkodott, amennyire tudott és ült. De arca rövid idő alatt teljesen megfagyott, elkezdte hát lökdösni az alvót:

— Wojtek!

Nem válaszolt.

— Wojtek, a gunyhóba akarok...

Majd kis idő múltán:

— Wojtek, kelj fel, mert gyalog megyek...

Végül elment. Úgy látta, hogy Leszcziniec nagyon közel van. Végül is az utat ismerte, mert majd minden vasárnap megjárta volt anyjával, amikor a templomba mentek. De most egyedül kellett mennie. Az enyhe idő ellenére is az erdőben magasan állott a hó, ezért az éjtszaka nagyon világos volt. A hó csillogása azonos volt a felhők csillogó fényével, így hát látható volt az út, akárcsak nappal. Maris belemeresztette szemét a sötét erdőbe, nagyon messzire látta a törzseket, amelyek tisztán rajzolódtak ki barnaságukkal a

fehér alapra. Világosan látta a hó tükrözését is. Valami különös nagy nyugalom volt az erdőben, amely a gyermeknek bátorságot adott. Az ágakat megülte a dér és vízcseppek csordultak alá lágy neszszel az ágakon és a gallyakon. De ez volt az egyetlen nesz. Köröskörül csend, csend, fehérség, hallgatás, mély titok!

A szél nem fúj. A havas gallyacskák meg sem mozdultak. Téli álmát aludta az erdő. Úgy tűnt, hogy a hóabrosz a földön és az egész hallgatag és beszórt erdő, a halvány felhőkkel az égen, egyformán halott. Így szokott lenni olvadási időben. Az egyetlen élő valóság, a mozgó fekete pont e hallgatag nagyságok közepette, Maris volt. Jó, derék erdő. Azok a deres gallyakról hulló cseppek, lehet, hogy az árváért hullott könnyek. A fák oly nagyok és oly könyörületesek a kis gyermekhez. Lám csak, ő maga oly gyenge, szegény, a hó között, éjben és erdőben, bizalommal gázol magában, mintha soha semmi sem történt volna! A tiszta éj mintha csak gondjába vette volna. Van abban valami kis kedvesség, ha valami, ami kicsi és erőtlen, átadja magát és oly nagyon bízik a hatalmas erőben. Ily módon minden Isten akarátán múlhat. A kislány már elég sokáig ment és el is fáradt végül. Nagy cipői, amelyben kicsi lába állandóan mozgott, átnedvesedtek, nehéz volt őket kihúzni a hóból. Közben meg kezeit sem mozgathatta szabadon, mert az egyikben, amelyet mereven maga előtt tartott, ott szorongatta azt a tizedet, amelyet Kuliknétől kapott. Félt, hogy a hóba ejtené különben. Időnkint hangos sírásba kezdett, aztán egyszerre abbahagyta, mintha meg akart volna győződni, nem hallgatja-e sírását valaki. Persze, az erdő hallgatta. Az olvadó dér cseppjei egyformán és bánatosan hullottak a puha hóba. E mellett, lehet, hogy hallotta még valaki. A gyermek egyre lassabban haladt, talán el is tévedt? Ugyan hol az út? Mintha fehér, széles, végtelen szalaggá keskenyülne a két sötét fafal között. A kislányt meglepte a legyőzhetetlen álom.

Letért és a fa alá ült. Szemhéja a szemére esett. Egy darabig azt gondolta, hogy a hó fehérségén keresztül az édesanyja jön felé a temető felől. Senki sem jött. A gyermek mégis biztos volt abban, hogy valakinek jönnie kell. Ki? Az angyal. Hiszen az öreg Kulikné mondotta, hogy a „zangyal“ örökdió fölötté. Maris ismerte őt. Az édesanyja kunyhójában volt egy festett angyal „liljommal“ a kezében és szárnyakkal. Bizonyára eljő. A dér most még erősebben hullott, lehet, hogy az angyal szárnyai vernek le egyre több cseppet a fákról. — Csend! Valaki tényleg jó; a hó, habár puha, értelmesen susog, léptek közelednek. A gyermek reményteljesen emeli fel álmos szemhéját.

Mi ez?

Valami szürke háromszögalakú fej, kinyúló fülekkel, nézi a gyermeket mohón... rémesen... útálatosan...

Lengyelből fordította: sz. Csorba Tibor.

ÖRÖK CSÚCSOK PAUL CLAUDELNÉL

IRTA: KISS ISTVÁN

TANULMÁNY „A SELYEMCIPŐ” C. DRÁMÁJÁRÓL

Claudelt nálunk kevesen olvassák, még kevesebben értik. Ennek meg is van a magyarázata. Az élet az ő gondolataival, sokszor nem éppen műzsai természetű megbiztatásaival, szép terveink légvárának oly gyakori bástyaomlásaival betemeti lelkünk szárnyait, már pedig Claudel minden mondata magasba hív.

Claudel az a költő, akit legkevésbé lehet közölni. Olyan mélyre kell menni kincsei után, hogy bizonyára úgy járok, mint a gyöngyhalász: mire felhozom, a szókeresés kínjában össze is töröm.

A Selyemcipő egy dráma. Ha valaki itt perverz titkokra lesne a kulisszák mögé, a könny és vér hiszterikus rohamaiban akarna borzadozni, vagy szereplőin exotikus zenére megrendezett mozdulatokat keresne: e könyv mellett bőjtje lesz. Igaz ugyan, hogy itt is házassági konfliktusról van szó, azonban Claudelben olyan lélek vetette rá magát a problémára, hogy a végén szokásos sötétbeugrás helyett a darab az örök dolgok harmoniájában rendeződik el s a költő ezt a nevet érdemli érte: *a megváltott emberiség művésze*.

E tanulmány két részre oszlik.

I. Ismertetni fogja a nagy mű alaprajzát. Nem tartalmat ad, hanem a szimbolumok és misztériumszerű jelenetek pazarul elszórt szirmait söpri le az alaprajzról.

II. Megmutogatja sorra az alapra épített tornyokat. Háromban a gondolat és az *etika örök csúcsait* éri föl a szerző, föl egészen az Istenig és tanítása úgy jön onnét, mint a harangzúgás.

I. ALAPRAJZ

A darab Spanyolországban játszódik le a XVI. században Kolumbusz Kristóf után. *Egyik főhőse Donna Prouhéze*, a veszedelmesen szép asszony, akinek azt mondja egy másik a darabban: „Milyen szép maga. Ha férje lennék, mindig zsákba kötve tartanám és rettenetes lennék magához.”

Férje: Don Pelayo. Nálánál sokkal idősebb öregúr, királyi bíró, aki az anyátlan leányt a hozományvadászok karmaiból menti meg Madridban fellegjáró apjától. Házasságuk nem boldog, hogy is lehetne az? Pelayo sokszor érzi, hogy legjobb volna a szakadékba ugornia, vagy kitérni a másik útjából, de nem lehet, mert kőbe írva áll az örök törvény. Különbösen is jól mondja: „*Nem a szerelem teszi a házasságot*, nem is a gyermek, akit megtagadott tőlünk az Isten, hanem a beleegyezés a hitben, Isten színe előtt.

A cselekvés úgy indul, hogy a férjnek sürgősen el kell utaznia néhány hétre és kicsit féltett feleségét rábízza egy nemes lovagra, Don Balthazárra, hogy vigye magával tengerparti kastélyukba és jól őrizze míg visszajön érte. Mielőtt azonban elindulnának, Don Balthazárt *nagy meglepetés éri*. Őt, a

szépasszony órét, aki jobb szeretne éhező zsoldosok felbomlott seregének az élén állni és bitófával szegélyezett látóhatár felé vonulni velük, semmint ilyen veszedelmes portékát őrizni. Ime eléáll a spanyol-francia hölgy és könnyedén bejelenti, hogy vigyázzon ám rá, mert ő meg fog szokni. Prouhéze, mikor így beszél, nem cinikus. *Ő egy szerencsétlen teremtés*, aki ki nem elégített vágyai eszméletlen harcában tehetetlenül vergődik és mit tehet ő arról, hogy néha eltéveszti szeme elől asszonyi idealizmusa csillagát. Most is a rettegett, de megkívánt bűn izgalmasában alázatosan kéri Balthazárt: nagyon, nagyon vigyázzon rá, mert viszik a vágyai. A kocka el van vetve, levelet küldött Rodrigónak, szerelmének: jöjjön érte, vigye magával.

Ki az a Rodrigó? Rettenetes, fölséges ember. Éppen most keresi a spanyol király szeme is őt, nemcsak Prohuézé, mert valahol messze ott van a fölfedezett Amerika, hol a vakmerő hajósok megtalálták a pálmák között az emberi ívás roppant vonagló telepét. Nagyobb, mint a halál birodalma és a kereszt vizére vár. Szüksége volna most a királynak egy vezérre, sóvár emberre, aki a káoszba rendet és értelmet vigyen.

A kancellár egyébként jelenti, hogy mikor megmondták neki: Amerika várja: elsötétülő arccal hallgatott és reggelre nem lelték nyomát. Nem kell neki Amerika, mert szívében ott van egy férjes asszony szerelmének mérgezett nyila. Megy érte azonnal, itt a levele.

Közben Don Balthazár és Donna Prouhéze öszvérre ülnek férje házában s most *egy nagyszerű jelenet következik*, innét kapta a darab is a címét. Az asszony érzi, hogy többé nem jön ide vissza. Ellovagolnak a ház homlokzatán felállított Szent Szűz szobra előtt s az asszony most hirtelen, mintha sugalmazást kapott volna, lehúzza piciny lábáról az egyik selyemcipőt, odahelyezi a Szent Szűz ölébe és a gyarló emberek örök hangján így szól: „Szent Szűz, aki ennek a háznak patrónája vagy, ne engedd, hogy romlására legyek ennek a háznak, melynek kapuját fönséges Anyám, őrized. Ne engedd, hogy vétkezzen e név ellen, melyet nekem adtak, hogy viseljem. Ezért míg nem késő, szívemet egyik kezemben, cipőmet a másikban tartva, neked adom cipőmet. Őrizd kezében az én szerencsétlen kis lábamat. Bevallom előre, hogy nemsokára nem látlak többé, hogy mindent, mindent megmozdítok ellened, de mikor megpróbálok majd a bűn felé sietni, érzem mindig, hogy egyik lábam sánta. Megtettem, amit tehettem és te őrizd szegény kicsi cipőmet, őrizd szívedre szorítva, ó nagy, félelmes Anyám.“

Rodrigó holdas éjszakán megy érte kínai szolgájával. Rodrigó nem kalandor. Szereti az asszonyt, de eddig még minden kínálkozó alkalomkor az utolsó percben meglátta a *lángpallosú angyalt, aki kettejük paradicsomának bezárt ajtaját őrizte*. Vajjon ma meglátja-e? A csillagokra néz és így sóhajt fel: „Messze a lombok mögött ez világít meg egy asszonyt, aki örömeiben sírva meztelen vállát csókolja meg.“ A pogány kínai szolga, akit ura sokszor kényszerített már a keresztséghez, gúnyolódva így felel: „Miért fontos a

váll, lélekmentő uram?“ S *ami most jön, azt nem házasságtörök szokták mondani* : „Azt hiszed, csak a teste képes bennem ilyen vágyakat kelteni? Azt nekem elérnem nem szabad soha. Nem azt szeretem én, ami benne felbomolhatik, a halhatatlanságát kérem tőle, azt a csillagot, mely tudta nélkül lényeknek mélyéről sugároz.“

Így beszél a nemes keresztény lovag, de bizony nem tudni, mi lett volna ma este vele, ha azt a vállat közelről látja meg. Az ellenállhatatlan kegyelem közbelép, de olyan alakban, ahogy nem szoktunk ráismerni: még azon éjjel zsványoktól szorongatott zarándokoknak lovagi szívességet tesz és súlyos szúrást kap. Prouhéze megtudja egy cigányasszonytól, nem vár, ott van egy tuskés mély árok őrizetlen, hisz olyan vad dolog mégcsak bele is nézni. Prouhéze megtépázva elszökik rajta keresztül. Viszik ketten is: az őrzőangyal és a démon. Mindnyájunknak van belőlük. Hetekig ott ül haldokló szerelmese szobájának egy szemközti ablakán. Bemenni nem mer hozzá, hogy megsimítsa lázas homlokát. Nem, ő nem hitves, csak egy kard, mely Rodrigó szívéén áthatol.

Hetek mulva itt lel rá a férje. Nagy vita lesz belőle. Prouhézéből kitör a keserűség:

— Nézze meg, még mindig én vagyok? Testemnek egyetlen mozdulata sincs, melyik ne azt mondaná, hogy többé nem vagyok az öné.

— Addig az enyém, míg szolgálni tud.

— Szolgálni, míg ő szemem láttára hal meg?

— Úgy véli, hogy szolgálatot jelent, ha a haláltól visszatartja őt?

— Nem akarom, hogy meghaljon.

— Mit tud neki adni, ha életben marad?

— Csak egyetlen szót adok, amitől minden más szóra süket lesz a füle.

— A halál nem ugyanezt teszi?

— És miért nem adhatom magamat egészen neki?

— *Őn nem adhatja másnak azt, amit egyszersmindenkorra Istennek adott, aki rám bízta mindazt, ami az Ön személyét illeti.*

— (Suttogva) Isten, Isten, „egyszersmindenkorra, egyszersmindenkorra“.

(Rettenetes szavak.)

A férj megmenti az asszonyt, mit tegyen vele mást. Azonnal küldi királyi megbízással Mogadorba, Észak-Afrikának parti őrségébe, ahol titáni küzdelem vár rá: védeni hazája jogait, s megteszi parancsnoknak.

Rodrigó később felgyógyul, sebzett szívével száguld végig a nagy világon, iszonyú szenvedély fűti s ezt alkotásokban vezeti le. Az asszony pedig megy Afrikába, ahol a mórok, meg a homokhullámok lassankint végkép elnyelik a spanyolok afrikai végvárait.

Ez a történetük és a dráma alaprajza. *Ami ezután jön, csupa örvények és csúcsok.* Nem lesznek egymásé soha, de soha. Az egyik jelenetben az Orion csillagkép, sorsuk regélője — a hajósok Szent Jakabnak szokták hívni, —

elmondja, hogy ő látja ottfentről a barázdákat, amit két lélek hasít, kik egymástól menekülve egymást kergetik. Ő sokszor lát egy asszonyt és egy férfit, akik a világ két sarkán felnéznek rá és szemük könnyel van teli.

Hányszor álmodik Prouhéze a tengerekkel és lázasan suttogja :

„Szomjas vagyok“

Tudom, hogy szerelmesem ott van túl a tengeren.

Rodrigó.

Tudom, hogy mindketten ugyanabból a kehelyből iszunk, az égboltozatból, mely közös száműzetésünkre ráborul.

Ezt látom minden reggel, ezt a kelyhet, amint a felkelő nap fényében szikrázva megjelenik.

És amikor már fenéig kiittam, Rodrigó tőlem kapja meg, akit már a homály takar.“

Így vergődik Prouhéze, de a világ Rodrigói és Prouhézéi és a kicsiben és nagyban szenvedők drámai súllyal tehetnék föl azt a kérdést : Miért adott az Isten vágyakat, ha azokat követnünk nem szabad ? Miért kell keresztre feszítve lennünk olyanért, aminek okai nem vagyunk ? Miért adott az Isten más törvényt az emberi szívnek, mint az égitesteknek ? Ó, a csillagok taszítják egymást s mégis fénylenek és élnek, de az emberi szív csak akkor boldog, ha van kit várnia : azt, akit szeret.

Igen, az mind súlyos kérdés s a költő a harang szavával kongatja felénk ; s aki csak szívtulajdonos, jól jegyezze meg : Az Isten sokaknak adott oly vágyakat, mit elérni nem fognak soha. Ezek boldogságukat csak úgy lelhetik föl, ha vágyaikat, szenvedélyüket, azt a lázadót odahajlítják Isten akaratahoz. Isten akarata és magasba lendülő vágyaim : micsoda remek két sínpár s aki ezen megy előre folyton, örök csúcsokat ér el s boldogságát Istenben megleli.

Ez a nagyszerű Claudelben : hősei megfutják ezt az utat, s ha ki is zuhannak néha belőle, újra visszazökkenti őket a kegyelem, vagy ki tudná megmondani, miféle titokzatos erő, amik hajtának minket öntudatlanul.

Keressük meg tehát a csúcsokat, ahová megoldásért Claudel fölviszi hőseit. Rémitő és hívogató fénylő csúcsok.

II. CSÚCSOK

1. Első csúcsra emelt gondolat Claudelnél, hogy *könyörtelen az igazi kereszténység*, de nem azért, mintha nem ismerne irgalmat, hanem azért, mert *áldozat nélkül nem lehet jól betölteni*. Claudel kereszténysége a darabban vérezve szagatja le szereplőiről a földi kérget. Rodrigó mindent elveszít, hogy megtisztuljon. Legelőször Prouhéze plátói szerelme szúrja át szívét, mikor elutasítja Mogadorban, s nem megy vele. Szertelen szenvedélyének vad tüzeiben hányszor rontott rá a két kőtáblára, hogy lezúzza öklével, aztán

elveszti féllábát a japáni csatamezőn, börtönben ül évekig, mint hadifogoly, kikopik a király kegyéből annyi hőstett után, szentképeket árul a tengeren, aztán becsapják egy színésznővel s végül is egy rongyokat gyűjtő apáca veszi meg zsoldosok kezéből, jó lesz babot tisztítani. Ezüst hatost adott érte, de csak úgy kötötte meg az alkut, hogy ráadásul vele adtak egy foltozott üstöt is. S Rodrigó, Amerika alkirálya *ekkor vágyik minden erejével Prouhéze után, aki már régen meghalt* akkorra s legutolsó találkozásán Istent kínálta föl neki. Most már nem hívja Amerika búbajos partjaival, elvesztette Prouhézet kinek keblére ha ráborul, Istent felejtí el. Jó, hogy elvesztette, mert így leomlott az a rengő fal, illatos keble, melyre ha nézett, rögtön nem látta többé a csillagot, mely lénye mélyéről sugárzott felé.

A történelem egyik mondén királynője, a dicsőség csillagtrónusáról vérpadra zuhant Mária Antoinette mondja élete végén: „Csak akkor tudjuk meg igazán, kik vagyunk, amikor szenvedünk.“ *Fellegekig ér annak a bölcsesége, aki a szenvedésben tisztulást lát* s aki így áll bele a világ zűrzavarába, az nagy lett és a viharok is csak a bokájáig érnek s látása már a tiszta fényben fürdik.

Paul Claudel kereszténységében azonban a szenvedés többet is ad, mint a tisztulás. Amikor a szenvedés életünket gyökerben vágja el és hirtelen fölszakad lábunk előtt a lenni vagy nem lenni kétségbeejtő örvénye és fölötte az állati félelem keskeny deszkapadlója viszen át, amely csakúgy recseg, mikor belékapaszkodunk, Claudel kereszténysége akkor hajol felénk és súgja fülünkbe vigasztalása titkait s aki ezt hallja, még annyi fájdalomtól *sem szabad megátkozni sorsát*, hanem úgy imádkoznia, mint annak a jezsuitának, Rodrigó testvérbátyjának, aki a legelső jelenetben ott áll egy hajóroncon, törött árbochoz kötözve, körülötte kalóztól véresen leszüretelt apácák teste halomra hányva s a hullámsír táncoló tetején így imádkozik:

„Uram, köszönöm, hogy így megköztétél. Megtörtént néha, hogy nehezemre estek a parancsaid és akaratom végzésed ellenében megdöbbsz és vonakodó maradt. De ma nem is tudnék szorosabban simulni hozzád és hiába nézem tagjaim, egyetlen egy sincs, amely egy parányit is el tudna tőled távolodni.“

Claudelnél a szenvedés Istennel egyesít.

Könyörtelen ez a claudeli kereszténység, mert nem ad jogot a tomboló szenvedélyeknek s azt tanítja, hogy *vannak elvek, szent fogadások*, amikre rá-megy életünk. Férjes asszony, otthonára nem lelt férfi nem maguk választotta sorsban vesznek el, tisztára elvekért.

Könyörtelen ez a kereszténység, mert azt tanítja, hogy *minden cselekedetünknek égi vetülete van*, árnyékban vándorol tovább tőlünk s vádlónk lesz egykoron. Egy nagyon érdekes jelenetben, rövid, de mégis tilos csókkal megpecsételt találkozás után egy férfi és egy nő összefont árnyékát küldi a szerző a színre s az beszélni kezd:“

„Vádolom ezt a férfit és ezt az asszonyt, akik által egy pillanatra éltem, hogy aztán végem ne is legyen soha, Ők engem az örökkévalóság lapjaira vés-tek. Mert ami egyszer élt, örökké szétronthatatlan archivumba tartozik. És most miért írták ők a falra saját veszélyükre ezt a jelt, melyet Isten megtiltott nekik ?“

2. A másik csúcsra emelt gondolata Claudelnek : *a gráce, az isteni kegyelem.*

Németh László azt mondja, hogy ma Európa az Egyház kihült kályhája körül vacog. Hát nincs igaza. Aki a kályhát messze kerüli, mindig fázni fog. A claudeli, meg az egyetemes kereszténységnek folytonégő tüze van : a kegyelem, *megszentelő kegyelem.*

A kereszténységnek a lényege nem a vállunkra dobott kereszt, hanem hozzáadatik *a segítő kegyelem.* Mi ez ? Egy titokzatos kézlegyintés, egy észrevétlen mozdulat az érdekünkben, amiről sokszor nem is tudunk, csak élünk belőle.

Prouhézenek és Rodrigónak is van két veszedelmes találkozásuk, mikor szenvedélyük felkorbácsolt tengerén olyan tervetlenül rontanak egymásra s hogy el nem bukhatnak, a láthatatlan kegyelem csodája rajtuk, *melynek esz-közlői sokszor emberek.*

Rodrigó ugyanis felgyógyul halálos sebéből és szíve kettőt kapott a régi egy helyett. Az egyik Amerikáért vérzik, a másikat Prouhéze ütötte rajta, aki Mogadorba húzta meg magát. Menne hódítani, de szenvedélye nem engedi. Ekkor indulatosan hajóra ül, hogy vége legyen a további gyötrelmeknek : „Fütyülök a lelkére, a teste kell nekem. Az a bűnös szövetség, amit teste köt velem. Elvezni őt és megszabadulni tőle. Aztán félre lökni, addig nem leszek szabad.

A kegyelem azonban útját állja. Ott leselkedik rá a vizeken. Csak néhány hete járt erre egy másik hajó s most lent pihen a Santiagó a tenger fenekén, árbochoz kötött jezsuita bátyjával. Rodrigó nem is sejti, hogy a hajója most a sírja felett táncolt, ő nem hallotta azt az imádságot, amit akkor mondott el, amikor a víz már a szája széléig ért :

„Istenem, hozzád fohászokodok Rodrigó testvéremért. Ő most megszökött a rendházból, ahol novicius volt s hátat fordít neked. Azt hiszi, hódításra szü-letett, nem várakozásra, mintha minden amit elér, nem volna a Tied s mintha másutt is lehetne, mint ahol Te vagy. De Uram, nem olyan könnyű megszökni Tőled, és ha nem a világosság által jut el hozzád, hát menjen azáltal, ami csak homály, az egyenes helyett a ferde úton és ha a rosszat kívánja, legyen az olyan, mely csak a jóval férhet össze. Kösd meg őt annak a nőnek súlya által, aki a szépségével hívja a messi úron át . . . Töltsd be ezt a két szerelmezt olyan vágyódással, hogy *az élet forgatagában nem tudván egymást megpillantani, Benned keressék egymást.*

Rodrigó erről nem tud, de egyszer csak beleütköznek egy hajóroncsba s hátsó névtábláján olvassák : *Santiagó.* Rodrigó elnémul, s azt mondja meg-

indultan a kormányosnak : Így hívták azt a hajót, amely jezsuita testvéremet vitte Braziliába.

Leveszi kalapját s ki tudja, mi megy végbe a lelkében . . .

Mikor a mogadori helyőrségbe ér, messziről meglátták hajóját s egy kis szelet papír fogadja Prouhéze keze írásával : „*Maradok, távozzék!*“ Itt éri a legnagyobb ütés a szívét. Ott vergődik egy teremben, a papírral a kezében, a nő a függöny mögül hallgat. Ha jól megnézné, észre kellene vennie kidomborodó alakját. Kétszer kiáltja fájdalmában a nevét. Semmi válasz. Camilló, az asszony öre mondja neki : hívja harmadszor is és jönni fog. S a kegyelem, a megrendülés, az imádság a tengeren nem volt hiába : a harmadik hívás nem hagyja el ajkát : „Majd ha a tengeren leszek, akkor majd hívom őt.“

Most érti meg Rodrigó az elérhetetlen szerelem titkát : legyen ez most egy erő, mely űzze, hajtsa s pihenni ne hagyja soha.

Mikor elment, nyomában csend maradt s az éjszaka magányában az elhagyott Prouhéze, aki a harmadik hívásra előlépett volna minden bizonnyal s aki hitte és titokban remélte, hogy ezt az éjszakát Rodrigóval fogja eltölteni, nem így a kereszten, most a földre bukik és a behulló holdsugár lesz a szemfedője és ezen a szón remeg : *soha, soha*. Akkor aztán tébolyult fájdalmában, ennek a lehetetlen házasságnak a gyötrelmében, amit a lelkük kötött egymással, ezt kiáltja :

„Ha édenkert nem lehetek neki, legalább keresztre legyenek. Elszakítom a földtől, megcsalom, elárulom, úgy teszek, hogy mindig lesz valaki, aki eltölti tőle testem. Miért szerette volna annyira. Olyan sebet ütök a szívén, hogy teremtmény ne tudja azt betölteni. Az Istent adom neki, mert nélküle nem lesz már boldog soha. S ha vágyainak minden szálát lelkembe szötte a szeretet, akkor adom majd őt mezitelen, meggyötörve Istennek át, hogy mennydörgések közt betöltse. „— S tessék most meghallgatni a házasság igazi misztériumát, a női hivatás igazi szolgálatát :“ Istenem, látni fogom majd örömét, látni fogom majd őt veled és ennek oka én leszek. Egy asszonytól kérte ő az Istent és ez neki oda is tudta adni, mert semmi sincs a földön és az égen, amit a szerelem ne tudna adni. Ez nem a vér és hús kergető játéka, hanem a lélek misztériuma a férfi és a nő között.

3. S éppen ez a harmadik csúcsra emelt gondolat : *a női eszmény*, kibentestet ölt egy szent misztérium, *aki megszentelője lesz a férfinak*.

Esz تندők mulnak el a könyörtelen találkozás után. Amerika leigázva. A férfi nekizúdul belső feszülő energiájával az ősvadonnak, megműveli, kereszténnyé teszi. Az asszony is más lett. Nem felejt, csak a testi szenvedély tüze húnyt ki benne. Lényé lelkivé szellemül. Istené egészen, meg a hazáé. Húsz év mulik el így, férje meghal s magával marad a gyűlölt mórral, aki évek óta szerelmével üldözi. De a várat őrizni kell és szorongatott helyzetében ír Rodrigóért s nem jön rá felelet. A helyőrség Spanyolország végvára, homok, kalózkodók, mórok elnyeléssel fenyegetik s nincs más hátra : Camillónak, a mórnak adja

kezét. A hirhadt Rodrigó-levél tíz évi bolyongás után találja meg csak a címzettet. Rohan is haza Rodrigó, Amerika alkirálya. Igen ám, de most már Mogador ágyútűzzel fogadja s erre Rodrigó hasonlóan felel. Végre békekövet jön, maga Prouhéze egy kis csolnakon. Rodrigó a régi szenvedéllyel rohanja meg: „Nem tűnök semmi szálát, ami ahhoz a hitvány alakhoz fűzi.“ Az asszony így felel: „Csak a halál szabadíthat meg Rodrigó, más mód nincs reá.“

S akkor a *férfi megrendítő szavakkal emlékezteti régi ígéretére*: „A szerelem befejezte rajtad művét, szerelmesem. Orcádra mosolygás helyett a fájdalom ült és az arany, mely szőkévé koronázott, helyet adott a hő titokzatos színének. De ami benned egykor ezt az ígéretet tette, egy pillanatra sem ingott meg a helyén. Az ígéret lelked és lelkem között, mely megállította az idők futását, attól még a halál sem tud feloldani és ha mégis megszeged, lelkem a kárhozát mélyére hullva örökké vádolni fog az Isten trónusánál.“

S az asszony, aki megtanulta, hogy nem lehet bírni a versenyfutást a rohanó idővel s aki már meghallotta és érezte enmaga mélyén a szíve és mája közt azt a tompa ütést, amivel a halál figyelmeztet mindenkit, így válaszol: „Éppen azért jöttem, kedves Rodrigó, oldj föl a fogadalom alól, én nem tudom beváltani azt az ígéretet, amit a testem tett neked.“

— Hát nem hallottad azt a kétségbeesett kiáltást, ami tíz év óta száll feléd szüntelen ?“

— „Ó Rodrigóm, én most nem tudok neked úgy felelni, ahogy te várod azt. Az én leigázott szívemben nincs többé hang rá. Értsd meg a nagy titkot: én Istené vagyok. Nála találsz meg engem. Magad vádold Rodrigó! Miért kérted azt, amit asszony nem adhat neked? Én megpróbáltam szabaddá tenni magam, de aztán beláttam, hogy te már úgyis hamarosan megúnnád szerelmem és félre tennél. Így megkerestem azt, akinek határa nincs: az Istent.“

Ó Rodrigó — folytatja most már a kegyelem segítségével a férfi ostromát az asszony. — *Azt akartad volna hát, hogy házasságtörőt ölelj magadhoz?* Akkor csak asszony lettem volna, ki nemsokára hervadni kezd szíveden s nem az az örök csillag, melyre most is szomjazol. Igen, most nem lehetek a tied, de veled akarok lenni örökre. Vedd tehát az Istent, vedd szívem, szerelmem az Istent, aki engem betölt!

Rodrigó először nem enged, majd egy indulatában erőszakoskodni akar, s az asszony hasonló indulattal kiáltja felé: „Jó, hát csak egy szót szólj, csak azt mondd ki és én maradok! Esküszöm! Erőszakra nincs szükség!“

És Rodrigó *megint nem mondja ki azt a szót*, hanem lehorgasztja fejét és sír nagy csöndesen. Prouhéze szemében pedig lángot vet a lélek, lábujj-hegyre áll, nesztelenül fátyolba csavarja magát, csónakba ül és evezőcsapások viszik most már az élet tulsó partjaira és nem találkoznak többé soha.

Ez a női eszmény Claudelnél. Másik kedves alakja Donna Musica, a testi és lelki szépségtől átítatott, kegyelembe, fénybe mártott nő.

Claudel szerint a nő másért, a férfiéért teremtetett. A férfi a világ ura, a nő a fején a korona.

A nő arra született, hogy a férfinek megszentelődés és öröm forrásait nyissa meg. Tessék csak meghallgatni azt a bájos *Donna Musicát*. Még nem ismeri vőlegényét, de tudja, hogy jönni fog valaki.

„Igen, el akarok vegyülni minden érzésével, miként a só, mely ízes, csillogó s megtisztítja és átformálja szívét. *Tudni akarom ezentúl, miként is fog ahhoz kezdeni, hogy szomorú legyen, meg hogy rosszat tegyen, ha erre kedve támad.*

Ó milyen öröm lesz nekem, ha betöltöm majd azt a szívet, amely vár reám.“

Claudel tanítja, hogy a nő az, aki megállítja a házasságban az idők futását s lelke mélyén hordja az az örökké fényes csillagot.

S a férfi ha nézi őt, *ezt keresse benne mindig*. Igaza van Kühnelt Leddin Erik jezsuitájának, Scapinellinek: két dologból nem szabad házasodnia, pénzért és szerelemből, mert a pénz elúszik, a szerelem tüzes bora elfogy, egyes egyedül az a szövetség, amit lelkük köt egymással, az maradandó.

A nő váltsa meg a férfit, ő legyen az, akinek szívünk meggyúlt szennyét aranyért adjuk cserébe, aki megtanítson arra, hogy időnket örökkévalóságra váltsuk át, hogy egész valónkat áttetszővé sugározza a fény, kitárjuk magunkat kimondhatatlan kitágulásban. S minthogy a férfi erre a misztikus felszabadulásra képtelen s végül is mizantrópiája öli meg az agglegényt: ezért sugárzik ránk az asszony szeme, erőt, hatalmat osztva, mint a kegyelem.

Lányok és asszonyok végre is lássák be, hogy a nőnek *legszebb hivatása az áldozatvállalás* és hogy a boldogsághoz csak egy kell: valaki, aki mindent kér tőlük s akinek mindent oda tudnak adni.

Higyjék el azt is, hogy a férfi, ha komoly, mindig a *legmélyebb élményt keresi bennük*. Camillo így térdel esdekelve Prouhéze előtt:

„Prouhéze, hiszek benned. Prouhéze, meghalok a szomjúságtól. Ó ne légy többé asszony, mutasd meg arcodon végre azt az Istent, akit nem bírsz már magadba zárni! Hadd érjem el szívednek mélyén azt a vizet, melynek tiszta edénye csak te vagy!“

Oly szép nálatok, ti nők az a gyönyörű gótikus mozdulat, ahogy kulcsolt kezekkel néztek fölfelé s homlokotokról sugárzik az áhítat és a kegyelem s aki ezt férfi létére meglátja egyszer, az ajtót és ablakot nyit annak az örömnak, ami most olyan sokatígérően útkukba állt és rejtekéből kínálja magát.

*

Különösen azoknak érdemes elolvasni, Claudel csúcsait megjárni, akiknek önmagukkal gyúlt meg a bajuk — ez a szenvedésnek legkegyetlenebb formája — s ezek még jobban megértik titkos jeleit, mint aki csak gyönyörködni akar magasságain.

NICHIFOR CRAINIC VERSEIBŐL

I.

EXCELSIOR

Interrogavi solem, lunam, stellas, et
responderunt: Non sumus Deus tuus;
quaere super nos!

Szent Ágoston.

Könnyű szárnyal, fénylő, fehér csapatban
szállunk majd fönn, a messzi föld felett,
a térnek titka számunkra kipattan
s mámorítanak csillagtengerek.

Halljuk, amint a mérhetetlen ürbe
örök bolygók, örök útjukon át,
szertezengik, szent ritmusba merülve
a Mindenségnek egy-örök dalát.

S ahogy suhanunk, lengén ellebegve,
úgy harmatoz majd a hűvös azúr
lelkünk szárnyára, mint ahogy a lepke
szárnyára szirmok selymes pora hull.

És szállunk, amíg szállítanak a szárnyak
a végtelennek ösvényén tova —
s emelkedésünk mégis balga látszat,
mert el nem érünk soha sehova.

S ha lankad lángja minden lendületnek,
még int egy fény a tört vándor után,
parányi földünk küldi bús követnek,
szférák közt ő is csöppnyi pont csupán.

S megértjük akkor, álmunk mindhiába;
csillagtól lelkünk vigaszt nem remél,
röptünk új mélység dús világa várja:

mert Isten benn, saját szívünkben él.

II.

JÉZUS A BÚZAMEZŐN

Érett búzamezőkön át útam ha elkanyarog
s ha messze aranylóriás alkonyak íve ragyog :

úgy tetszik, Jézus, erre jársz, mint hajdan Galiléa
földjén, mikor jámbor halásznép gyűlt Köréd karéjba.

Hajadon szőke esti fény dús koronája reszket
s vándorokra a tűnő nap piros lángot eresztget.

Most szólsz . . . és szent Szavadhoz vonod a szíveket,
hogy hordjad őket palástodon, mint drága díszeket.

Mert édesebb és jobb szavad Édom gyümölcseinél,
Istenségben is embert ad s emberben Istent ígér.

Haladsz . . . s vérzik Tebened az üldöző, konok
Szanhedrin, míg elrejtenek a roppant cédrusok.

Forró szívvel tanítványok és asszonyok rajába
Belépek s velük morzsolom a kalászt vacsorára.

A világé voltam soká s a Tiéd oly kevésbé,
lásd, Uram, hosszú földi út tette szívem nehézé.

Mint egykor az arany búzaföld alkonyban most is ég itt,
de nem hallom a Szentírásban meg nem őrzött igéid . . .

Századok tűntek. Vártalak, hívtalak egymagamban,
hadd csókoljam meg lábnyomod itt, e nedves agyagban . . .

Románból fordította *Gáldi László*.

GIAMBATTISTA VICO

GONDOLATVILÁGA

IRTA: BERCELI A. KÁROLY

Ma már minden valamirevaló történész vagy filozófus kigondol egy-két periódus-teóriát. A relativizmus térhódítása rányomta bélyegét a történet-szemléletre is s különösen *Spengler* nyomán gombamódra szaporodnak azok a hullámelméletek, melyek a múlt példáin okulva, eléggé racionálisnak látszanak ahhoz, hogy elének vetítsék a jövő képet. A szándékot magát igazolja az a bizonytalanságérzés, mely összekuszálja bennünk rendeltetésünk tudatát. A mai ember valóban ezért bujja a história rengetegét, azért fürkészi az eseményekben a törvényszerűséget, hogy jelentőséget merjen tulajdonítani önmagának, vagyis fölismerje saját szerepét a történések láncolatában. A periódusok szebb és jobb korok szükségképeni visszatérését sejtetik. A nagy ritmus új beteljesüléssel kecsegteti a múlt elvetélt vagy legázolt ideáljait s így nem csoda, hogy azok is, akik különben a történelmi események szinguláris voltára esküsznek, szívesen vállalnak föl a múltból egy-két analóg jelenséget, hogy hitüket megerősítsék. Mert a történetfilozófia öngazolás, a relativizmus bizonytalankodásaiba szédült emberiség áhítozása a megmásíthatatlan törvények után, *heroikus küzdelem az önértékelésért*. S a történelem törvényeinek kutatása valóban akkor válik csak sürgetővé, mikor a középkor szintetikus világszemlélete bomladozik, az Abszolútum hite háttérbe szorú s előbb a renaissance, később pedig a reformáció és a fölvilágosultság egy mind apróbb részekre szakadozó individualizálódó folyamatnak adtak helyet. A nagy Egész masszív rendszerét részletproblémák kezdték ki, a spiritualizmust a naturalizmus váltotta föl, a végső célok és okok megismerésének ihletett láza helyett a tapasztalati kutatás s az észszerűség kötelező volta sarkalta az emberiséget tudásának gyarapítására.

A renaissance naturalisztikus s az újkor racionális, spekulatív kultúrájának határán áll az a gondolkodó, akinek értékelése ma már nem problematikus ugyan, de akinek helye a gondolkodás történetében még ma is nehezen határozható meg, s ez Giambattista Vico.

A neve kevésbé ismert nálunk, Olaszországban is csak Croce próbált méltó helyet kiverekedni honfitársának. Nem érdektelen, hogy a periódus-teóriák túláradásának hatása alatt mi is foglalkozunk vele, aki tulajdonképen anélkül, hogy föladta volna katolikus hitét, első hirdetője volt az evolúcionizmusnak s a relativista történelmi hullámelméletnek.

Kora már rátévedt azokra a mesgyékre, melyeknek mi a végére értünk. A XVIII. század az okosság, az értelem, a matematikai hűvösség hőskora. Már a renaissance, de különösen a humanisták is szeretik a nehéz agykonstrukciókat, a szigorú s élménytelen irodalmat, a kikristályosodott minták hideg leutánczását. A misztikus egzaltáció, a vallásos révület már nem inspirálja őket. A természet sokféleségének fölfedezése lassan szívódik be a gondolkodásba s a teológia, mint az egyetlen igazi tudomány, mely egységes világgépet tud nyújtani a tapogatózó ember számára, a fokozatos tapasztalati megismerés révén tudományágakra bomlik. Az újkor a szaktudományok bölcsője. Ugyanekkor hasadnak ki különböző nemzeti igényekkel az Egyház egyetemes öleléséből a fajok és népek s adnak sajátos jelleget gondolkodásuk irányának. Így lesz előbb-utóbb a francia a racionalizmusnak, az angol az empirizmusnak s a német az idealizmusnak képviselője. A közösségi életszemlélet szét-darabolódik, mindenki a saját kutató ösztöne után indul, hogy megoldást találjon önmaga, illetve az emberiség számára.

Ekkor születnek a szociológiai és történelmi rendszerek. *Grotius, Hobbes, Pufendorf, Locke, Leibnitz* s még ki tudja hányan indulnak el a spekuláció útján, hogy immanens tényezőkkel bonyolíthassák le az emberiség történetét. *Descartes* filozófiai rendszerét is matematikoformításra alapítja s a gondolkodás őstörvénye után kutat. Az Abszolútum, az Isten, a Gondviselés hitét az újkori embernek is pótolnia kellett s ennek a pótlómunkának szolgálatába állt a jogtudomány, filozófia és történettudomány is.

Vico sem tudott kiszakadni kora gondolatvilágából. Évtizedes jogi, nyelvészeti és históriai stúdium után írja meg a *Scienza Nuova*-t, mely magába foglalja történet szemléletét is. Lázad a matematizált világ ellen s a vallásnak mindinkább vitatott jelentőségét igyekszik rehabilitálni. Ő döbben rá először az események ritmusára s a történelmi ismeretek figyelembevételével konstruál egy „ideális történelmet“, melynek szabályosan visszatérő periódusai egyetemes törvényül szolgálnak minden nemzet története számára. A periódusok, melyek minden lehető történelmi esemény helyét és szerepét meghatározzák, hármas egységekben hullámzanak tova az időben. Ennek a három fejlődési foknak három történelmi korszak felel meg, melyeken minden nemzet átesik. Ezek : az istenek, a hősök és az emberek kora. (Etá degli dei, degli eroi e degli uomini.) Minden eszme, intézmény és tudomány e triadikus keret függvénye s minden nép sorsa akkor teljesül be, amikor e korokon keresztül teljes egészében kibontakozik. Utána újra kezdődik minden, az új „ricorso“ új isteni kor éledését hirdeti. Az egész történelem tehát ilyen háromtagozatú ciklusok váltakozása, melyben az isteni kor a spiritualizmust, a mítosztermelő féktelenséget, a transzcendens világszemléletet, a hősi kor az életerős, friss barbarizmust, a nagy egyéniségek föltörését (v. ö. görög-római mondavilág), az emberi kor pedig racionális, objektív s ennek megfelelően a kultúra pusztulását is jelenti. Az első államforma mindig teokratikus, ezt arisztokratikus követi

s a fejlődés záróakkordja a demokrácia, mely további termékenyítésére képtelen lévén, megöli önmagát. Ezzel a nemzetek be is teljesítik misszióikat s új isteni kornak, új nemzeteknek adnak helyet az események rohanásában.

Viconak ez a „tipikus története“ egyetemes érvényű — erről őt főként az antik história győzi meg, — hacsak valamilyen rendellenesség ki nem zökkenti az illető népet a fejlődés illetén vonalából. E három korszakhoz viszonyítva természetesen minden élet- és kultúrmegnyilvánulás a fokozatosan kibomló szellemhez igazodik. S így e három korszakkal párhuzamosan nemcsak háromféle lélekről beszélhetünk, hanem háromféle nyelvről, jogról, tudományról, betűről, tekintélyről stb. Minden ember csak akkor vehet részt kor mozgalmaiban, ha időszerű a magatartása. S ez alól az erkölcs sem kivétel. Emberi korban idegen a heroizmus s még inkább a transzcendens miszticizmus. Mindenki csak a maga helyén lehet számottevő, a hármasság biztossítja a történelemben a frisseséget és a mozgást, ez a garancia arra, hogy az eszmék soha meg nem ülepedhetnek, mert új emberek új lendülettel készítetik mindig megújulásra. S hogy a nemzetek tényleg ezen a pályán haladva tölthetők csak be rendeltetésüket s hogy csakis külső körülmények bolygathatják meg a vicói fejlődés menetrendjét, arról az isteni gondviselés kezébe kerül, mely az ember *belső tartalma* lévén, magát az emberi természetet formálja, úgy hogy számolva a szükségképpen előálló életkörülményekkel, csakis az „ideális történelem“ útján fejleszthesse ki belső tartalmát. A fejlődés tehát isteni elrendelés, mely benne van az emberben s innen van az is, hogy néha egymástól távol élő népek kultúrája is olyan sok azonosságot mutat fel.

A *corsi* és *ricorsi*, a haladás és visszaesés a történelem törvényszerűsége. Minden, ami volt s a jelen értékelése szempontjából rútnak, ostobának, gonosznak tetszik, szükségszerű, mert ha nekünk erkölcsteléneknek tűnnek is fel az Achillesek, a korok feltartóztathatatlan, tervszerű egymásutánkövetkezésében jelentőséget, feltétlen fontosságot s így relative értéket nyernek.

Vico, ha hatása alatt is áll saját korának, az emberi kultúra kezdeteit sohasem próbálta valamilyen racionális megállapodásból, esetleg rousseaui szerződésből kihámozni. Transzcendens hitét sohasem vesztette el annyira, hogy megtagadja a Gondviseléstől a Kezdet útbaigazítását. *A kultúra — szerinte — homályos, vallásos sejtelmekből, a gondviselés tudatának ébredéséből származik. Minden kultúrmozzanat vallási eredetű, ahogy misztikus rétegekből sarjadnak föl a mesék, mítoszok s egyáltalában az egész költészet is.* Vallás nélkül nincs társadalom, de állam sem. Az „isteni korban“ az érzések és a fantázia túltengése jellemzik az embert. A primitív ember természetszerűleg vallásos és költő. *Végeredményben tehát minden intézménynek misztikus hit és legtágabb értelemben vett költészet az alapja.*

Ennek az állapotnak forradalmi jelentősége akkor szembeszökő, ha arra a korra gondolunk, mely a természettudományok empirikus s a matematika

racionális módszereit tette kötelezővé a gondolkodás minden területén. S ráadásul megvetett mindent, ami a filológia, a költészet és a história körébe tartozott. Vico meg is szenvedett miatta, mert ahogy maga írja egyik levelében, könyvének megjelenése után szinte köszönni sem mert azoknak, akiknek az *Új Tudományt* megküldte. Valóban sivatag volt az a kor Vico számára, akinek bámulatos villanásait és rendszerét csak a XIX. és a XX. század kezdte igazolni. Nem érdektelen megemlítenünk, hogy a vallások termékenyítő erejét felismerte Spengler is (akinek történeteszemlélete sokban megegyezik Vicoéval!), amikor a kultúra minden igazi életmegnyilvánulását vallásosnak, a civilizációét pedig, mely szerinte a kultúr-organizmus dekadenciája, vallásatlannak, intellektuálisnak tekintette. Így vélekedik *Eucken* is: „*Minden eredeti szellemi élet, amely az emberben fellép, valami kapcsolatban van a vallással...*“ De a prehistória modern bűvárai is arról tanuskodnak, hogy a primitívek sokkal inkább hajlamosak a szintetikus, tehát vallásos életszemléletre s hogy míg a mi korunkban új ismereteink szerves, zavartalan leleményes feldolgozására csak az ihletett, zseniális emberek képesek, addig a primitívek körében ez mindennapos jelenség.

Ennek a csapongó, érzelmi élményű kornak hatása alatt bontakozik ki a nyelv is. A szavak, minthogy indulatok kifejeződései, először egyszótagúak s mert az ősember csak akkor hallatott hangot, ha szenvedélye fűtötte, az isteni kor nyelve³ a ritmikus kiáltás, vagyis a vers. A primitív emberek csak magasfeszültségű érzéseit kívánja hangokkal kíséreni s ez minden költészet őselménye is. (A vers az érzések fehérvizzése — fűzhetjük hozzá, — dadogás vagy sikoly és így sohasem próza.)

De Vico figyelme kiterjedt minden emberi jelenségre. Szinte megdöbbenő az az átfogó szellem, mely a legapróbb mozzanatoknak is közös értelmet kíván tulajdonítani. S ha igaz, az amit Pauler Ákos mond, hogy a történetfilozófia nem egyéb, mint a társadalmak kollektív élményeinek ismétlődő típusaira vonatkozó vizsgálat⁴, akkor *Vico* valóban a *történetfilozófia megteremtője*. De előfutára *Schellingnek*, *Kantnak*, *Hegelnak*, *Spencernak*, a homéroszi kérdés fölkaparásával *Wolfnak*. Etimológus, pedagógus, jogász, filológus, szinte áttekinthetetlen tudásának végtelen területe. S ami a legmegdöbbenőbb, szigorúan determinisztikusnak, relativisztikusnak tetsző filozófiája mellett még katolicizmusát is sikerül megmentenie. Buzgó híve az Egyháznak, s néha szinte heroikusan küzd, hogy önkéntelenül is kora hatása alatt álló elgondolásait összeegyeztesse vallási meggyőződésével. Ha hitt is egy elvont ideális történelem lehetőségében, ennek megvalósulását nemcsak külső természeti körülményektől, hanem részben az emberi szabadakarat, másrészt pedig egy természetfölötti isteni kegytől tette függővé. Így emeli ki például az emberiség egyetemes fejlődésének folyamából a *zsidókat*, akik revelációban részesültek s így a többi népektől függetlenül, egyenes vonalban jutottak el a legmagasabb megismerés fokáig. Ugyanígy kimentí historizmusa sodrából

magát az Egyházat is, melynek isteni eredete és örökérvényűsége kívül áll a történelmen.

Vico szerint a középkor volt az az új isteni és hősi kor, mely a rideg s bomlásnak indult római kultúrát fölváltotta. Új nemzetek törtek előre s ahogy megvoltak a homéroszi kor hősei, rapszodoszai, úgy a középkor is számtalan lovaggal és trobadurral dicsekedhetik. A középkor volt az új ricorso. Az antik kultúra lezárult, jöttek az új barbárok s mindent kezdtek előlről. A jelenségek szinte azonosak voltak. Az istenítéletek, a párviadatok, a hősi rablások, a címerek stb. mind a régi barbárkorra emlékeztetnek. *Dante* ugyanaz a középkorban, mint *Homérosz* az ókorban. Ott Theokritos, itt Sanazzaro. Ott patrónus, itt padrone. Az eskü szentsége, a törvények külsőségessége és formalizmusa is megegyezik. A művészet újra istenalakokat ábrázol, a történelem és a költészet összeolvadnak s új hőskölteményeket teremtenek. S ki tudná fölsorolni az analóg jelenségeket? Vico figyelme még a pecsétekre, zászlókra s a betűkre is kiterjed. A középkor új lendülettel indította útnak a történelmet.

A saját korában azonban már észre kellett vennie az „emberi kor” szimptomáinak előrenyomulását. S ha Vico meg is halt 1744-ben, nem kell nagyon merésznek lennünk ahhoz, hogy az ő rendszerét tovább építve, egy új ricorso lehetőségeit el ne képzeljünk a mi korunkban is. A jelek szinte a megtevéstésig hasonlatosak a középkori szellem éledéséhez. Spengler is ilyesmit jósol be, de *Berdzajev* nyíltan hirdeti az új középkor eljövételét. S ezeknek az elgondolásoknak is Vico az őse. Az elsőség dicsősége őt illeti meg. A nemzetföltöttiség gondolata, az univerzalizmus, a spirituális művészet, mely egyre erősebben domborodik ki saját kultúránk törekvéseiből, új szintézist hirdetnek. Az egyéniségkultusz háttérbe szorul, közösségi programmok hangzanak el mindenfelé, mitoszvágy és metafizikai igény sarkalja az embereket az egyetemes életszemlélet felismerésére. Misztériumok és szavalókórusok éledése ugyancsak kollektív idők jele. S a Lindberghek nem az új Achillesek-e? S a különböző politikai és világnézeti izmusok nem a középkor tévelygő szektáira emlékeztetnek-e? S hány rokonjelenséget tudnánk fölsorolni még? Vico valóban megelőzte korát s kora „modern” gondolkodói, akiknek eszhóbortját ma már csak mint történelmi érdekességet jegyzünk föl, messzi lemaradnak mögötte. S talán nem is baj, hogy olyan kínosan viaskodott benne az újtó forradalmár és a tradíciók áhitatos őre, a racionális gondolkodó s a dogmatikus keresztény, mert néha éppen ez a bizonytalanság, kiegyensúlyozhatatlanság élteti a legnagyobb alkotásokat is. Talán éppen a vívódó, szenvedő ellenmondás és harc a nagy mű fémjelzettsége, az élet kritériuma s minden zavartalan, kristályos elgondolás hideg spekuláció csak — a föltámadás reménye nélkül.

BÉKÉS GELLÉRT O. S. B. VERSEI

I.

A TE LELKED IS MÁRIA

Miként az Úrnak Szolgálóleánya,
a te lelked is titokzatos Mária.

Angyal-szókra figyel fel boldog csended,
s megnyílsz, sötétség, ím a Szentléleknek.

És fényes árnyék borul reád, ember,
a Szót, ki hordod szótlán szerelemmel.

Anya vagy te is : Isten-termő élet :
Krisztust szül minden Krisztust fogant lélek.

(Róma, 1937 jún. 13.)

II.

ESTE A BALATONON

Ó álmos este, síma Balaton,
lilás-kék szender csöppnyi fodrokon,
s a dombokon.

Ó áldott béke : elsüllyedt szavak,
megcsitult rétek, elborult utak,
a domb alatt.

Ó csend, örök csend : sötét partokon
éneklő Angyal, régi, jó rokon,
ki vagy Te ? Nem tudom.

De mindig itt jársz. Szárnyad itt suhog
a mellemen, mint fehér himnuszok
és ritmusok.

s a múltó élet álmos rejtekén
felcsordul bennem ős-tisztán a fény :
az új remény.

(Alsóörs, 1937 aug. 30.)

III.

TISZTULÁS

Lelkemnek sűrű berkein
át-át tör egy szarvas csapat,
golyó süvít a hó fölött,
s egy szarvas holtan ott marad.

És elpirul a szűzi hó
és jönnek sötét madarak :
a tájra éhes vijjogás
és nehéz-szürke köd szakad.

És újra szarvas-áttörés
és újra véres lesz a hó.
Így pusztul el a víg csapat :
hajrá-hahó, hajrá-hahó !

Mire megolvad majd a hó
berkemben csak egy őz marad
és titokzatos csöndemet
nem ölik sötét madarak.

S a napcsókolta jégruhán
átbújik majd a hóvirág,
az őzike meg ráhajol :
megszületett az új világ !

(Pannonhalma, 1936 okt. 10.)

SZENT JÁRT KÖZÖTTÜNK

ÍRTA: DANIEL ROPS

Igazán különös sors. Egy kolostor mélyén az imának szenteli életét egy leány. Pedig korunk gyűlöli és lerombolja a kolostorokat. Pedig nem is tudjuk már jóformán mi a gyermeki erény. Pedig zsúfolt napjaink nagyon kevés időt engednek az imának. És íme egycsapásra felbukkan, szétárad parancsoló erővel a dicsősége. Felülkerekedik a reklám harsogásán: egyetlen sztár, egyetlen mozi vagy színpadi csillag sem tud akkora tömeget megmozgatni. Népek választják pártfogójukul; hajók telnek meg zarándokokkal, akiket egy kis normandiai mezőváros vonz, ahol egy koporsó ereklyét rejt magában. Az egyszerű apáca a történelem könyvébe alázatos és szeretetteljes nevet ír bele.

Lisieuxi szent Teréz a világnak a legmeglepőbb leckét adja. Amivel bizonytalan korunk hetvenkedik, hajlamokkal, veszedelmekkel, a legellenkezőbb dolgot állítja szembe. Korunk reklámőrületében semmi sem jelzi életét — el nem utasítható osodák, feltűnéstkeltő prédikációk — melyek felfednék Isten választottját a nyájban, akit küldetéssel ruházott fel. Meg kell halnia, hogy a jelek nyilvánvalóak legyenek. Rövid kis lányélete csendben folyik el, melyet semmi sem zavar. Honnan támadt hát a hirtelen sugárzás, a lelkek rohamszerű bevétele, ami nem is egész húsz év alatt valamennyi földrészben végbement?

„Lesznek még, akiket Róma avat szentté, — írta a vén gonosz Renan —, de egy sem lesz többé, akit a nép avat fel.“ Milyen felelet! A hívők közössége emeli fel ezt a fiatal glóriát, magasztalja s követeli az oltárok számára. Az Egyháznak bölcs várakozási idejében el kell térnie szokásaitól, hogy ne előzze meg a buzgalom áradata s sietnie kell az eljárással. „Sietnünk kell megdicsőíteni a kis szentet — mondta egy bíboros 1919-ben — ha nem akarjuk, hogy a nép szava megelőzzön. Ha az Egyház első idejében lennénk, amikor Isten szolgálójának boldoggá avatása közfelkiáltással történt, Teréz nővér már rég boldog lenne.“ Nem hittek már az emberek oly egyöntetű mozgalmakban, melyről a szentek legendái számolnak be: s most tanúi vagyunk ennek.

Istentől elzárkózott szívek megindultak tőle, mintha az ő „kis útja“ jobban illenék bátorságunk fogyatékosához, mint bármi más. Tiszta szeretetet hirdet és életét ajánlja tanúbizonysággul rá, ami mondhatni misztikusan egyensúlyban tartja a nyugtalan világunkat hullámaival már-már elborító gyűlölségáradatot. Ez a magábaszállás, ez a csend nem valami ítélet jele, melyet kapkodásunk s rendetlenségünk fölött mondanak s amit oly kevesen értenek? Minden felforgatásra született az Ő esetében. Ez az alázatos, leborult

leány a paradoxon szentje. És a paradoxon itt a remény egy faja. Nem csüggedhetünk, ha korunkban ez az élet, ez a szentség, ez a dicsőség talajt talált. A bűnre veszedelmesen hajló világ még belekapaszkodik ebbe a rózsabokorba, ahol igaz ugyan, ujjaink megsebződnek. Nem fogadhatjuk el a rosszat, az erőszakosságot, a rombolásvágyat, mikor ilyen életlecke hangzott el halk hangon fölöttünk s annyi visszhang sokszorozta meg a felejthetetlen szavakat. És talán (jogosan mondható-e ?) minden jelentőségtől mentes, hogy ez a szent élet itt töltötte röpke óráit a francia föld egyik sarkán, hogy dicsősége tőlünk indult ki ?

*

Várom, hogy ajkát biggyessze valaki. Milyen ízetlenség ! A rózsák nem papírból valók, képe nem viasz ? Nincs ebben a bálványozásban valami elriasztó az érzékenyebbek számára ? Azok a negédes versek hogy lehetnének egy nagy szent hangjai ! S a zene, amire gyerekes szavakat költött : Ádám karácsonya, Mignon, még a Tengerpart bolondja is ! Isten a cukrozott ízlésű kis vidéki zongoristák egyforma csapatából válassza ki követét ?

Nem bizonyos, hogy még ebben az ellentmondásban is, mely a legkétségbevonhatatlanabb szentséghez, a legkétségbevonhatóbb esztétikát vegyíti, nincs kezdettől fogva valami tanulság ! Az értelem forog, elkábul, amikor nem ismeri fel a szellemet. Gyakran a sátáni megkísértés használja fel eszközéül, hogy az embert a gőg erdejébe vigye. Értelem által pusztulnak ki a lelkiismeret gyökerei s vesztik el kapcsolatukat a valósággal, avval a nagy, közönséges és veszélyes dologgal, amit életnek neveznek. Az intellektualizmus jól ítéli meg a művészet törvényeit és normáit ; tudatában van az ösztönök mechanizmusának, de nézőpontjában hol az emberi nagyság gondolata ? Hol a hős, a szent ? Nagyon könnyen lehet kijelenteni, hogy egy strófa gyerekesen könnyű ; a misztika nyelve mindig csak megközelítő valami. „Már nem tudok beszélni, csak hallgatok“, mondotta boldog Suzo. A szó mindig elárulja a látottat és megtagadja a ki nem fejezhető szeretetet. Hogy Szent Teréz formái megálázzák a bennünket gőgössé tevő ízlést — talán nem is szükségtelen számunkra, akik az intellektuális szárazságból csupán azért menekülünk ki, hogy az anyag mocsarába süllyedjünk.

Különben az ízetlenség csak látszólagos. A gyermekkor szentje, gyermekként tanult, nyelvet beszélt. S aki külsőségekhez ragaszkodik, nem jut előbbre. A konvencionálistól, a mesterségestől egész lényéből irtózott. „Nem csupán az a jó, — mondotta — amit nekünk elmesélnek, amit feltételeznek. Például a gyermek Jézus miután megteremtette a földi madarakat, beléjük lehelt, életet adott nekik. Nem, a kis Jézus nem tett ilyen fölösleges csodákat ! Akkor miért nem kerültek csoda útján Egyiptomba, ami olyan hasznos lett volna s ami oly könnyűnek látszik a jó Isten számára. Egy szempillantás alatt ott

lettek volna ! De életükben minden úgy történik, mint a mienkben.“ Az Ő hite nem burkolja homályba a keresztény dráma valóságát.

Ha Ő a kis út, alázatos és aprólékos eszközök, a „semmit se túlzásba vivés“ szentje, ami a gőgös természetre épp a legszorosabb kötőféket veti, legalább ez a látszat nem rejtegeti a kifejtett energiát. Önellenzés minden pillanatban — amiről az „Egy lélek története“ annyi oldalán tanúságot tesz — talán több hősiességet követel, mint a mártírságra törekvés.

Benne volt először is az erő adománya, túl az átlagos erőn, az életenergiák végső feszültségén ; (aminek dicsőségét mindtöbben zengik ma) ; hatalom volt benne és beleegyezés az Isten akaratába. Cellája mélyén Teréz, mikor ajkaira szökni érzi a halál hideg üzenetét, nem ugrik fel, nincs elhárító mozdulata. A „Fiat voluntas“ nem csupán a kimondó szellem, hanem az egész test, s a test oly fiatal, hogy az akarat meghajlik és örömben elfogadni kényszerül a jövőbeli pusztulást.

Papírrózsák díszítik a kis szent szobrát : közöttünk hány biztosabb és kényesebb ízlésű tudná szeretettel magába zárni ezt az emésztő lángot, hogy az imádás jelével élessze.

*

Vegyük közelebről szemügyre a kis utat. Ne nagy eszközök segítségével : csak semmi túlzás. A test képzését előíró szabályok emberi normák. Elfogadni az ember adottságait, olyanak venni amilyen, ez az alapja a kis szent filozófiájának.

Van az aszkézis mértéktelenségében valami, szellemet megbolygató. Egyes szentek néha úgy gondolkoznak, ha a kívánt szenvedések mélységei fölött át akarnak jutni, kell, hogy felsőbbrendű lények legyenek. Szent Teréz-nél semmi ilyent nem találunk. Minden túlzástól mentes : bizalmatlan vele szemben ; a noviciusoknak, akiket oktat, nem tanácsolja a túlzást. Az embernek elég gondot okoz, hogy egészében meghódítsa önmagát, győzzön a saját adottságai határain belül s ne induljon kalandok keresésére.

A természetten felüli szentség elkedvetlenít. Ha a hős és a szent más fajhoz tartoznak, miféle érdemekkel szolgálták meg, és mi az oka a mi kudarcunknak ? Az „Übermensch“ nem ember ; nincs tanulság ! Ugyanakkor a velünk élő szentség : közel van, mindennapi ; tudja Ő tehát milyen titkos nyomorúságból szövődik az emberi sors. Aláhúzza ujjával a gőg apró lázadózásait, az elégtelenséget, a rosszul fékezett harag, a bűn legcsekélyebb gerjedése az emberi szívben. Makacs küzdelem folyik minden pillanatban, de csekélyége megzavarja az emberi szellemet.

Ez a kettős lélekmegindultság ugyanabból a bölcseségből fakad. Teréz elfogadja az ember elé szabott korlátokat : megalázkodás nélkül semmi sem létezhet, ami a természetnek biztosítja a nagyságát. A világ korlátlanak fogja fel (ha mára nem is : a jövőre nézve) az embert, hisz a fel nem tartóztat-

ható automatikus haladásban, tagadja az emberi erőfeszítést, a hősiességet, eltaszítja a szentséget. Hogy bejárhassuk áldozat és hit árán az emberi határokat, legelőször is létezniök kell „Ki tudja belátni a saját határait és méreteit, ha nem emeled fel magadhoz Istenem?” mondotta egyik jelszavában Keresztes Szent János, Teréz mestere.

Ezek a határok beláthatóak. A legnyomorultabb ember és a legnagyobb szent között sincs lénybevágó ellentét, csupán fokozati különbség. Akarattal nem lehet eljutni a szentséghez, de aki akarja, tud feléje fordulni. Így Teréz az alázatosságában megragadott embernek a létező legnagyobb reménységet nyújtja.

Minden élőlény szívében vágy él a szentség után, még aki egyáltalán nem tudja eldogni egy viselőjének nevét sem, abban is. Egyesek elfordulnak tőle, tagadják. Mások oly magasra helyezik, hogy örökre lemondanak minden feléje irányuló erőfeszítésről. De a kis szent okosabb. Minden pillanatban megszülethet a győzelem. S a végzetes meredeken, hol annyian megcsúsznak az ösztönök, érdekek, szenvedélyek súlyától húzva, fegyverszünet nélkül kell feltartóztatni a lelket és kényszeríteni, hogy fölfelé menjen. Az élet ritkán nyújt nagy, hősi pillanatokot, amivel az álom csábít, elragad és becsap. Semmi túlzás! De minden tettnek imaértéke van és minden megszentelt pillanat az örökkévalóságot hódítja meg.

*

Amit alig mernek a kis szent doktrinájának nevezni, nem csupán az örjögés négyfelől jövő szélviharában szétszóródó létükkel szemben foglal állást (oly kevés elmélet és rendszer van az ő esetében). Tanulsága ismétli a szemlélődését. Talán misztérium rejtőzik mögötte: hogy korunk, mely csak lázas ételsietséget és kusza zavart ismer, mégis megőrizte a kolostorokat, a magány és csend kikötőit. Kapuikon kopogtató férfiak és nők száma korántsem csökken, sőt egyre növekszik. Egykori apátságokat látunk újjászületni romjaikból, régi szerzetesrendek támadnak fel.

Mégsem hiábavaló megfigyelni azt, hogy a modern világnak kihirdetett új üzenet egy szigorúan zárt kolostorból jön, ahonnan rácson és függönyön át távozhat bármi is, ahol mindenki imádkozásra mélyed magába. Erkölcsainkkal szemben állást foglaló tényből következik Teréz tanulsága: talán inkább magas helyről szóló prédikátort vártak az emberek, hogy a kereszténységet hirdesse azok előtt, akik már nem keresztények, vagy annak hiszik magukat. Teréz, léte egyszerű tényénél fogva, s mivel Karmel fátylát viseli, a szemlélődő élet elsőbrendűségét vallja.

Egyes percekben, ha létünk nagyon erős iramban ragad magával és szédülés fog el, mintha ujjaink közül kihullani látnánk egy nyaklánc gyöngyszeméit, amit semmi sem tartóztathat fel esésében, megtörténik, hogy álmodozunk, mint hallgatag menedékről, a kolostorok zárkózott életéről. A titkos

valóság, mely legigazibb lelkünk, egy pillanatnyi elmélyülésért megengedi a feléje közeledést. Mi sem tiltaná? Holnap már elfelejtett haszontalanság korán elfecsérelt pénz sem? Aki ismeri a nagy kolostori csendet, az esti órát, mikor a zsoltosmát befejezték, a kórus árnyékkal és elmélkedésekkel telik meg, mielőtt felhangzana a Salve égi vidámsága, csak sajnálattal gondolna néha annyi elvesztett pillanatra, melyben a legértékesebb siklik ki kezeink közül, annyi emlékként őrzött napra, melyet naplónk egy oldalán gyorsan mások feledtetnek el.

Az imádságos élet hívószavára ad Szent Teréz dicsősége óriás erejű példát. Hányan fedezték fel általa a félreismerők közül, a szemlélődő, megállapodott és egyhangú élet nagyságát, ami látszat szerint belső gazdagságot rejt magában. De ha ez a tanulság, végtelen kisugárzó erejével el is kápráztat, nem hozott újabb ábrázolási módot.

*

Más a helyzet a szemlélődés gyökerével, mert ez: mélységes megalázkodás. Az Ószövetségben, amit szokottnál többször olvasott, egyenesen áthaladt azon a részen, ahol Izaiás megjósolja, hogy a Messiás lesz Izrael legmegvetettebb fia. A próféta szavai, hogy értődhetek a kor időleges királyságában. A virágzó Izrael gazdagságban és hatalomban gyarapodott. Milyen tisztelettel nézhetek volna az aljasra, a megvetettre? Teréz határt von abban, ami természetfölötti, a kihirdetett látomásban. A Megígért, a Választott, a Zsidók királya nem visel bíort, sőt „utolsó lesz a halandók között, a fájdalom és szenvedés embere lesz“ — ez az állítás végtelen szakadást von maga után a szokásokban, de épp ez a nagysága jele.

Nem csupán megalázzák, így is akarja. A felségest éppen a szenvedés vállalása jelenti. A kis karmelitánál senki sem hatolt jobban az önmegalázás metafizikájába, ami meglepőleg hat a világra és csodálkozásra készíti a keresztényeket. „Izaiás szavai: ki hitt volna bennük? Dicsstelen szavak nem is szépek... a Szent Arc előtti ájtatosságomra, vagy még inkább, egész jámborságomra számítanak.“ Ez a mondat összefoglalja az egész könyvből Teréz lényegét.

Mennyire törekedett önmegalázkodásra! Nem adhatott nagy bizonyágot rá, szegényke. Arca csaknem saját maga ellen vallott, annyi báj ült rajta. Nem jutott részéül, hogy megmutassa, mennyire képes lenne tiszta szívével sérelmeket, igazságtalanságot eltűníteni. Legalább akkora hősiességgel viselte el a szenvedést, ahogy a köztudatban él. Mennyire meghatóan igyekszik elrejteni erényeit, sőt törekszik arra, hogy a világ kevésbbé jó szemmel nézze, mint illenék. A kolostorban egyik nővér ingerkedése legnagyobb örömeire szolgál, mert Ő tudja, miért igyekezett magára vonni igaztalan szemrehányásokat. És mikor rövid idővel a halála előtt egy bosszankodó laikus apáca kertelés nélkül megmondta neki, hogy az orvossága szedése iránt mutatott annyi rossz

akarát miatt, csak nagyon is közepes apáca, a kis Teréz úgy fogadta a sértést, mint valami jótettet.

Egyesek gyerekesnek találják az effajta erőfeszítést. De mindenkinek olyan keretek között kell a tökéletesedés törvényét fölfedezni, amibe a sors állította. Női közösség kezelésében pedig mennyi apró lemondásra, kis megalázkodásra adódik naponta alkalom. A „kis út” itt győzedelmeskedik még. Nagyon jól ismerjük, miben áll az ellenkező magatartás : mindenki elterjeszkedik a maga jogai mögött ; mindenki kitűnő érvekkel áll elő és kérkedik. Nem csupán az egyénre vonatkozik, hanem a társadalmi osztályokra is, mert az alázatosság metafizikája figyelmeztet arra, hogy a földön üdvösség csak megvetettől, többet szenvedőtől származhat. Nem ismerjük fel szörnyű igazságát most, hogy az erőszak ördögi szint ad neki s maga Krisztus ellen támad, szítja a lázadásra kész tömegeket s már nem a szeretetbe, hanem gyűlötségbe torkollik.

*

S ez az üzenet legtitikosabb része, a legdöntőbb vallomás. Neve, melyet viselt, mely tudtára adta, hogy öröktől fogva, Isten szolgálatára rendelték teljes értelmet kap, egész világossá válik. A gyermek Jézusról és a Szent Orcáról elnevezett Teréz : a kettő együtt jár, Krisztus hozzákapcsolódik a Megfeszítetthez és a karmelita szűz mosolyán átüt a halálos maszk, mely belehajzolódott a szemfedő kendervásznába. A képek eltűnnek, kezdődik a dráma. A kisút végéhez ér ; a halálnak ígért születő élet a kereszt reménységébe ereszti gyökereit.

Attól a pillanattól, mikor az élet kitarja szemünket a fénynek, addig, amíg a halál lezárja, nincs egyetlen pillanat sem, hogy ez a szövetség meg ne pecsételődne ; a halál lényünkben táplálkozik s egy napon már mindent felfalt. Akkor a végtelen föld ránk zárul, alig egy méter széles, nem is kettő hosszú, méreteinkhez igazodik, megemészt, visszaszerez bennünket. Hol az öröm ? Hol a tündöklő nap ?

A tiszta, átlátszó életöröm, melyet Teréz ismert meg Kármel alázatos udvarán s a lendület, mellyel a fiatal szív a gyermek imáadására emelkedik, csak az Isten ember imáadásával válik teljessé, aki fájdaloknak adja át magát s halálfélelem marcangolja. Az élet a remény útján menekül a halál elől. A szörnyű szövetség megtörik. A túske kihull az állatból, a halál szertefoszlik a győzelemben és angyal áll őrt a sírkamra előtt, hogy megerősítse az ígéretet.

A Gyermek Jézusról és a Szent Orcáról elnevezett Teréz ; Ő akarta egyenesen így. Az erős, a tiszta, nyugodt tekintettel tartóztatta fel az őt lassankint megvakító fekete fényt, jól tudva, hogy semmit sem lehet megérteni ezen a valóságon kívül, hogy ezt a szűk kaput senki sem kerülheti el és abban a pillanatban, mikor rendeltetésünk véget ér, csak a halált legyőző Istenben reménykedhetünk.

A szemfedő vásznára a Kínszenvedő misztikus vonásai, csodálkozásunkra békés tanulságot írnak, ami nem a síré. Ezt a képet a kis szent úgy szemlélte, mint mi ; rágondolt, mikor szerzetes neve elé tette azt a szót. Képzeletében éltek a lecsukott szemhéjjak, a meggyötört orr, a lekonyuló száj. De tudta, hogy e képen kívül csak a halál biztos. A bájos gyermekkor pusztulásnak indul, a hús megöregszik, ráncok éktelenítik el, a tagok megmerevednek. Ő elmenekül az élet, az öregség a pusztulás elől, meghal alig huszonöt éves korában ; de még inkább megmenekül a haláltól, mert egy csapásra az örökkévalóságba emelkedik.

Ez az utolsó tanulsága. Az öröm hírnöke, törékeny testében a halál fölötti diadalt ismétlgeti, mellyel pedig a szövegek dicsőítenek. Az élet nagy állításának monstrenciáját tartja világ fölé, mely a semmi vonzó erejének bűvöletében áll. Talán a hatalmas népgyülekezetben, amit képe hív össze évenként egyre nagyobb számmal, a sírja körül kavargó szeretet örvényben tudattalan tiltakozást kell látni, oly homályos erők ellen, melyek naponként egyre jobban eltávolítanak a való élettől s a gyökereit akarják kipusztítani. Jelenlétével és dicsőségével ellentmondás közepébe helyez bennünket a kis Kármelita, ami mögött talán csoda rejlik : korunknak nincs lelke, de még vannak szentek.

Fordította : Kenyeres László

SPANYOLOK ÉS OROSZOK

IRTA: KEMÉNY PONGRÁCZ

„Minden nép Istennek egy gondolata és nem az a fontos, mit gondol magáról, hanem mit gondol róla az Isten az örökkévalóságban“ — így fogalmazza meg Szolovjev katolikus alapon azt az örök eszmét, melyet homályosan sejtett már a pogány világ is, de tiszta formájában csak Krisztus óta tárult a világ elé. A népek Isten örök terveinek kiválasztott eszközei. Életük igazi teremtő alapja és forrása a vallás; belőle zúdulnak elő és beléje folynak vissza életük összes megnyilvánulásai, melyeket láthatatlan szálakkal fog át alkotó egységgé és harmóniává a hit. Csak bomlott korok észhóbortja ámíthatta azzal magát, hogy detronizálva a vallást, „felszabadítja a világot és megteremti a népek szabadságát“; a valóságban a mélyben lappangó démonokat szabadította rá a világra. Mikor szabadnak és függetlennek képzelte magát, az örök gondviselésnek volt csak gyatra eszköze a népek bűneinek megtorlásában.

Ma már világosan látjuk, hogy a gondviselés a történelemben hatalmas szerepet szánt Európának, annak a világnak, amely a kereszténységen épült fel és még ma is dús törzse ama fának, melynek ágai az egész világot átfogják és beárnyékolják. Európa hivatása szakadatlan harc a káosz ellen a rend és a harmónia megteremtéséért; a teremtő emberi élet védelme a bomlasztó világ ellenében és transcendentális értelemben: ugyanez a kereszténység feladata is. Ennek a keresztény európai hivatásnak leghűbb kifejezőjéül, két legfontosabb bástyájául Spanyolország és Oroszország rendeltetett. Az európai élet végvári vitézei a spanyolok és az oroszok, akik századokon keresztül védték kardjukkal és szellemükkel Európát és ha úgy hozta is a sorsuk, hogy elhullottak a harcban a túlerő ellenében, akkor is az a szellem regenerálta a beteg világot és erősítette meg diadalmas új harcokra, melyet különösképp ők képviseltek: a katolicitás. Mert Európa mindmáig a katolicitáson épül fel (a szónak nemcsak felekezeti, hanem ősi értelmében is) és ebből a szellemből fakadt eddig minden nagy teremtés — a középkor éppúgy, mint a barokk — és e két nép hivatása szintén épp a katolicitás szellemének képviselése volt. Ha a többi népek cicomás asszonyi korok idején félre is vetették használhatatlan kövekként ezt a szellemet és ezeket a népeket, de valahányszor teremtő korokban újra fel akarták építeni a rendet és az életet, mindig ezeket a megvetett sziklagöröngyöket választották főszegletkövekké. Minden eddigi alkotó korszakot ez a két nép alapozott meg: ők állottak ott minden teremtés kezdetén. Spanyolország és Oroszország maradt mindmáig Európa két döntő végvára. Az igazán mélyalapú harcok, a századokra ható, világforgató hitek és ideák mindig itt vívták ki első diadalukat és innét indultak el győzelmi útjukra, a világ meghódítására. És meg vagyunk róla győződve, hogy a katolikus Európa előbb meg nem semmisülhet, míg csak ezt a két népet el nem pusztították, úgy, hogy sem a kardjukkal, sem a szenvedésükkel nem tudják többé megváltani a világot.

Sokszor dacoltak és makrancoskodtak sorsukkal, rengetegszer le akartak térni

kirendelt útjukról, hogy a többi népek kényelmes csapásán haladjanak, de egy láthatatlan kemény kéz mindannyiszor megmarkolta és visszalökte őket a helyükre : a büntető ostor sujtása alatt kellett teljesíteniük hivatásukat, Európa és a katolicitás védelmét. És így teljesíti feladatát ma is ez a két nép végzeté sujtó ostorának rettenetes csapásai alatt, mikor Európa legveszedelmesebb krízisét éli, mely közvetlenül a létét fenyegeti. Rémült döbbenettel áll a liberális polgári világ az előtte érthetetlen és kukac-horizontja számára felfoghatatlan szörnyű harc előtt, melynek háttéréből a szociális és politikai problémákon túl felbukkant már az összes nagy harcok értelmének örök arca : a hit, a religió kérdése. Két nép adja itt a választ világunk döntő kérdésére, egyetlen igazi főproblémájára : a vallás, a katolicitás kérdése. Az a két nép dönti el ma ezt a kérdést, mely eddig mindig eldöntötte az európai lét legfontosabb problémáját : a spanyol és az orosz. Ahogy végződik e két nép harca, olyan lesz Európa jövő sorsa is.

*

Az ősi kor nem ismerte Európát ; ez a földrész az volt, ami geográfiailag még ma is : Ázsia nyúlványa. Ázsia és az ázsiai szellem volt az úr végig a Közép-tenger tájain Babilontól a titokzatos Atlantiszig, a pelazgoknál éppúgy, mint a tuzskoknál. Szabadon burjánzott az ősi vegetatív élet kultusza és a kaotikus, zabolátlan női uralmak felett kegyesen trónolt százféle alakban Kypris, a termés, a kéj és a halál hármassága. A Magna Mater fiai, a titánok pedig diadalmasan terjesztették, erősítették mindenfelé az ázsiai hitet és életet. Az emberek feloldódtak a növények és állatok formátlan létébe, a kozmogónikus erőszba. Az ősi lélek buja életéhez és szépségéhez menekült minden a Földanya birodalmában, ahol a féktelen ösztönök vad tombolása nem gátolta a mámoros lelkek gondtalan szárnyalását és röpké életvillanásukat az örök mulandóság fedte be jótékony leplével.

A barbár hellének és rómaiak mint az emberi élet és rend teremtő harcosai robbantak be ebbe a világba és szembeszállva a kaotikus áradattal, végtelenül hosszú, nehéz harcokban ráformálták erre az életre a saját arcukat : a kaos helyébe megteremtették a rendet, a mundust, Ázsia helyébe Európát. Kardjuk legyőzte az asszonyos népeket és szellemük leigázta az ázsiai isteneket. A nemi ösztön gyilkos gőzpárájában fuldokló női uralmat felváltják a napsugaras teremtő férfi istenek ; Ceres és Vénusz eztán már Jupiter uralmának alsóbb köreiben kapnak helyet, hogy termékenységgel áldják Hellas és Itália mezőit, meg asszonyait. A régi istenek leigázott népe pedig rabszolgasorban nyög az új urak igája alatt és lázadó titánjai szintén az új világ szolgálatára kényszerülnek, melynek álmodott formája a virtuális Európa. Ennek végbástyáira a két nagy titán-testvért állítják : nyugaton Atlas vállaira rakják az új világ égtartó oszlopait, keleten pedig az ázsiai szellem elrettentésére a Kaukázushoz láncolják Prometheust.

De a bilincsbevert népekből és a kényszerű szolgálatra fogott titánokból felsikolt a harmónia utáni vágy és amint századok folytán nő vállalkon a teher, egyre jobban inogni kezd nyakukon a járom és a mélyből felmorajló titánlázas egyre hevesebben döngeti az istenek támaszait az antik lelkekben. Az istenek megrendült uralma pedig szétomlással fenyegeti népeik világát is. A lelki földrengés ijesztő jeleire felkelnek aztán az ösztönösebb sejtésű emberek derűs nyugalmukból és Aischylos leül a kaukázusi titán lábai elé, meghallgatni panaszait, hogy fenséges tragédiákban odatárhassa a görög nép elé. És ennek a népek a lelkében megszületik a gyönyörű mítosz az amazonfékező, diadalmas Herak-

lesről, aki végigbolyongván az egész világot, segít Atlasnak az eget tartani és felszabadítja Prometheust láncából: az ősi ellenségek teremtő barátságba békülnek össze és közös erővel építik fel a visszatért aranykor boldog világát.

Sóvárogva várta az antik világ Herakles jöttét, aki megváltván majd az Atlas átkaitól, Prometheus könnyeitől átitatott földet és a gonoszul teremtett embert, diadalmas hősként végül földi emberből istenné válik és az Olymposra száll az istenek társaságába. Ámde az antik Herakles diadalútja Lydiában Omphale lábainál végződik és fiatalon rálép a máglyára Nessus ingével testén a görög Heraklesnek, Nagy Sándornak tragikus előképeként, akit a mítosz szerint szintén legyőzött ázsiai diadalútján Kandake királynő és világhódító vágyának Nessus-inge őt is fiatalon máglyára vitte, mielőtt még megválthatta volna a keleti világot. Összeomlott uralma után pedig széttépte láncait Prometheus. A legyőzött istenek és népek új életre és hatalomra támadtak: a keleti világ visszazuhant az ősi kaoszba. A győzelmes görög szellem behódolt Szíriának és Perzsiának: Alexandriában görög köntösben már a keleti gondolat uralg. A nyugati Herkules—Augustus győzött ugyan Kleopátra, a Magna Meretrix felett, megismételve a költő szerint Aeneas diadalát Didó felett, de a kaukázusi vidéken nem tudja már visszaállítani a római rendet és Vergilius minden sürgetése dacára sem mer szembeszállni Prometheus fellázadt népével. A virtuális Európa minden pontján meginog; a keleti világ elsepréssel fenyegeti és Atlas vállain már reng az ég. Az igazi harc pedig eldőlt már közben magában Rómában, ahol Mithras-Baál ledönti Jupiter uralmát és eztán már hiábavaló volt a légiók és katonacézároknak minden égostromló akarása. A pusztuló isteneket nem élik túl népek: így dalolta ezt már Homeros és filozofálta Herakleitos: az emberek, kultúrák és birodalmak mind csak apró pillanatnyi játékszerek az istenek időtlen vetélkedéseiben.

Amíg pusztítón dül a meddő harc a múltó pogány istenvilágok között, Kelet és Nyugat határán, Judeában testet ölt az Ige, hogy a tévelygő világ szeme elé állítsa az Isten és a világ közti religió örökkévalóságát és a pogány világok bomlott kaoszában elindul az egyedül igaz Szabadító, — aki nem feloldani, hanem beteljesíteni jött az összes eddigi szent álmokat és akarásokat — hogy megváltsa a bukott emberiséget és megteremtse a harmóniát Isten és a világ között. Jézusnak Heraklessel való hasonlatossága annyira megdöbbentette már Alexandriai Szent Kelemtől kezdve a keresztény világot, hogy a középkorban Aischylost Vergilius mellé emelte antik prófétának.

Mikor Péter Rómában felállítja a kereszténység központját, akkor az Isten Birodalmának centruma mellett megadja egy másik birodalom, a katolikus Európa magját is. A keleti világ bomlasztó láza hamarosan ráveti magát az új életre és Niceában hatalmasan összecsap — minden marathoni, actiumi harcnál keményebben — a két világ. Szent Athanáz krédója a katolikus vallás és az európai szellem egybeforradásának gigászi tettét jelenti, melynek mélységét csak eljövendő korok tudják majd igazán felmérni. Eddig csak azt láttuk, hogy minden eretnekséget és éppúgy minden Európa ellen intézett bármelyformájú támadást az Isten és a földi világ ellentétére épített őskeleti tan jellemezte a legélesebben, mellyel először ép Niceában számolt le a katolikus Európa. Még Dosztojevszkij Karamazov Ivánja is így fejezi ki a liberalizmus tagadását: nem hiszem az Istentől teremtett világot, nem hiszek a

Creator Terraeben, ahogy mondták azt annakidején a katharok és hirdetik napjainkban a bolsevisták.

Szakadatlan harcok és bomlasztó eretnokségek közepette épül fel a katolikus világ, középült a római birodalom keresztény utódjával, a Sacrum Imperiummal, a két szélén pedig a titántestvéreknek az isteni Herakles által a keresztységben megváltott és az európai világ szolgálatába állott népe formálja ki államát : Reccared katolikus Spanyolországát és Szent Wladimir kievi Oroszországát. Péter sziklája diadalmasan dacol Kelet minden eretnokségével, de ezek apokrif-evangéliumi köntösökben, gnosiosokba burkolt óskyprisi tanaikkal átfonják a katolikus magból előcsirázó európai világot és ha ennek egészséges szervezete lassanként le is gyúrta a fertőző mérget, de lázban vergődte végig azt a döntő négy századot, mikor a harmónikus európai világot teremten fel lehetett és kellett volna építeni. Azonkívül a fertőzött népek szervezetének szövevényében biztos rejteket talált magának a mérreg, ahonnét alkalmas pillanatokban mindig újból lázba tudja fakasztani az egész testet. A népvándorlás kaotikus Európáját végig áthatja a keleti tan ; a nyugati gótok elcipelik az arianizmust Konstantinápoly mellől egész a Gibraltárig és a katharok tana a Kaukázus vidékéről elárad Moszkváig, a Bánságig és a Provence-ig. Csak mikor földhöz rögződnek ezek a kőbor népek és a kavargó örvény renddó tisztul, találunk oda a katolicizmushoz. A meddő kőborlások hosszú, céltalan századait azonban nagyon drágán kellett megfizetniök, legkivált pedig a két végvári népnek. Mielőtt még megtisztíthatta volna az egyház a lelküket egykori eretnokségük erjesztő mérgetől, hogy harmónikusan felépíthesse a rendet és az egységet, már döntő támadásra készült az ellenség. Arábia sivatagaiban diadalmasan újjászületett a keleti vallás Mohamed tanáiban. A keleti eretnokségek ujjongva vetik magukat karjaiba, felismervén benne álmaik kiteljesedését ; a Kaukázus eretnekei pedig, a paulikiánusok, akik Prometheust világi istenné, Satanaellé formálták át hamarosan szövetségre lépnek az új vallással. A mohamedanizmus fegyverei élén szökőárként seprí el a kisázsiai és afrikai partvidékek keresztény világát és a próféta halála után alig néhány évvel már Konstantinápoly, Róma és a Gibraltár előtt áll. Mikor pedig nyugaton újra kitör a lelkek titkos eretnekzugából az egyetlentlenkedés szelleme, a mohamedán áradat áttör a Gibraltáron, letiporja a civódó Spanyolországot és rázúdul Európára, úgy, hogy Martell Károly csak Poitiers-nél tudja útját állani. A régóta kísértő keleti schisma megtörténte után pedig széthull a katolikus világ egysége és az Ázsiából felviharzó mongol vihar elseprí a keleti bástyát, Oroszországot is. Európa teste nyíltan és védtelenül tárul a keleti ellenség elé.

Ámde a vihar, amely pusztítóan száguldott el felette, tisztítóan is seprét végig a lelkeken. A katolikus élet hatalmasan felvirul Európában ; a lelkekben fellobog a hit és a két elbukott nép sorsának ostorcsapásai alatt rádöbben a hivatására. A spanyolok tudatosan vállalják rendelt sorsukat és százados kemény harcuk alkotó fermentumként hat a kereszteshadak szellemének megteremtésében, melyekben a lovagok kardja élén és a prédikáló barátok hite révén megszületik a keresztény világ egységének diadalmas tudata. A keresztesháborúk minden felvilágosodási tan dacára is az egységes Európának soha el nem halványodó dicsőségét és nagyságát jelentik. Clugny-ban reorganizálódik az egyházi élet, mely végleg leveti a fáradt Kelet nyomasztó mezét és a fiatal európai népek között Hermas teljesülő álmaként minden csapás után egy egész kort visszafiatalodik. A világi életnek pedig a lovagok adnak gyönyörű keresztény tartalmat. A német-római császárság megteremtésével kezdetét veszi a katolikus államgondolat, a keresztény földi világ rendjének

kialakítása, mely a guelfek és a ghibellinek páratlan harci tűzében fenséges remeket készít elő: a vallás és a politika harmóniáját. Görres mély gondolata szerint itt a megtestesülés mély misztériumának fenséges korolláriumáról van szó: az egyházban foglalt isteni kinyilatkoztatásokon alapuló dolgok rendjének mélységes összeforradásáról a császárságban megvalósuló természetes renddel egyetlen nagy erkölcsi személyiséggé, amint egykor összeforrott Krisztusban az isteni természet az emberivel. A pogány virtuális és a mostani valóságos Európa fölé oda akarták állítani a harmónikus világot, minden eddigi földi élet legfőbb ideálját.

Ezt a már sarjadni készülő gyönyörű vetést perzselte le a renaissance gyilkos harmata. Amíg a kereszténység teremtő népei kemény harcokkal és nagy hitekkel felépítik a középkor gyönyörű világát, míg Európa vértanúnépei vérük hullatásával, életük pusztulásával védik a belső vidékek békéjét, addig itt felelőtlen, asszonyi herenépek áruló paktumra lépnek az ellenséggel és az első renaissance idején bomlasztó anarchiájukkal titkon aláaknázzák és felrobbantással fenyegetik a katolikus világot. De ezt a keleti kórt sikerült még egyszer legyűrni: a szerzetesi élet baráti kezét nyújtott a lovagi szellemnek és kettejük harmóniájából kikel Assisi Szent Ferenc és Szent Domonkos viruló vetése. Dante nagy lelke pedig felvázolja a világ elé hatalmas államtanát, melyben a Corpus Christi Mysticum legmélyebb egységét akarja megalapozni, hogy az élet minden megnyilvánulását teremtően beleállíthassa a katolikus világ szolgálatába. A harmóniának azóta soha el nem ért közelségében élt ez a medievallisi kor.

Ámde a valóságos Európa vezetőemberei titkos belső lázban égtek már és mikor a keresztény világ agóniájának hírnökeiként a török átsöpri olasz földre a nagy renaissance erjesztő csiráit, a kereszténység szíve, Róma is áldozatul esik a keleti szellemnek. Európa belsejében pedig „százfejű szörnyeteggé“ mállik szét a hajdani politikai egység, melyet a reformáció aztán még vallásilag is szétold; és az egymás ellen vakon tomboló pártocskák és államocskák kaosza felett megjelenik a török óriás. A bomlott kor idején a keresztény hit alapjaiban rendül meg és végleg kipusztul a keresztesharcok támadó lendülete. Ebben az apokaliptikus időben tűnnek fel újra a tántorgó európai világ szűk horizontján alkotóerővel a századok óta elfeledett, megvetett végvári népek: a spanyolok és az oroszok. Míg Európa zavartalan belsejében dúsan fakadt az élet, addig itt a széleken forró hittel és kemény harcban egy új világ épült fel. Európa nyugatán a reconquista évszázados harcaiban megszületik a spanyol barokk szellem, mely a véren szerzett apró földsávokat lassanként államokká fűzi össze, ezeket mind nagyobb egységekké tömöríti és mikor Európában minden nagy politikai egység véglegesen szétbomlani készül, megszületik a hatalmas Spanyolország, az első modern állam és nagyhatalom. A keleti széleken pedig Moszkva fogja egybe a kereszténység harcosait a tatárok ellen és hosszú viharos évek küzdelmei révén mind kijebb tolja határait, míg csak föl nem szabadul az egész orosz föld a pogányok uralma alól. Ugyanaz a szellem lelkesíti a két ellentétes oldalon a keresztény világ harcosait, egyazon cél hevíti szívüket és ha dalra nyílnak ajkaik, nyugaton Cid vitéz diadalát zengik a románcok, keleten pedig Ilja Murom tetteivel bátorítanak új harcra a bylinák, két testvérvitézben testesítve meg sárkányölő Szent György lovag katolikus ideáját. Két egylelkű világ születik itt meg, mely Las Navas de Tolosánál és Kulikovónál megreszketteti az eddig diadalmasan szétterpeszkedett pogány uralmat és egy új kor eljövételét hirdeti. A korszakok hatalmas fordulópontján pedig, a széthullott középkori és a bomlásba zuhanó renaissance-világ felett új teremtő ideával jelenik meg Európa két ellentétes népe. Két ködbevesző gigász alakja áll a pusztulásba zuhanó európai renaissance-élet felett: Ximénez de Cisneros toledói érsek és Isidor kievi metropolita.

Felhőkbe burkolt hegyekként ismeretlenül merednek a magasságokba a lapály világa előtt és fenséges nagyságukat csak akkor sejtí meg a szem, mikor a viharok elsöprik a hitvány gőzpárákat és a horizont a végtelenbe tágul.

Isidor metropolita mélységesen átérezte Európa keletének, saját népének és egyházának rettenetes tragédiáját, mely mióta a schismával lehullott a katolicitás egységének testéről, szabad prédájául tárult oda minden keleti ellenségnek. Oroszország még jóformán föl sem szabadult a tatárok igája alól és máris új fergeteg készült rázudulni a keleti végekre a törökök támadásával. Ezekben a válságos pillanatokban Isidor felismerte a keleti egyház különállásának végzetes bűnét és Bessarion érsekkel egyetemben teljes erejével a két egyház egyesítésére, a széthullott katolikus világ új vallási és politikai egységének megalkotására törekedett. A moszkvai nagyfejedelem minden tiltakozása dacára elmegy a firenzei zsinatra és itt hatalmas hévvel hívja fel a konokul makacskodó és minden jelentéktelenségen szörnyen civódó önösérdekű pártokat óriási felelősségük súlyára. Mikor végre 1449 végén létrejön az unió, boldogan vállalja a súlyos feladatot, hogy gyakorlatilag is megvalósítsa Oroszországban az egységet. Az egész kelet európai katolikus világ pápai legátusaként utazik vissza Rómából Oroszországba. Útközben megállapodik Budán és mikor végigsiklik tekintete a reménytelen tájakon, és mintha előre sejténé a helynek jövő szomorú sorsát, életreerázó, tüzes pásztorlevelet intéz a kelet európai népekhez. A Nyugat és Kelet nagy kézfogásával új örömhírt akar hirdetni nekik, egy új teremtés hajnalát látja, az egyesült katolikus világ eljövendő diadalát az egész pogány uralom felett.

Félszázaddal később az ellentétes szélről halljuk a másik óriás, Ximénez de Cisneros Ferenc hatalmas szózatát, aki felszólítja Európa fejedelmeit, hogy kereszteshadba tömörülve verjék vissza a törökök rettenetesen megnőtt hatalmát és szabadítsák meg a kereszténységet ettől a fenyegető rémtől. Európa néma maradt a felszólításra. Elgyengült már a hit, kivesszett az a lélek, mely újra talpraállíthatta volna a keresztesháborúk lelkesedését: ennek a világnak előbb újjá kellett születnie hitbelileg, hogy ilyen hatalmas politikai cselekvésre legyen képes. Ximénez azért óriási lendülettel lát neki a hit és élet megreformálásának és míg Firenzében Savonarola rajongó álmokkal és dörgedelmes prédikációkkal akarja megjavítani a világot, Németországban pedig az újraéledő vallás politikai anarchiába készül kitörni, mely szétroppantja majd a német-római birodalmat és a kereszténység egységét is, addig Spanyolországban Ximénez nyugodt, kemény kézzel véghezviszi a század legtermékenyebb tettét. Izabella támogatásával végrehajtja a spanyol reformációt, újjáteremti a spanyol vallásos szellemet és az egyházi intézményeket és egyúttal megveti az új spanyol államidea alapjait is. Ezzel megadta a lehetőséget arra, hogy megszülessék Európa egyetlen forradalommentes, teremtő élet- és államidea: a barokk eszme és ugyancsak megteremtette azokat az alapokat, amelyekre sajnos csak félszázaddal később építették fel a tridenti katolikus reformációt, mikor a makadás már elkerülhetetlen volt. Sőt mindezeket túl elődjének, Mendózának szellemében hirdeti a barokk politikai és vallási egység síkjain az első igazi világhódító ideát, mely az óceánok és ismeretlen földrészek rejtélyes távlataiba vitte Kolumbusz hajóit, Cortéz hódítóit, Camoés luzitánjait és Izabella meg Ferdinánd házasságával megvetette a spanyol nagyhatalom alapjait. Az Alcalá de Henaresszel és a complotumi polyglottal felnevelt egy kemény, harcos nemzedéket, amely tudatosan nyúl vissza a

középkor termékeny mélységeihez és a széttágult világ új távlataihoz méltóan szüli újjá a tórizmust és a misztikát. Ez a generáció később Tridentben hosszú századokra fekteti le és precizírozza a katolicitás alapelveit, hogy aztán annál hatalmasabb lendülettel szálljon szembe a reformátori tévelyekkel. A mohamedán Orán ellen saját erejéből indított támadásával pedig az ősz bíboros az eljövendő harcok irányát jelölte meg; az ő kezdeményezését folytatja Károly császár Tunis elfoglalásával és az egész keresztény világ a fényes lepantói győzelemmel, keleten pedig ebből a szellemből épül fel Ausztria és Bécs, mely századokon át állja a vártát a török áradat ellenében és végül innét indul ki a döntő támadás a félhold uralmának összeroppantására. Csakhogy mire felépül Ximénez világa, addigra Budán már a török az úr és a távoli Angliában az eretnekektől bebörtönzött Morus lelkéből felzokog már a panasz Magyarország pusztulása felett.

De itt, Délkelet-Európa centruma, az ősi Buda felett találkozott először össze Európa történetének legdöntőbb pillanatában a katolikus világ leghatalmasabb eszméjének, a teremtő, egységes katolicitás jegyében a spanyol és az orosz nép. Isidor és Ximénez személyében testvéri kezet nyújt egymásnak és a renaissance pusztulásba zuhanó világa fölött meg akarja építeni a harmónikus európai életet, ahogy annakidején az első renaissance anarchiája fölött épült Assisi Szent Ferenc, Aquinói Szent Tamás és Alighieri Dante medievallisi világa.

A kísérlet nem sikerült. Az orosz nép nem értette meg az idők jelét és hevesen ellenszegült a vallási uniónak. II. Vaszilij fejedelem megfosztotta Isidort méltóságától, lezáratta és a konstantinápolyi cárnál bejelentette tiltakozását a firenzei egyezmény ellen. Isidornak csak nehezen sikerült átszöknie nyugatra és avval a tudattal kellett elhagynia népét, hogy az ismét ellene szegült örök rendeltetésének és Európa keletén még hosszú századok kín- és vérviharainak kell megporhanyítaniok az eljövendő harmonikus világ talaját. És mikor a nyugati szélen trónra lépett az új uralkodó, akitől a világ a kaosz-ból való megváltását és hitbeli újjászületését várta, ez figyelemre sem méltatta az aggastyánt. Pedig ő alapozta meg a hatalmát és teremtette meg azokat az alapelveket, amelyekre az új, egészséges világot fel lehetett volna építeni.

Ximénez és Isidor álmai felett látszólag elhaladt a világ, de a valóságban egy titkolt óriási ür maradt utánuk. Nem épült fel a harmónikus világ, mely magába vehette volna a renaissance erejét. És ez így gúzsbakötve hamarosan feloldotta láncait és új anarchiába vonszolta az európai világot. A barokk világ a széleken születik meg és mikor mindjobban bele akarja fogni a belső vidékeket a saját életébe, Európa közepén baráti kezek helyett ellenséges öklök zuhognak arcába. Moszkvában Isidor metropolita eszméinek bukása után a pszkovi apát, Philoféj fogalmazza meg az orosz missziós hitet, a Harmadik Róma ideáját: „A régi római egyház apollinári eretnekségbe esett, a második Rómát, a konstantinápolyi egyházat Hágár fiai zúzták szét baltáikkal. Ez az új egyház — hatalmas Cárságodnak Harmadik Rómája . . . a szent apostoli egyház napként tündöklök az egész menny alatti világon. Hirdessed hatalmasan, jámbor cár, hogy az igaz keresztény hit összes birodalmi összeolvad-

tak a te egyetlen, nagy birodalmadba : te vagy a világ összes keresztényeinek egyetlen cárja. . . . Halljad és értsed, jámbor cár, hogy az összes keresztény birodalmak a te birodalmadba tömörültek; két Róma elesett, a Harmadik Róma áll és a negyedik soha nem fog megszületni : a te keresztény birodalmad nem megy már át senki más kezébe !“ Így harsogja Philoféj apát a hatalmas ideát és szavai messze századokon zúgnak át, mint zegzugos hegyek között az erős kiáltás, mely szikláról-sziklára verődik vissza. A moszkvai pátriárkátus felállításakor elismétli őket Jeremiás pátriárka és köröskörül bólongatnak rá a török iga alatt senyvedő ortodox szláv népek, Moszkvára vetvén bizakodó szemüket. Aztán, újra feltörnek Dosztojevskij ujjongásában és Tjucsev szózatában : „Emberesedj meg, Oroszország és kelj fel Krisztus szolgálatára ! Nem jött-e el az idő, hogy felállítsad Bizáncban a keresztet ? ! . . . A magasból megharsant a hang : a negyedik korszak már végéhez közeledik, az idő beteljesedik, ütni készül az óra. És a megújult Bizáncban Krisztus oltára fogja beragyogni a Hagia Sophia régi mennyezetét : omolj térdre előtte, orosz cár és emelkedj fel minden szlávok cárijaként ! . . .“ És furcsa, modern köntösökben nem ezek az ősi igék csendülnek-e talán felénk a Harmadik Internacionále ülésein Lenin ajkairól is ? . . .

Nyugaton pedig Campanella Tamás dominikánus akarja felépíteni a pápa fenntartósága alatt spanyol fegyverekkel az egész keresztény világot magában foglaló Imperium Hispanicumot kommunisztikus Napállamának formájában. Mikor pedig nyilvánvalókká válnak a barokk kezdeti hiányai, hibái és javulásra szorulnak intézményei, akkor nyugaton a szabadelvű IV. Henrik és Richelieu kardinális felépíti az első szekularizált államot és megteremti azt az Európát, melynek értékmérője Hilaire Belloc szerint többé nem a vallás, hanem a politika. Keleten pedig Nikon pátriárka és Nagy Péter reformálja meg ugyanilyen szellemben a vallást és az államot, úgy, hogy a hívő orosz tömegek előtt az Antikrisztus korának víziója rémlik fel és milliószámra tagadják meg az államot és az egyházat, az Antikrisztus földi világát és belemenekülnek az élet tagadásába, a nihilizmusba. Talán van abban valami sorsszerű, hogy mikor Campanellának menekülnie kell a spanyolok elől, akiknek túlgyanúsak ideái, épp a párizsi udvarban talál menedéket és XIV. Lajosban üdvözli álmainak megvalósítóját. Végül pedig a jakobiták kolostorában hal meg, ahonnét nemsokára kiindul a francia forradalom, amelyik ösztönösen IV. Henrikben látja elődét. És ahogy Kollogrivov szerint a nikoni és péteri reformokkal kezdődik az orosz nihilizmus, mely aztán a bolsevizmusba torkollik, úgy a bolsevista uralom is mély ösztöni meglátásról tett tanulságot, mikor a pétervári Érclovás talapzatára rávésette hódolatát : „Péternek, az első bolsevistának“.

A két egystílusú hatalom baráti együttműködés helyett egymás ellen fordult és a pusztító harcok alatt az ellenség belülről felrobbantotta egész világukat. Mikor a kölesönösen elvesztett világháború után a két utolsó barokk hatalom, a spanyolstílusú Monarchia és a cári Oroszország roncsai között Budapesten kitör az európai proletárforradalom, ezzel lezárul végleg egy egy dicsőségesen indult, tragikusvégű korszak : a barokk.

De eme szomorú sikertelenségek dacára is óriási marad a barokk jelentősége : megvetette a modern világ alapjait. A spanyol államférfiak kezdeményezései után II. Fülöp escoriáli államával megteremtődik az újabbkori államok őstípusa : a monarchia. A renaissance anarchikus államkorsai és a rabló-

világokká züllött rendi államok zürzavara között megalapozódik századokra ható erővel az az államforma, amely véget vet a városállamocskák garázdálkodásainak és letöri a nemesi rend túrhetetlen zsarnokoskodását. A barokk államban talál végre nyugalmat a városok és nemesek által kíméletlenül, kiszípolozott parasztság és a lényével annyira megegyező formák között hatalmasan tör életének kiteljesedése felé. A harmónikus rendi társadalom kora után az összes államformák közül csak a barokk monarchiában találja meg a nép létének és lényegének igazi kifejlődési lehetőségeit. Olyan bámulatos nagyszerűséggel alkotta meg ez a lépcsőzetesen elkülönített életrendek fölött az egyenlőséget, hogy a Sancho Pansák nemhogy donokká nem kívántak válni, de még a fölött is dubitáltak, hogy „vajjon nem jobb-e parasztnak lenni, mint királynak“. A középkor megadta a népnek a vallás életteremtő formáját, belegyökerezte az örökkévalóság síkjaiba. A barokk korban pedig megkapta mindazt a karakterbeli dús örökséget, egész életrendjét, amiből még ma is él. Európa népeit és nemzeteit a barokk alkotta meg és ezek még ma is az ő lélekörökségéből élnek és addig fognak élni, amíg tradíciók alakjában ezek a barokkformálta erők hatnak. Ezzel szemben a renaissance-től a nép csak a kocsmát kapta és az individuális bomlottságot, a liberalizmustól pedig az újságot és a demagógiát. (Kierkegaard még úgy gondolta, hogy a népet az alkohol veszélyei helyett sokkal inkább az újságolvasás veszélyeire kellene kioktatni !)

Végig a világon mindenütt vajúdási láztól terhesen, belső forradalmak árán újulnak meg a népek és teremtik meg politikai areukat, magukkal cipelvén új életükbe kezdeti lázukat, egy új forradalom csiráját. A barokk népeknél ellenben diadalmas felszabadító harcokban születik újjá a nemzeti élet és a reconquista-harcok a duzzadó életerő kiáradásaként folynak át a conquista dicsőséges korába. A spanyol dicsőség a termékenyítő nyári nap kozmikus erejével kel a világ fölé. A keresztény Európa védelmében foglalják vissza a pogányoktól az első földcafatosokat, melyeket mind hatalmasabb egységekbe tömörítenek, Ferdinánd és Izabella döntő kézfogójával pedig megalakul az egységes Spanyolország. A felfedező hajói, a conquistádorok harcai és a pogányok elleni diadalmas háborúk révén megszületik a katolikus világ oltalmára a hatalmas Spanyol Birodalom, „melyben a nap le nem nyugszik“. Az apró földsávokból épül Kasztília, Kasztíliából Spanyolország, Spanyolországból a hatalmas Spanyol Birodalom, mely legközelebb állott ahhoz, hogy megvalósítsa az egységes monarchiát az egész világ felett : ez a spanyol növekedés útja. És ugyanilyen formában nő Oroszország is. A jelentéktelen moszkvai fejedelemségből nő ki a moszkvai cárság. Ebből alakul ki Nagy Péter Oroszországa. A napoleoni háborúk és orosz diadalok hatása alatt kialakul itt a spanyol világhódítás keleti stílusa és a harcok kellős közepén megszületik Boszniában a orngóc junákok ajkain a dal a nagy szláv cár hivatásáról : „Szálljatok ti kétfejű sasok, kik széles e világon mindenütt diadalt hoztok ; szálljatok az Alpok fölé, az Uralon túlra és a Kaukázus hegyeire !“ Mikor pedig a cár bevonul Párizsba, „hogy felszabadítsa az összes orosz-szláv testvéreket a francia zsarnokság alól“, még hatalmasabban lobognak fel a vágyak. „Kezünkben van Európa politikai sorsa és így mi intézhetjük az egész világ sorsát is“ — kiált fel diadalmasan a pánszláv Pogodin II. Miklós korában. Aztán így folytatja : „Nyugodtan ül carszkoje-zéli palotájában Miklós cár, aki immáron sokkal közelebb van V. Károly és Napoleon álmának, az univerzális monarchiának megvalósulásához, mint ezek dicsőségük csúcspontján !“

Ámde nem önzően szűk faji érdekeket, hanem a keresztény vallást és az európai életet szolgálta mindenkoron ez a két birodalomformáló nép. Kolumbus az utolsó felszabadító háborúból indul el Granada alól Amerikába azzal a céllal, hogy új erőforrásokat keressen a mórok elleni harcra és elterjessze az egész világon Krisztus nevét. Éppígy az oroszok is a pogányok elleni harc eszméjével kezdik meg Szibéria meghódítását. Legbelül nem a politika, hanem a vallás mozgatta itt a lelkeket.

Mindeddig Spanyolország adta a legnagyobb ajándékot Európának: egy új világrészt. Az antik élet a Kaukázus és Gibraltár között folyt le és ha a középkorban észak felé ki is szélesedett a világ, de továbbra is ezek a végvárok alkották a határt. A felfedezések és hódítások ellenben ezeket a végvárokat most központokká változtatták át, amelyek köré egy minden eddiginél hatalmasabb világ tömörült. Európa a spanyol korban mozdult ki először elzárkozottságából és lett Ázsia jelentéktelen zugából a világ urává. A fauszi élet első megnyilvánulását Spengler épp a spanyol barokk világában látja. De a spanyol fauszi élet megszületésével egyidőben az ellenkező végleten szintén kialakul egy hasonló életstílus, mely a keleti részekon századokon át hatékony marad és itt is feltör egy fauszi akarát. Amikor a conquistadorok nyugatról nekiindulnak az új világrész irtatlan prairiejeinek, hogy hatalmuk alá vessék az összes földeket a Csendes-Óceánig, ugyanakkor indulnak meg keletről is Szibéria ismeretlen belseje felé a kozákok, hogy végül szintén az Óceánhoz érjenek. A felfedezések nyomán megeindul Spanyolországból a pueblo áramlása az új világrész benépesítésére, melynek legtipikusabb képviselője, Pizzaro Ferenc, az egykori disznópásztor, aki hatalmas birodalmakat hódít meg elszánt seregével királyának. Oroszországból pedig a kalandor kozákok vetik magukat Szibériára s hetmanjuk, Jermák Timoféj, az egykori rablóvezér veri le a tatárok hatalmát.

Mikor kialakult a hatalmas új világ, meg lehetett kezdeni a felbomlott európai élet rendbehozását is; le lehetett számolni Európa külső és belső bomlasztóival. A spanyolok először is az ősi ellenséget, a mórokat söpörték ki és hátuk mögé plántálták állandó hatalmi forrásul a távoli gyarmatokat. Aztán körülnéztek a belső vidékeken, amelyeknek védelmében hullatták századon át vérüket. Keresztül-kasul szét volt hasogatva itt minden és az összes értékek vakdühű, önösérdekű pártocskák harcainak sarában hanyódtak, akik legfőbb fórumként állandóan csak az egyéni szabadságot cibálták elő. Az össze-vissza gágogó libanyáj fölött pedig ott kerengett már a török ölyv. Mikor aztán az omlani készülő Magyar birodalom felett „Róma kalifája“ és „Franciaország beye“ baráti kezet nyújtott a török szultánnak és a goromba spanyoloknak kijelentették, hogy kár volt évszázados fáradozásaikért, mert az a katolikus Európa, amelyért ők küzdöttek, nem létezik már, hát a spanyolok akkor is tudták a kötelességüket. Megesinálták a Sacco di Romát, leperzselték a renaissance fővárosát és a Borgiák, Medicik pápaságával szemben megteremtették Trientet: újjáformálták a katolikus életet. Aztán leverték a törökkel szövetséző francia királyt és megalkották a spanyolstíliú barokk európai világot.

Közben már úgy látszott, hogy a keleti részekon is megindul a rend- és életteremtés korszaka. A tatárok uralma már hanyatlóban volt és a moszkvai trónra a tehetséges III. Iván lépett ugyanakkor, mikor Konstantinápoly elestével elbukott a bizánci birodalom is. Moszkvára várt Bizánc öröksége, mely a pápai udvarba menekült utolsó bizánci

hercegnő, Paleológ Zsófia kezében nyugodott. Bessarion bíboros közvetítésére III. Iván hajlandónak mutatkozott a házasság létrejötté fejében keresztülvinni országában a firenzei egyezményt és elfogadta Róma kezéből a konstantinápolyi örökséget. Már-már úgy látszott, hogy Európa két teremtésre hivatott népe baráti kezet nyújt egymásnak és a világot átfogó katolikus eszme alapján egy óriásivá tágult új világ központjaivá formálódnak át az eddigi végváarak. Hinni lehetett, hogy a katolikus eszme alapján ez a két nép megteremti Európa végleges uralmát az egész világ felett. A keresztény világ már arról ábrándozott, hogy Oroszország élére áll egy hatalmas seregnek, mely kisepri a törököt Európából és felépíti a keleti vidékeket és Ázsiában is az egységes katolikus világot. De Moszkva most sem akarta megérteni feladatát. A házasság létrejött ugyan, de a nagyfejedelem nem teljesítette ígérését. Ennek dacára mégis döntő jelentőségű volt ez a frigy, ha nem is olyan mértékben, mint ugyanekkor nyugaton Katolikus Ferdinánd és Aragóniai Izabella házassága. Az orosz politikai élet — ha lehet úgy mondani: az orosz barokk — innét indult ki. (Mert az orosz barokknép, ha nem is teremtette meg a barokkját.) Zsófia veszi rá urát, hogy szálljon szembe az Arany Hordával és szabadítsa fel Oroszországot a tatár uralom alól, abban a kritikus pillanatban, mielőtt még a török és tatár elemek szövetségre léptek volna egymással, ami egy új mongol áradat felviharozását jelentette volna Krim tájékaról. Azonkívül a bizánci lélekörökségből fakadt a Harmadik Róma ideája is. A moszkvai cár átvette a bizánci császár hivatását, hogy az igaz keresztény hit egyetlen bazileüszeként uralkodjon az összes keresztény népek és az egész világ felett, amint elmagyarázta azt már 1393-ban a konstantinápolyi pátriárka I. Vaszilij nagyfejedelemnek.

De mire ez a gondolat politikailag megérlelődött és az oroszok tényleg szembe is fordultak a törökkel, hogy felszabadítsák az ortodox népeket, addigra már régen kiépült a keresztény világ keleti bástyájaként a spanyol-lelkű barokk Bécs és a két egystílusú hatalom a török helyett egymás ellen fordult. Az oroszok arra voltak hivatva, hogy Európa keleti felén felépítsék a nyugati barokk világ párvját és belevonják a katolikus életbe Ázsia népeit. Mikor szembeszegültek a katolikus hittel, eme hivatásukat tagadták meg, elvetették életük kiteljesedési lehetőségeit és beledermeszték hosszú századokra egy meddő, veszedelmes álfomába. Azóta pseudomorfiában vonaglik az orosz élet — nem a spengleri, hanem az isidori értelemben: — a katolicitással együtt elvetették életük feladatát és célját is. De épp itt nyilvánul meg a gondviselés fenséges rendelése. Sorsokat nem lehet választani, avagy elvetni, azok öröktől fogva előre megadatnak a népeknek. Egy nép legfeljebb vállalhatja sorsát és beteljesíti hivatását, vagy dacol a rendeléssel és akkor erői az ellentétes oldalon robbannak ki: az alkotás helyett a rombolásban tombolják ki magukat. Isten örülést bocsát az engedetlenkedő népekre, hogy dűlják a világot és véresen marcangolják önönmagukat mindaddig, míg szenvedésük és örületük súlya alatt fel nem ismerik tévedésüket és rá nem térnek hivatásuk útjára. Így robbannak ki ma borzalmas rombolásokban és önpusztításban az építésre hivatott orosz népnek hosszú századokon át álfomában lefogott erői.

Ma már fogalmat sem tudunk alkotni magunknak arról, hogy mi történt volna, ha a spanyolok nem teremtik újjá az európai életet és nem veszik fel

a harcot keleten is a törökkel! Ha Lepantónál nem verik tönkre az ozmán flottát, ha fel nem épül Ausztria és Trientben nem reorganizálódik a katolicizmus és a pápaság, melynek politikai megnyilvánulása volt 1683-ban Bécs felszabadítása és a török nagyhatalom összeroppanása. Útját tudta-e volna állani a mohamedán áradatnak a renaissance-világ és a francia condottiere- király, aki a Rajnáig készségesen utat nyitott volna a török szultánnak?! Avagy elég lett volna-e Luther minden reformatori heve Európa megoltalmazására, aki a politikát megvetően csak „az ördög kocsmájának“ tartotta?! A spanyol reformációnak épp az az óriási jelentősége, hogy a vallási élet újjászületésével párhuzamosan teremően újjáalakította a világi életet is. Benne újra megvalósult a niceai tett: az Istentől teremtett világ és az Isten által megváltott lélek együttműködése a földi élet alakításában, amely épp az örök élet küzdőporondja, tréningtere. A reformátorok ördögi világával szemben kialakul a heroikus élet ideája és a renaissance virtusával szembenáll a magnanimitás, a felelősségteljes kollektív hősi eszme. A szentbernáti kereszteslélek a barokk vallási típusában újul meg: a miles Christiben, melynek legmarkánsabb megvalósulását Szent Ignác Jézustársaságában szemlélhetjük. Ximénez spanyol reformációjának óriási erejét sejteti meg velünk az a hatalmas-életű férfias generáció, amely belőle nőtt ki, mint Loyolai Ignác, Las Casas, Suarez, Xavéri Ferenc, hogy csak néhányat említsünk a hosszú sorból. Ez a nemzedék készítette elő és valósította meg Trientben az egész egyház katolikus megreformálását. Amint az escoriáli államban megvalósul a Hohenstaufok évszázados álma, úgy kap Trientben végleges formát a nagy pápák akarása is és ez a két hatalom a guelf-ghibellin harc helyett most baráti együttműködéssel támogatja egymást. A királyok világhódító „plus ultrája“ egyesül a loyolai „mas“ lélekenérgiájával.

Külön tragédia, hogy eme nyugodt felszín alatt a ximénez-isidori teljesületlen akarások rettenetes ürje tátong, amely a barokkélet fokozatos megmerevülésével mindinkább szélesedett és tágult. De addigra is ez az együttműködés ragadta ki Európát a rablólovagok, condottierek és kommunista szekták anarchiájából és védte meg az ázsiai áradat elől. Lassanként spanyol uralom alá kerül Németalföld, Burgundia, Portugália és vele India, az afrikai tengerpart, az Új-Indiák, sőt maga a német birodalom is. Spanyol provinciává lesz Itália, Angliában a spanyol király felesége, Katolikus Mária uralkodik. Franciaország II. Fülöp leányát készül már koronázni és a spanyol csapatok Párizsban állanak. Tilly és Wallenstein a spanyolstíliú habsburgi Németország alapjait vetik meg. A két hadvezér güsztrovi terveiben századokra ható perspektívákkal tárulnak fel az összes nagy keleteurópai problémák. Egy konstantinápolyi hadjárat terveit készítik elő — a harmincéves háború anarchikus világában —, amellyel fel akarják göngyöltetni az egész ozmán hatalmat. Ausztria ideológiailag javarészt abból táplálkozott, amit a spanyolstíliú Németország korából átmentett. A XVI. század elejétől a XVII. század közepéig minden nagy alkotás a spanyol barokk jegyében születik meg és a teremtő emberek mind barokklelkűek: Michelangelo éppúgy mint Shakespeare, Bach avagy Tasso; Európa forradalommentes zsenijei.

A barokk élet kezdeti hiányai azonban nagyon hamar kiütöknöznek és már II.Fülöp korában ijesztően meghatványozódnak a hibák. Az alkotó népi élet lassanként elfojtódik

és a nép végül egészen kiszorul a barokk világából : a barokk állam keretei megmerevülnek és élete álomba merül. Az új világ végzetes ellentétei pedig hamarosan vad háborúkban robbannak ki és szóttépik az európai élet egységét. A feltárult világhorizontok is hamarosan beszűkülnek. A spanyol királyok nem törődnek sokat a gyarmatokkal. Inkább csak hatalmi forrásokat látnak bennük európai harcaik támogatására és tervszerű építés helyett arisztokratikus idegpótlás nélkül, kaotikusan burjánzik fel az új világ élete. Éppúgy nem óhajtja tudomásul venni Nagy Péter sem Európa-majmoló, tengertkereső álmaiban, hogy csapatai már elérték a Csendes-óceánt.

A barokk élet a férfias, teremtő spanyol stílusból átsiklik a nőies francia formába, mely már nem alkotni, hanem csak élvezni akar. Richelieu úgy javítja meg a barokk államot és életet, hogy legfőbb értékmérőjéül a vallás helyébe a politikát teszi. Így alakul ki XIV. Lajos alatt az abszolút condottiére állam monarchikus formában, mely előképül szolgál aztán Péter orosz barokk államának. Az oroszország az európai népek és államok kialakulásának döntő korát hivatásával ellentétben merev bizantin-ázsiai formák között élte át és a keleti barokk világ megteremtése helyett Nagy Péter reformjaival lélek nélkül vette át a bomladozó francia barokkot. A keleti világ felépítése helyett a nyugati világ szolgál utánzásában keresett célt és feladatot : ezért jelenti mindmáig egyedül csak a Nyugat az európai világot. Azonban eme pseudomorf életben széthasadt az orosz lélek. A nép Péterben az Antikrisztust látta és az eljövendő idők iszonyatai elől belemenekült az élet tagadásába : a nihilizmusba. A nép mély ösztöne átérezte, hogy az orosz élet a péteri formákban hamis, mivel azonban a helyes útra nem tudott rátalálni, az egyetlen lehetőséget csak abban látta, hogy az orosz állam és egyház kereteit szét kell robbantani, mert ezek fogják le hamis célok érdekében az orosz erőket. A cári Oroszország nem tudta megvalósítani az orosz feladatokat, mert hibás volt az összes közösségi életek legmélyebb alapja : a vallása. Oroszország az ortodox vallás képviselőjének hirdette magát a latin európai világ ellenében, ámde ma beigazolódott, hogy nem az a fontos, mit hisz egy nép magáról, hanem, hogy mit gondol róla Isten. A mai bolsevizmus sátáni formái mögött a gondviselés örök terveinek szolgálnak csak a bábfigurák.

Péteváru után IV. Fülöppel Madrid is behódolt a francia szellemnek. De a spanyol nép szintén elfordult az idegenlelkű vezetőrétegtől és a spanyol dicsőség romjai alatt a nadába, a semmibe meredt. A barokk világ őseleme az éj, az álom és a halál — a renaissance egykori rettenetei ! — éppúgy mint a másik oldalon a nap, az élet és a tett. Ezekben az ellentétekben vívódtak a barokk összes zsenije Michelangelótól Goetheig : a tett dalnokai és az éj misztikusai. Csakhogy mikor elgyöngült a tetterő, akkor előretört az éj világa és a barokk élet álomba merült. A spanyol nép Calderonnal vallotta, hogy a földi lét és minden dicsősége csak múló álom. A lepantói csatáról érkező Cervantes elküldi ugyan a „szomorúalakú lovagot“, hogy váltsa meg harcaival a világot és vezesse vissza a középkori élethez. Ámde a valóságos életben Don Quixote már groteszk kóborlovagként hat ; bukása és kijózanodása felett pedig csak Sancho Pansa áradozását halljuk a mindenkit egyenlően boldogító álom jótéteményéről. Mikor pedig az ellentétes szélen új életre kel Don Quixote Oblomov képében, a kalandok és vitézi hőstettek helyett már az áloméletet választja ideálul. Az orosz élet misztériuma szólal meg Tjucsev dalaiban :

*„Kábitóan zsong az éj a téren át
Tompá álom zsibbasztja az életárt.“*

A másik barokkstílusú világból Grillparzer hangján csendül fel a hit, hogy az álom magában rejt titkon az egész életet: álmainkban ébrednek fel legtitkosabb vágyaink és az éj termékeny nyugalma jövendő nappalok számára érleli a kalászkokat. Azonban Hebbel és Tjucsev hiába intették Európát, hogy ne zavarja meg erőszakosan e világ álmát. Párizsban feltámadt a vihar és pusztítóan sepert végig az álmodó tájakon. A fáklós emberek borzalmas tűzvesszel rázták fel az alvó népeket.

Az anarchikus renaissance-reformációs szellem, amellyel a barokk világ nem tudott tökéletesen leszámolni, menedéket talált az óceánontúli organizálatlan világban, melyet a fauszti erők leigáztak ugyan, de nem tudtak teremően beleépíteni életükbe. A meghódított világok lázadó szelleme összeelegyedett a menekült eretnekek romboló tanaival és csempészutakon mérgezte az európai lelkeket. Az amerikai gyarmatok fellázadása volt első jele a barokk által végérvényesen eltemetettnek gondolt anarchia újraéledésének és a spanyol korban megalapozott európai hegemonia megrendülésének. De a feltámadt forradalom nem elégedett meg azzal, hogy szétbomlasztotta a gyarmati uralmat és megdöntötte itt a régi urak hatalmát, hanem most ő indult el hódító útra Európába, hogy rákényszerítse szellemét hajdani uraira is. 150 évvel a Mayflower kihajózása után az eretnecség győzelmesen visszatér és Párizsban diadalkapuk várják. Rousseau tanai újra rászabadították Európára a renaissance óta felkísértő nőies keleti világ anarchiáját, amint érezte azt Nietzscheől Maurrasig minden férfiosztón. Robespierre jakobinus forradalmában pedig az amerikai protestáns szekták és az újraéledő renaissance együttes ereje buktatja el a spanyol barokkvilágot. A katolikus rend és a protestáns szabadosság között évszázadokon át tomboló harc egy új fázisba ér: a francia forradalommal fölénybe kerül a protestáns lélek és Hegel már azt harsogja: „A francia forradalom a kereszténység legnagyobb kinyilatkoztatása Krisztus óta“.

A középkor és a barokk életforma a vallási igazságokba ágyazta bele az élet összes síkjait, melyeknek az elődöktől eredő, az utódokon át szakadatlanul áramló tradíciók adták meg az örökkévalóság kontúrjait. Az első renaissance kora óta a racionalizmus hívei eme életégység alkotó kapcsolatait kezdték mindjobban szétmálasztani és a francia forradalom végül bevégezte ezt a századok óta folyó processzust. A világot végleg kioldotta a vallási alapokból és a szétbomlott életsíkok cifra labirintusában elbitangolt ember most szótöbbségi határozatokkal teremti meg pillanatokra szóló „igazságait“. A valláson alapuló és teokratikus rend földi megvalósulását szimbolizáló monarchia helyébe az élet minden religióját és igazságát elvető liberális demokrácia lép. A grandiózus birodalom-konstrukciókat a forradalmak hosszú sora visszazüllesztette a renaissance-kori városállamocskák állapotába, hogy újra meginduljon a pártocskák vak harca a négyzetcentiméterekért. A mindenkori tömegtöbbség uralmának principiuma alapjaiban züllesztette szét Európa hegemoniáját a világ felett: a benti csőcselék nem játszhatja kifelé sokáig az urat. André Siegfried téved: nem a kard bosszulta meg magát, melyet a színes népekre hoztunk, hanem az a szellem, amellyel a saját világunk rendjét züllesztettük szét. Mikor Európa Omphalává lett, számolnia kellett azzal, hogy a színes népek majd Herkulesként kelnek fel a rokka mellől. A spanyol barokk eszme építette fel az európai világot és alapozta meg Európa hegemo-

niáját és evvel a spanyol szellemmel kellett elsősorban leszámolnia a jakobinusoknak. Amikor Napoleon átlépte a Pireneusokat, ugyanakkor fellázadt Mexikó és később a francia forradalom ideológiájával szakítják el a gyarmatokat az anyaországtól Simon Bolívar és Iturbid. Ugyanakkor jelenti ki Napoleon: „Európa (és vele a világ) vagy republikánus lesz, vagy a kozáki alapokra fog helyezkedni.“ És tényleg néhány év leforgása alatt lábai előtt fekszik az egész kivénült Európa ; Tilsittől Bécsig ő az úr, de az összeomlott európai kártyavár szélein diadalmasan áll még a barokk világ szilárd váza : Madrid és Moszkva. A királyok és államok bukása után a spanyol nép kel fel elsőül Napoleon ellen és Moszkva alatt az orosz nép lelki ereje bomlasztja szét a diadalmas jakobinus sereget.

Az orosz és a spanyol nép kezdte meg a döntő harcot a forradalom világa ellen és mikor a győzelmes európai világ összegyűlt a barokk Bécsben Napoleon bukása után, akkor úgy látszott, mintha újratámadna a régi erő. Mindenütt visszaállott a monarchia és a barokk élet hatalmasan lobogott fel Goethe, Puskin és Mozart műveiben. Oroszország pedig úgy érezte, hogy most jött el teremtő kora. De az ösztönösebb lelkek hamar megsejtették, hogy itt hatalmasabb dolgokról van szó, mint egy forradalom letiprásáról. Metternich már azt írja naplójába : „Legtitkosabb gondolatom az, hogy a régi Európa a vég kezdetéhez ért . . . viszont az új Európa még csak keletkezőben van : vég és kezdet között pedig a chaos mered felénk.“ Évszázadokra szóló új hitek forrnak a mélyben és a végső leszámolást nem a franciáknál kell megkezdeni, hanem azzal a szellemmel, amelyből kiindult a francia eszme is. Mikor de Maistre-nél felmerül a teokratikus állam új ideája, Európa ama két döntő pontjára szegzi szemét, ahol a nép mint boszorkány táplálja emlőin az eretnek-magzatokat : Angliára és Oroszországra.

NAGYCSÜTÖRTÖK A DOMBTETŐN

IRTA: ELIN POLIN

Zaharia nagyapó lassan halad. Hátán a kis Marikó kuporog, vézna kis kezével átkulcsolja nagyapó nyakát s erőtlenül hanyatlik hátra. Az öreg napbarnította arcáról patakokban csurog alá az izzadság s az erőlködéstől majd megfeszül előreszegezett nyakával. Marikó kis kacsói is erősen szorítják, gyötrik az öreg nyakát. Szeme előtt veres ködfelhők lebegnek. Lassan halad. Terhére gondosan vigyáz.

A nap hanyatlóban van. Köröskörül az illatozó réteken, az üde zöld szántóföldeken, a kicsike, zöld cserjésekben, melyek messze-messze húzódnak el, titokzatos, mindenre ránehezedő pára ül a nyugvó estben.

És mindenütt emberek! Minden oldalról az ösvényeken iparkodnak fölfelé. Utolérik, elhagyják egymást. Mindíg csak a magas, meredek hegytető felé haladnak. Zaharia nagyapó régóta ismeri e helyet, tudja, hogy nagycsütörtöki dombnak nevezik. Az öreges, sűrű cserjés is látszik a dombtetőn. Mellette kicsi, fehér kápolna emelkedik. A domb hosszú lejtőjén embertömeg kígyózik. Tömegesen vonulnak, mint a hangyák. Zaharia nagyapó csak néz és csudálkozik. Honnét jön ez a sok csuda ember. Szekerek jönnek, lovakon érkeznek, közlől és távolról gyalog iparkodnak. Minden irányból újak érkeznek, mennek a dombtetőre. Mindenféle fajta akad köztük. Szegények és rongyosak, kilátzó csupasz karokkal. Gazdagok új ruhákban s mindenki beteget hoz magával és szívében reményt, hogy talán gyógyulást találnak kedveseiknek. Vannak, akik meggörnyedt derékkel vonszolják magukat akárcsak a kígyók. Mások mankón baktatnak. Sánták, vakok érkeznek, fertőzött testűek undorító sebekkel közelednek.

— Hová mennek ennyien, öregapám? — kérdezte a beteg Marikó.

— Mindenki oda megy, gyermekem.

— Hát mindenki beteg, öregapám?

— Bizony mindenki, fiam. Egyik ezért, másik amazért. Egészséges ember nincs is tán a világon. Látod, hogy lehet valakinek vasból a lelke, de a teste mégis korhad.

A templomi gongütés idáig hallatszott. A kedves hang elrepült a mezők felett, a zöld réteken s ez a dombtetőn álló kis templomocska a gong kellemetes hangjával új reményt keltett a szívekben.

Zaharia nagyapó fáradtan ült le az árokpartra és mélyen felsóhajtott:

— Vess csak fiam te is keresztet!

Marikó elengedte nagyapja nyakát és mind a ketten hosszan keresztet vetettek a zöldelő út mentén.

— Öregapám, menni szeretnék.

— Gyöngé vagy gyermekem, hamar elfáradnál.

— Menni akarok, öregapám, — erősködött síró hangon a gyerek. Zaharia nagyapó vigyázva felemelte és vigyázva, kezét megfogva elindultak. Marikó, a tízesztendő, nyomorék, árva, mint az árnyék haladt nagyapja mellett. Sovány, halvány arcából kék szemek meredtek elő. Lábai botladoztak a gyengeségtől. Kezei úgy himbálóztak akár a széltepte füzek gallyai. Nagy, kék szemei mindenfelé nézgelődtek. Hol az ég alatt keringő dalos pacsirtát követték, hol a bóbítás galambokat nézték, melyek az erdő felé tűntek el a sötétlő esti alkonyatban. Hol az aranyos esti hegyeket vette észre, melyek vízceppként táncoltak a levegőben.

Zaharia nagyapó egészen lassan haladt, nehogy a kicsi elfáradjon. Mikor észrevette, hogy a nap hanyatlóban van s az emberek mind gyéribben sietnek az úton, újra hátára vette a kis Marikót és gyors ütemben folytatta a megkezdett utat.

A dombtetőn emberi árnyak buktak le és tűnedezték elő.

— Az emberek szállást keresnek maguknak — mondta az öreg.

— A nagy Isten ott előbb fog lejönni az égből? — kérdezte Marikó.

— Dehogy is korábban! Aki csak odamegy, azt mind megvárja. Sánták, vakok és e tájon ismeretlen emberek jönnek . . . és mikor mindenki odaér és elalszik, az Isten egy angyalt szólít magához, odaviteti vele a mankóját és szól: „no, gyerünk!” A csillagok között fentről csendesen leereszkedik, leszáll a nép közé, mely lent csendesen alszik. Senki sem veszi észre, senki sem hallja érkezését s mindenkinek azt fogja mondani: „meggyógyultál.” És lassan, ahogy jött, vissza megy az égbe, egészen úgy, mint egykor régen, mikor azon az emlékezetes napon a hegyről fölment a mennybe.

— Éppen holnap ünnepeljük mennybemenetelének ünnepét.

— És minden beteget meggyógyít?

— Mindet! — felelte Zaharia nagyapó szent meggyőződéssel a hangjában. — Lehet, hogy egy, lehet öt, esetleg tíz esztendő múlva . . . aki hisz, meggyógyul.

Marikó figyelmesen hallgatta nagyapó titokzatos szavait, melyek buzgó hittel voltak tele s ha nem is értette meg őket, de lelke legmélyén valami világosat, jóleső meleget érzett. Halavány homlokát nagyapó vállára hajtotta, az útszéli magas fakeresztre bámult és elmerengett. Mindenki meg fog gyógyulni . . . Lesz, aki most, lesz, aki öt, esetleg tíz év múlva . . . Ha mindenkinek visszaadja az úr az egészségét, miért nem adja vissza most, rögtön? Holnap mindenki egészségesen fog visszatérni. Zaharia nagyapó már megcszenvedett azért, amiért a gyermeket felhozta. Lehet, hogy csak tíz esztendő múlva fog meggyógyulni. Nem, mégsem. Marikó még ma este meg akar gyógyulni, hogy egészségesen térhessen vissza, hogy futkározhasson a réten, hogy gyűjthesse a virágokat, pillangókat kergethessen és a többi gyerekekkel

együtt labdázhasson. Mennyi idő óta nem labdázott már, pedig mennyire szeretne!

— Még tíz év után is gyógyulnak meg? — kérdezte váratlanul Marikó.

— Isten a megmondhatója, gyermekek! Lehet, hogy húsz után — gondolkozott el az öreg s egy mély sóhaj nyomott el.

„Húsz év múlva . . .“ Marikó újra elmélázott.

A nyomorék gyerek beteg agya sehogy sem értette meg s ábrándokkal és örömmel teli lelkére a kiábrándulás köde ereszkedett rá. Ha tudta volna ezt, talán arra kérte volna nagyapót, hogy vigye orvoshoz . . .

— Az orvosok tudnak-e egyszerre gyógyítani? — kérdezte megint Marikó.

— Mit tehet az orvos Isten akarata nélkül? — felelt kicsit ellentétve Zaharia nagyapó.

— Nézd csak, mit kérdezel engem!

Marikó semmit sem szólt.

Zaharia nagyapó szótlanul, erőlködve haladt az ösvényen a dombon felé s az izzadság patakjai csurogtak alá barázdált arcáról.

Mikor felértek a dombtetőre, sötét lett. A csillagok oly tündérszerűen ragyogtak az égen, mint még soha. Mintha szelíd, csodás ragyogásuk el akarná nyelni a földi sötétséget. Marikó csak a dombon fel-feltűnedező árnyakat látta. Az erdőt észre sem vette, sem a faluját, sem a mezőt, de még azt az utat sem, amelyen ideérkezett. Zaharia nagyapó gallyakat gyűjtögetett a kőnyesben, hogy tüzet rakhasson. Marikó körülötte serénykedett s ijedten nézett bele a komor sötétségbe s lelkét titkos félelem övezte körül. A kis templomocska apró ablaka egyik fényes szemként, mozdulatlanul, kísértetiesen bámult bele az éjtszakába. És a hatalmas lombú cserfák árnyéka úgy tűnt fel, mint egy tátottszájú óriási medve. A sötétben észrevétlenül emberi árnyak jelentek meg, mint a látomások, melyek hirtelen tűnnek elő a földből és hirtelen enyésznek el a föld alá. Itt-ott tüzek gyúltak föl s beszédfoszlányok hallatszottak. Hosszú, mély, fájdalmas nyögések hallatszottak, melyektől a kicsi Marikó haja valósággal az égnek állt. Valahol a sötétben női hang nyöszörgött s mint fájdalmas hang terült szét az éjtszakában.

— Anyám, anyám, emelj fel, anyukám, meghalok! . . .

— Öregapám! — rimánkodott Marikó és az öreg térdére dült. Zaharia nagyapó a tüzet élesztgette.

— Ne félj, fiam, ne félj! — símogatta meg nagyapó.

Vacsora után Zaharia nagyapó becsavarta Marikót a dolmányába és ledültek a pislákoló tűz mellé.

Marikó nem tudott elaludni. Emberi beszédet hallott. A sötétben emberek feküdtek mozdulatlanul, némán, akár a halottak. Pihentek a tűz körül. A betegeknek sóhajtozását hallotta s a falusi templom nagy imaképe jelent meg előtte, mely az utolsó ítéletet ábrázolja. Rajta van a pokol az ördögökkel, a

bűnösökkel, akik fölött viharfelhőben haragosan száll le az Úristen aranykoszorúval a fején.

— Nagypám, mikor jön el az utolsó ítélet? — szólalt meg most Marikó?

— Mi? Micsoda? — szól álmosan nagypó.

— A nagy feltámadás, az utolsó óra?

— Ejnye fiam, te fiam, aludj csak — felelt vissza álmosan az öreg és újra horkolni kezdett.

Marikó a vánkost kihúzta a feje alól s az égre nézett. A csillagok egymás mellett édesen ragyogtak, mint a gyermekszemek. Mosolyogva nézte őket s kicsi szívecskéje jóleső, csendes örömmel telt meg, mint a csillagok fényessége. Nem fog elaludni — határozta el — várni fog, hogy amikor a csillagok között lassan megjelenik az Isten az angyalkával, hogy leereszkedjék a földre, ő is láthassa a mindent gyógyító nagy Istent. Hosszú, piros ruhában ereszkedik alá az égből, keresztül a kezében s aranykoszorúval a fején, ahogyan a templomban festve van. A kis angyal a mankót viszi utána és olyan büszkén néz, mint Canko Papor, amikor apja előtt viszi a tömjénezőt.

Marikó hirtelen rosszul lett. Testén remegés futott át. Feje elkábult. Szeme elé fekete lepel borult. Egymásután egy, kettő, három ereszkedett le s ő kiáltani akart nagypónak, de a fekete leplek eltűntek egymásután s ő megkönnyebbült. Jóleső érzés fogta át, mintha valaki ringatná. Szemét felnyitotta s látta, hogy az ég, a csillagok milyen magasan szálltak már... Csillag indult meg és bukott alá a földre. Világos mindig világosabb lett. Egyszer csak megnyílt az ég s az Úristen aranykoszorúval a fején a földre ereszkedett le egyenesen Marikóhoz... Milyen nyájas, jóságos öreg ez a nagy Isten! Mihelyt a földre ért, megfogta Marikó kezét és odaszólt hozzá: „Légy egészséges és jöjj velem és én elvezetlek az édesanyádhoz.“ Marikó még sohasem látta az édesanyját... Megindult hát a Nagyistennel az ég felé a csillagok honába. Körülötte olyan végtelen, olyan szép volt minden. Valahonnét dal hallatszott. Rezgett, mint az ezüstcsengetyű hangja. Marikó együtt ment az Istennel s örömmel töltötte el az a gondolat, hogy megláthatja anyját, az ő sohasem látott édes anyukáját... Mind gyorsabban repülnek, egyre feljebb szállnak, már a föld is elmarad alattuk...

— Anyukám, — kiáltott fel először — anyukám!

És ez a csodálatos szó olyan édesen, olyan bájosan hangzott. A lelke is felmelegedett tőle s ő egészségesen, örömmel fogta meg az öreg Isten kezét.

(Bolgárból fordította: Boikliev Dimo)

ELGONDOLTÁL ÉS VAGYOK TEBENNED

IRTA: SZIRMAI BORBÁLA

Azt értem, Uram, hogy szeretsz,
Ha elgondoltál és vagyok Tebenned,
S ha éppen csak szeretnél — Végtelen —
Valahol messze, meg nem foghatóan,
Azt még érteném —
De azt, hogy így szeretsz,
Igaz-Atyaian s ily közel
És mindent megragadsz
Amit teszek vagy gondolok,
És semmit meg nem engedsz,
El nem túrsz és el nem nézel,
Ha nem helyénvaló ;
Hogy jó Atyám vagy
És figyelsz reám ;
Szigorral, bölcseséggel nézed napjaim
S ha kérlek, úgy felelsz, mint aki tudja
Mi a jó nekem
S nem, ahogy én kívánnám ostobán ;
És semmi apróság sem túl apró Neked
Ahhoz, hogy benne légy : adod vagy elveszed ;
Minden kis vágyam mérlegre teszed
És néked minden fontos, bár én elnagyolnám ;
Mindenre nézel, mindennel törődsz,
Törődsz, törődsz, törődsz velem, a semmivel
Te Minden, Végtelen,
Te Önmagadtól-Teljes !
Ezt meg nem értem, míg csak élek
És mindig, mindig sírok boldogan,
Ha erre gondolok.

KOHÁRY ISTVÁN, A BAROKK EMBER

IRTA: ANGYAL ENDRE

Buda felszabadításának emlékét ültük meg néhány hónappal ezelőtt. Megemlékezünk a felszabadító háború magyar és idegen hőseiről, s így talán nem egészen időszzerűtlen, ha tanulmányunkban fölvezöljük *Koháry* alakját, aki szintén egyik hőse volt e harcnak, s akit a következőkben, mint a barokk ember és költő típusának megtestesítőjét kívánunk bemutatni. Kora embere ő, ifjúkorában megmerül Bécs egyetemén a XVII. század tudományosságában, résztvesz a török és kuruc harcokban a császáriak oldalán, belekerül Bécs udvari életébe is, s mint köztisztviselőben álló államférfi fejezi be életét. Benne él a barokk kultúrában, ez veszi körül Bécsen kívül is, ennek mecénása, ez a kultúra határozza meg egyéni műveltségét.¹

A barokk kupolatemplomok alaprajza az ellipszis, szemben a renaissance köralakú alaprajzaival. Ez a forma is téregységet fejez ki, de dinamikus egységet: az ellipszis már nem nyugodt, hanem mozgalmas forma, két fókusza van, két csúcsa, mozgás és egység szintézise, egység a feszültségben. Elliptikus a barokk lélekforma is, nagy feszültség, nyugtalanság él benne, mégis egységre tör. Ezt a lélekformát képviseli *Koháry*. A feszültség itt a keresztény dualizmus, de föloldódik egy esztétizált Kozmoszban. A kor életformája kétségkívül esztétikai alapvetésű, hisz a renaissanceból indul ki, azt fejleszti tovább. A szép tájakat, szép műalkotásokat örömmel szemléli *Koháry*. Így egyik versében olaszos csarnokot ír le, egy tó kis szigetén:

*Nagy szép mulató hely, közepe tájára,
huszonnégy faragott, márvány kő oszlopra,
vala fel építve, czifra olasz fokra,
bóltozattya pedig szép stukaturára.*

A természetben is meglátja és keresi a szépet *Koháry*, a vadász, aki a renaissance-utáni ember nyitott szemével járja birtokait, az északmagyar tájakat s aki egyik versében oly megkapóan ecseteli a tengeri vihart. Ez azonban csak a kiindulási pont! A természet, művészet szépségének rajzába fájdalmas hangok vegyülnek, a szentimentalizmus hangjai, a mulandóság gondolata, a Fortuna-motívum.² Itt lép jogaiba a dinamizmus, amely föllazítja, mozgásba hozza a renaissance sztatikus világképét, azáltal, hogy beleviszi az idő gondolatát. Az idő változásának rajza, mint mulandóságmotívum, még a gótika világából való, a dinamikus gótikus kultúra szülötte: az antik ideál lényege szerint időtlen volt. Ez az időgondolat humanizálva, mint Fortuna jelenik meg, mint forgandó szerencse:

*Szerencse folytattya, sok képpen forgattya, sorsát az vitéznek,
taszít egyet földre, s-emel mást helyére, ha tetszik kedvének,
egyét földhöz verve, és mást fel emelve, öröme sztvének.*

¹ *Koháryról* szóló fontosabb munkák: *Illéssy* János: *Gróf Koháry István élete és munkái*. Karcag 1885. *Kis Lőrinc*: *Gróf Koháry István költészete*. Bp., 1914. *Vékony* István: *Koháry István gróf élete*. (Kecskeméti plarista gimnázium értesítője 1914–15.)

² Fortuna: *Günther Müller*—*Hans Naumann*: *Höfische Kultur*. Halle, 1929. 129 ff. *Koszó* János: *A XVIII. századi magyar barokk és Faludi Ferenc*. E. Ph. K. 1933. 167 ff. *Dorogi—Ortutay* Gyula: *Boethius és a XVIII. századi magyar barokk*. E. Ph. K. 1936. 183 ff.

A mozgalmasság egyik fősajátossága a kor képzőművészetének, a lobogó ruhájú szobrok, megtört, nyugtalanul ívelő homlokzatok stílusának. A végső konzekvenciáktól sem riadnak vissza, a mulandóság hipertrófiájától, a halál és rothadás romantikájától. *Kohárynál* is megtalálhatók ezek a képek. Látszólag tehát teljesen az ellenkező póluson vagyunk, mint amelyikről kiindultunk, az antitézis teljes, világmegvetés, pesszimizmus uralkodik, teljes a bizonytalanság. Aszkétikus korban élünk, aszkéta maga *Koháry* is, kemény a fekhelye, szűkösen étkezik, önsanyargatásokat végez, napjait ájtatosságban tölti. De mindez csak látszólag jelent pesszimizmust, antitetikus élettartást:

*Meny ország utjára, s-örök boldogságra, keresztel kel menni,
éltünkben szenvedve, s-keresztet viselve, sokat kel szenvedni,
gyenge fris életben, sem gyönyörűségben, oda nem juthatni.*

Az askézis, a mulandóság hangsúlyozása a katolikus barokk-költőnek csak előkészület a mennyországra. Viszont a mennyországot a test föltámadásának dogmáját erősen kiszínezve képzelel el a kor, fényes ünnepségek, nagyszerű udvari hangversenynek, ahol szépség és pompa honol. Ismét visszaérkeztünk az esztétikum birodalmába, az ellipszis lezárult, előttünk áll a barokk esztetizált Kosmosza, amely dinamikus egységbe foglalja a véges földet a túlvilág végtelenségével. S e kettő közt minduntalan elmosódnak a határok. A keresztény tanítás csorbítatlansága mellett valami sajátos dualista monizmus jön így létre. Ez az esztétikai jellegű dualista monizmus a túlvilágot is átérzékíti, realizálja. A túlvilág alakjai viszont leszállnak a földre és spirituális hangsúlyt adnak a földi történéseknek. Ez a barokk vízió lélektana, amely ég és föld, evilág és túlvilág kozmikus egységének tudatából születik meg. Ilyen vízió formájában írja le költőnk *Thököly* börtönéből való szabadulását is. Istenhez fordul, kéri, segítse őt szabadságra, majd álomba merül:

*Azon szent órában hallék oly szózatott,
buzgó könyörgésed egekben fel-hatott,
az Fölséges Isten téged meg halgatott,
örüly vigadgy tapsoly, Isten szabadított.*

A szózat elenyészik, s a rab költő számára valóban út a szabadulás órája. A szabadulás ténye így metafizikai távlatokat nyer, kapcsolatba jut a végtelennel: reális és irreális sajátos módon egymásbajátszanak. *Dagobert Frey* szerint ez a határáttörés a legjellemzőbb a barokkra, ez a folytonos lebegés realitás és vízió, földi és transzcendens közt, a kettő folytonos vegyülése.³ A túlvilág realizálódik, viszont az élet álommá változik nemcsak *Calderon*, de *Koháry* számára is, mikor így ír sajátmagáról: *Mint álom, mint árnyék élete folyása*. A spirituális életfölfogás esztétikai formát ölt magára.

A kor embere, épp a renaissance-utániség következtében egyéni értékének is tudatában van, nem annyira egy kollektivitás tagja, mint a középkor embere. A Kosmoszban neki is helye van. Tovább él a renaissance héroizmusa, de beleilleszkedve az antitetikus szintézisbe, mint földi eszköz magasabb célok szolgálatában. Nem marad öncél, de nem is vetik el, mint tette volna a XI. század. *Koháry*, a harcok embere számára hős és hívő egyet jelent, hisz a katona is szent célért harcol a pogány ellen.

*Gyorsan feltalálom, méltónak is vallom, okát bánatítnak,
Isten bűneinkkel, s-lelkünk vétkeinkkel, mikor meg bántatnak,
vagy mikor hívrünkben, minket jó nevünkben, méltán gyalázhatnak.*

³ *Dagobert Frey*: Der Realitätscharakter des Kunstwerkes. (Wölflin-Festschrift, 1935.) 48 ff.

Tehát egyaránt fáj neki, ha vallásos érzülete, vagy vitézi jó híre csorbát szenved. Ez mutatja, mennyire egy számára e kettő. Héroizmus kell a kor világgképében álló embernek Fortuna viharainak elviseléséhez is. Ilyen Fortuna-vihar volt az a közél hároméves rettenetes fogság, amelybe *Koháryt* ellenfele, *Thököly* vetette, de amint első életrajzírója, *Kazy* megjegyzi, *nihil tot mala in viri constantiam potuere*. Egész viselkedése *Thökölyvel* szemben és a fogságban ezt a héroikus konstanciát mutatja. Ez magyarázza, miért maradt a császáriak oldalán, miért nem lett kuruc. Nem hazafiatlanságból, hanem mert Lipótban és utódaiban a barokk világszemlélet értelmében Istentől rendelt abszolút monarchákat látott, a pietas és justitia megtestesítőit. A kor uralkodóideálja a tévedhetetlen, igazságos, jóságos, hatalmas és szigorú egyeduralkodó, ezt látta ő a Habsburgokban, ha azért magyar érzését nem is rejtette véka alá. Róla is áll, amit *Halász Gábor* kortársáról, Savoyai Jenőről és barátairól mondott: „ők csak bírálni és ellenállni tudtak, lázadni nem. Az udvart elítélték, a király szent volt előttük.“ Etikum és esztétikum szintézisére vallanak *Kazytól* magasztalt jó tulajdonságai is: *benevolentia, religio, benignitas, vigor aetatis, decora corporis forma*.⁴ Aszkézise a héroizmus egy fajtája, sőt nevezhetnők esztétikai aszkézisnek is, hisz előkészület a túlvilág barokk fantáziájával látott örömeire.

A kor keresztény költőjének ez a kozmikus szemlélet vigaszt nyújtott a földi élet bajai közepette, lehetőséget, hogy rajtuk fölülemelkedjen, minc szemlélő álljon velük szemben, sőt örömet találja bennük. Fortuna esztétikai tényezővé válik, panaszkodnak rá, de örömet lelik a panaszban. *Koháry* sokat szenvedett ugyan, de szenvedései elmultak, magas rangot ért el, tisztelték, kitüntették, hosszú élettel áldotta meg a Gondviselés, mégis rengeteg Fortuna-verset találunk nála. Életkörülményei helyett inkább szentimentalizmust láthatunk ezekben, a kor dinamikus szemléletéből származó gyönyörködést a mulandóságban. A kor szenvedélyes embere nem riad vissza az erős, nyers naturalizmustól, *Koháry* sem. Bika és vad oroszán küzdelmét írja le egyik versében. Másutt Akteont tépik szét Diana ebei, látjuk Pyramus és Thisbe véres történetét, vagy a Venus intésére nem hallgató Adonis halálát:

*Távozáán mellőle, intését felejtí,
keres nagy vadakat, hálóit el reítí,
s-magát olly nagy kannak agyarára ejtí,
Ő gyomrából bélét az melly mind kí fejtí.*

Szerpel Sámson, amikor ellenségei rátámadnak és földre teperik:

*Ki vájták szemeit, mégis ütík verík,
döfölk tagollyák, véreben keverík.*

Ez a naturalizmus él *Koháry* haláltáncénekében is, ahol kitűnően megfigyelhetjük szenvedélyesség és mulandóságszentimentalizmus egymásbafonódását.

Irracionalizáló és eszteticizáló célzathól keletkezik a kor virtuóz stílusa. Antitetikus mozgalmasság és az életet álommá, jelenéssé derealizáló barokk „írónia“⁵ a fő jellemvonások. A szóképek, metaforák fölbontják, az antitézisek, parallelizmusok mozgalmassá teszik a nyelvet, színpompás ornamentikává változtatják. A művész szuverén

⁴ Idézetek: Franciscus Kazy: Posthuma memoria res pace belloque gestas excellentissimi Domini ac Comitís Stephani Koháry. Tyrnaviae. 1732: 13 ff. A barokk uralkodó-típus: G. Müller—H. Naumann: Höfische Kultur: 124. Ellenállás és bírálát: *Halász Gábor*: A humanista hadvezér, Savoyai Jenő. Apollo. 1936: 226.

⁵ Írónia alatt itt nem gúny, cinizmus értendő, hanem a szellem játéka az anyaggal, annak átszpiritualizálása, dekoratívva tétéle! V. ö.: Paul Hankamer: Deutsche Gegenreformation und deutsches Barock. (Epochen der deutschen Literatur II. 2.) Stuttgart, 1935: 216 ff.

ura a nyelvnek, a szellem az anyagnak. A művészetek határai elmosódnak, urrá lesz a pictura-poesis. Ezt a műfajt képviselik *Koháry* leíró költeményei, főleg az egyik: Vasban vert rabnak bús elmével fáradva versben vett sétálása: kertek, ligetek, tavak, szökőkút, vadkert, társasélet jeleneteinek leírása. Másutt antitézisek sokaságát halmazza föl:

*Sötét északárul napnak fényességét,
fagytaló hidegrül melegnek hévségét,
avagyhogy a tüzrül jégnek hidegségét,
s-akar mi szárazrul víznek nedvességét.
Vagyhogy a rozdárul arany fényességét
keserű ürömrül méznek édességét,
el-szárat kórórul virágnak szépségét,
tengeri szélvészrül üdö csendességét.
Fekete hollórul hattyú feirségét,
füles rút bagolyrul páva ékességét,
ragadó farkasrul bárány szelidségét,
nehéz elefántrul Evet könnyűségét.
Bőv kezű emberrül másnak fősვნყնességét,
nagy alázatosrul dagály kevelységét,
serényrül és gyorsrul henyélő röstségét,
könnyű meg ösmérni, s-tudni külömbségét.*

Négy versszakot keresztül vezet *Koháry* egyetlen versszakot, melyet a pontok nem szakítanak meg, csak tagolnak. Igen jellemző ez a kor stílusára! S a véges és végtelen közti határokat folyton elmosó lélek jelentkezik allegórizálásában: a legtöbb dolog leíró költeményeiben mélyebb értelmű. Virtuózak képei, hasonlatai. Beszél élete hajójáról, rabságának hajjáról, szenvedése virágjáról, az inség taglójáról, a bú szikrájáról és műhelyéről. Mindez hozzájárul a stílus belső irracionálisának fokozásához, átszellemitéséhez. A korra jellemzőek versesfüzeteinek hosszú, halmozott címei, szintúgy a címlapok változatos szedéstükre, ahol a betűk valóságos ornamentikává válnak. Ez a törekvés íratja vele egy sorba a *Balassi*-strófa három sorát, de módosítva. A harmadik sor az egybeírt sor végén megrövidül egy szótaggal. Így egy háromsoros versszakot kapunk, igen hosszú és belső rímekkel föllazított, zeneivé tett sorokkal.

Koháryt barokk emberré már nevelése tette, jezsuita iskolázása Nagyszombatban és Bécsben. Kapcsolatáról kora műveltségével, főleg Béccsel más helyen bővebben szólunk, itt csak néhány általánosabb megjegyzésre szorítkozunk. A jezsuita szellem világformáló erején kívül benne áll a magyar főúri költészet *Balassiból* kiinduló, *Rimayn* át vezető tradíciójában, s kapcsolat fűzi *Gyöngyösi* Istvánhoz is. Rendszeres filológiai összevetés bizonyára sok rokon vonást állapíthatna meg kettejük költészetében. Mint költő jelentősebb, mintsem az eddigi irodalomtörténet gondolta volna, mint ember és főként mint a barokk reprezentánsa történetünk érdekes alakjai közé tartozik.

BALESET A VIA GIULIÁN

ÍRTA: MIHÁLY LASZLÓ

Csöpp semmiség : a via Giulián
— ahol vidám gyerkőcben nincs hiány —
egy macskát az autó elütött,
mely ép a kapunk előtt feküdt.

Elnyúlt véresen puha cica-teste,
és jött a társa : már régen kereste,
s riadtan nézte, majd melléje ült,
s párját siratta, amely már kihült.

Őrizte s nyávogott mellette éjjel,
míg bundáját hűs szél borzolta széjjel,
szeme villogott, úgy mint a lesen,
s közeledőre ráfújt mérgesen.

Vigyázott : el ne vigyék, meg ne üssék !
Ó, bohó gyönyörű állati hűség,
eljut-e bárhova nyögő jajod,
s ki orvosolja majd gyötrő bajod ?

Ha ember lennél, tudnád : legutolsó
szó nincs, sem ásó, kapa, sem koporsó
nem választ el s nincs gyűrű eltörött,
s nincs eltépett eskű, csupán örök !

Róma, 1937.

MAGGY LEKEUX, EGY TANÍTÓNŐ A FLAMAND NYOMORTANYÁKON

IRTA: H. BOROS VILMA DR.

„Elviszem Őt magammal, szívembe rejtve és folytatom a szentáldozást egész nap. Bármit gondolnak is rólam : ez foglal el igazán. Azt vélik, hogy teljesen belemerülök a tanításba és egyéb munkáimba és azt hiszik, hogy ezek betöltik egész életemet. Szomorú volna ! Mindez csak külsőség és egészen közömbös előttem. Életem : Jézust szeretni. Ó, mily felséges és édes élet ! Semmi sem vonhat el Tőle és semmi sem veheti el tőlem azt, akit az én szívem szeret !“

Így ír Margrít Lekeux, aki áldozatul adta át magát az Istennek és csodálatosan nagy apostolkodás után huszonhárom éves korában meghalt.

Egész élete ellentmondás az aktivitás mai herezisének, amely egészen a munkára, külső tevékenységre irányul és elsikkasztja ennek belső egyensúlyozóját, az Istennel való egyesülést. Margrít Lekeux — vagy mint azok nevezték, akik szerették : Maggy — életében az óriási szociális munka, amit végzett, egészen másodlagos volt. A mindennél fontosabb, az első : az Isten iránti határtalan szeretet, mely őt a cselekvésre indítja. Aquinói Szent Tamás írja a Summában : „Önmagában véve a kontemplatív élet tökéletesebb, mint az aktív“, „de azok a cselekedetek, melyek a kontempláció teljességéből folynak, elébe helyezendők az egyszerű kontemplációnak“. Tehát azoknak, akik nagy külső munkát akarnak végezni, kontemplatívabbaknak kell lenniök a karmelitáknál. Szalézi Szent Ferenc (Traité de l'Amour de Dieu) beszél a „cselekvés ekstázisáról“, arról a természetfeletti életről, melyben már „nem önmagunkban élünk“, hanem magunkon kívül és magunkon felül. Ez az akció és cselekvés szünet nélküli elragadtatása, állandó ekstázisa“. Ha valaki már annyira megsemmisült önmaga számára az Isten iránti szeretetben, hogy azt mondhatja Szent Pállal : „Élek én, de már nem én élek, hanem Krisztus él bennem“ — akkor az ember csak eszköz Isten kezében, aki általa cselekszik. Itt a munka már imádság.

Ez Maggy titka és a munka titka : kontemplatívnak lenni az akcióban. Maggy nemcsak maga imádkozik szüntelenül, hanem minden missziós útjára társat is visz magával, aki mellette van és imádkozik, míg ő beszél és cselekszik. „A magánosság belső cselekvés, jobban, mint bármi más“ — Ruysbroecknek ez a mondása leben mindig szembe előtt. Vágya a magánosság és a zavartalan egyesülés Istennel. De bensejében hallja Krisztus hangját : „Jöjj velem lelkeket halászni. Hagyd el a kontempláció édes nyugalmatát, vállald bátran magadra az apostolság kemény munkáját.“ Ez az indítás ellenállhatatlanul viszi magával. Az olyan lélek, amely szentül, izzón szereti Istent, nem ismerhet nyugalmat. Kell, hogy cselekedjék, kell, hogy dolgozzék, kell, hogy jót tegyen maga körül, mert „az isteni szeretet emésztő tűz“, — írja jegyzeteiben. Az Isten iránti mérhetetlen szeretetben mindig örömet vágyik szerezni lelke Jegyesének. És mert Jézusnak, a Jó Pásztornak legnagyobb öröme, ha egy elveszett bányát visszavezetnek hozzá, lelkeket akar nyerni számára. „Ő sohasem pihent. Nekünk adta egész életét és a keresztfán adta ki lelkét értünk. És mi semmi erőfeszítést se tegyünk azért, hogy lelkeket szerezzünk számára ?“ Erre két eszköze van : „A lelkekért dolgozni annyit jelent, mint segíteni nekik imádsággal, de még inkább a szenvedés által.“

*

Egyszerű kis életének alig van külső történése. 1892 augusztus 2-án született Arlonban, valósággal szent családban. Tíz gyermek közül a kilencedik. Két bátyja pap, nővérei közül több apáca lesz. Édesanyja törekény testű, de erős lélekkel tartja fenn nagy családját és beteges, öreg férjét: tanít, üzletet vezet és közben tíz gyermekét neveli és gondozza, rájuk sugározza lelkének egész nemességét és nagyságát. Maggy első játéka a Rózsafüzér és Szűz Mária képe. Mint kicsi leány elkíséri anyját napi szentmiséire, fáradságos zarándoklataira — és magába szívja a keresztény család tisztult levegőjét. Mikor Maggy — magukra maradt öreg szüleinek egyetlen öröme és napsugara — meghal, ez a hősiesség anya első összeroskadásából felocsudva megcsókolja a feszületet és odanyújtja férjének is: „Mi szeretjük Öt most is, ugy-e? és örökké szeretni fogjuk . . .” És a temetéskor elcsukló hangon így imádkozik: „Uram, Te adtad . . . Te vetted el . . . Legyen áldott a Te szent neved . . .”

Maggy ekkor már az öreg szülők egyetlen támasza volt.

Ilyen légkörben nem csodálatos, hogy Maggy már gyermekkorában önmagáról megfeledkező, jóságos lélek, „kismama” volt. Tizenhárom éves, mikor atyja halálos betegségbe esik. „Meg akarom gyógyítani!” — mondja Maggy és megtartja szavát. Kimarad az iskolából s a szeretet csodás leleményességével, önfeláldozásával, türelmével csakugyan meggyógyítja a roményét vesztett nagybetegét.

1907-ben anyja nyugdíjba megy, az üzletet eladják és Liège-be költöznek. Az iskolában Maggy nem minta-tanuló, jámborsága sem rendkívüli. Nagyon élénk gyerek, sőt: ugróbajnok, nagyon eredeti, s a macacosságig akaratos. Jövő egyéniségéből csak két vonás látszik benne: nagy hajlama van a szeretetre s a konvenciókhoz nem tud alkalmazkodni. Egyébként „éli az emberek megszokott földi életét, amely kissé be van szórva vallásosság-gal”. Az iskolában azt tanulja, hogy „sok minden szükséges, ha az ember sikert akar elérni”. De ezek alatt a benyomások alatt ott van a szülői ház nagy élménye, a tanítás, amely később egész lelkét betölti: „Egy a szükséges!”

Lelke mélységesen tiszta, rendkívül intelligens és kérlelhetetlenül logikus. Vágyai az intellektuális élet felé vonják, a szép lelkel szellemi életét szeretné élni. De tudatosan feláldozza vágyait Istenért. Lemond arról is, hogy zárdába lépjen, mert öreg szüleinek akar támasza és vigasztalója lenni. Tanítónővé lesz, amire egyáltalán nem érez hajlamot. Pályáján az első idők a legsúlyosabb megpróbáltatást, szinte emberfeletti feladatot jelentik számára. De éppen az áldozatok szüntelen láncolata az, amely a szenvedés szeretetéhez, az önmegtagadás hősiességéhez és az önmagának megsemmisülés teljességéhez vezet. Szíve mind tökéletesebb egységben él Jézussal, szüntelen Őt látja maga előtt: „Ha tanítok, Ő jelen van, mint egy tanfelügyelő. Mindennap inspicál nálam. Minél inkább érzem, hogy figyel, annál inkább vigyázok, hogy jól tanítsak, hogy meg legyen elégedve kis tanítónőjével.” Így minden munka, bármi legyen is az, kedvessé lesz előtte. „Nem fontos, hogy mit csinálsz, — hallja Jézus szavát — ha Velem teszed.”

Először Seraing les Communs külvárosban tanít, a zsargonban ezt a részt csak Kongónak nevezték. Kommunisták, nincstelének nyomortanyája ez a vidék, terhelt, elnyomorodott, beteg és elvadult gyermekek Maggy első tanítványai, amilyeneket a Maternité film megrázó képein láttunk. Maggy tapasztalatlan fiatal leány, semmi gyakorlata sincs az ilyen gyermekekhez. Az iskola kereszt számára, amelyre fel van feszítve. A szenvedők iránti mérhetetlen szeretet kezébe adja a kulcsot, amellyel hozzáférhet ezekhez a bezárt, ellenséges lelkekhez és ez a szeretet érteti meg vele, hogy mi itt a hivatása. Mikor odaadja kendőjét egy didergő kis nyomorultnak s maga fázik helyette, akkor önti el jóleső meleg a szívét első ízben és iskolájában akkor érzi magát először otthon. Hősiesen törekszik arra, hogy megfelelközzék sajátmagáról és munkájában egészen odaadja magát. „Odaadni magunkat annyi, mint szenvedni. Ő, édes szenvedés!” — írja jegyzeteiben. Már akkor kezdi érezni a szenvedés édességét. Egy apáca így jellemzi ebben az

időben : „Olyan lélek volt, amely azt kereste, hogy kilépjen önmagából, de még nem találta meg az útját.“

Később bencés apácák iskolájában tanít. Rájön, hogy az élet kulcsa : lemondani önmagáról, ez a boldogság titka !“ Szerzetesi szegénységben él, egyetlen öröme az imádság, a teljes egyesülés az isteni Jegyessel. „La joie en Dieu“ — az Istenben való öröm látszik rajta — mondja róla Lemmens abbé.

Ekkor már az iskola legkiválóbb tanítónője. Szemében az iskolának elsősorban kereszténynek kell lennie feladata az apostolság és a katekizálás, a tanítás másodrendű fontosságú. „Egy a szükséges, a gyermekeknek is, nekem is. Ezek a lelkek rám vannak bízva, kell hát, hogy ezt az Egyet adjam nekik. Kell, hogy az Istent adjam nekik, de elég is, nem baj, ha a hármas szabály és a beszédrészek kissé elhanyagolódnak.“ Szigorú lelkiismeretvizsgálatot tart magában : „Tanítványaim halálos órájába képzelem magamat. Előbb-utóbb mindegyik elérkezik oda. Egyik meghalhat holnap, a szemem előtt. Mit szeretnék, hogy bár tettem volna érte ? Mit mondana rólam a jó Istennek ? Igyekeztem-e elővigyázatosan elkerülni azt, hogy alkalmat adjak neki az engedetlenségre, lustaságra, szétszórtságára és zúgolódásra ? Segítettem-e abban, hogy megszentelje a gyakorlatokat, amelyeket vezetésem alatt végzett ? Rávezettem-e szelíden arra, hogy kis erénygyakorlatokat végezzen : önmagát legyőzni, egyet-mást elviselni, másoknak megbocsátani ? Ó, Jézusom, add, hogy mindig Igennel felelhessek ezekre !“ „Boldog leszek, — írja máshol — ha majd azt mondhatom, hogy nem vesztegettem el hiába az időmet idelent.“

Vágya, hogy egészen az Istennek ajánlja fel magát, mérhetetlen. Arra kér egy papot, hogy miséjében a szent Ostyával együtt őt is ajánlja fel áldozatként Istennek. Ettől a perctől fogva csupán csak áldozat, mely az oltáron elég : áme victime. Mikor arra kéri édesanyja, hogy kímélje magát, így felel : „Egy kicsit hamarabb vagy később, mit tesz az, ha mindent Istenért tettünk ?“ „Az örökkévalóságban majd kipihenhetem magamat“ — mondja máskor.

Liège külvárosában több mint 50.000 flamand munkás él, többnyire szörnyű nyomorban és nagy lelki elhagyatottságban. Ehhez járult a háború okozta inség és a német megszállás is. Ferences és redemptorista atyák foglalkoztak velük, de többnyire minden ház és minden szív bezárult előttük, ha egy reverenda feltűnt az utca végén. Az egyik páter Maggy segítségét kéri, mert hallja, hogy összes növendékeit látogatja, a katekizmustanításra gyermekeket toboroz, s máris nagyon szeretik mindenfelé. Ez a flamand misszió ismét emberfeletti munka elé állítja a fiatal leányt, aki nem is tud flamandul. De Maggy mégis egész lélekkel ennek szenteli magát. Szent Ágoston imáját mondja : „Uram, adj erőt, hogy meg tudjam tenni, amit akarsz, s aztán kérj tőlem mindent, amit csak akarsz.“ Caritas Christi urgat nos — írja egy papírdarabra s ezt mindig magánál hordja.

Fáradhatatlanul járja a hegyoldalban fekvő külvárosok zeg-zugos utcáit, akadályt, rossz időt nem ismer. Útközben imádkozik, hogy Isten azokat a szavakat adja szájába, amelyek a megkeményedett szíveket megindítják. Nem tud szenvedést látni, hogy ne segítsen. Lassanként mindenét odaadja a szegényeknek. Mikor meghal, nem tudják felöltöztetni, a szekrénye egészen üres. Mindenét odaadta. Egymaga több alamizsnát adott, mint a Szent Vince konferenciák összes tagjai. Megtanította a gazdagokat is adni : gyűjtött, koldult és adott, nem a szerint, hogy miye volt, hanem a szerint, hogy milyen szükségét látott. Olykor szülei holmiját is elajándékozta, ékszereiket elzálogosította s ha már nem tudott semmit sem szerezni, adósságot csinált. Mindez csak halálakor derült ki, mikor mindenki megrendülve állt a „kis szent“ sírja felett és az emberek egymással versenyezve ajánlották fel segítségüket Maggy művére, az ő emlékére. Egy addig közömbös fiatal leány Maggy ravatala mellett tért meg és az ő művének folytatására szentelte magát.

Adott mindig és mindenkinek, ahol szükségét látott, segített, ahol kellett. Mintegy ezer családja volt, amelyeket állandóan látogatott, a tanítás, katekizmusoktatás és a flamandok templom kórusának vezetése mellett. Halála után kilencen vállalkoztak munkájának folytatására és nem győzték, amit ő egyedül végzett.

Kiválasztotta a legmeggröztöttebb szocialistákat, némelyikhez hónapokon át járt, ápolta, gondozta őket, rendbe hozta lakásukat, ebédet főzött nekik, míg végre el tudott jutni a lelkükhöz s azok mentek vele a gyóntatószékhez. Áradó szeretetének kifogyhatatlan leleményességével ünneppé tette a sok éve nem gyónt embereknek Istennel való kibékülésüket: míg a templomban voltak, otthonukat rendbehozta, feldíszítette és virággal, reggelivel, süteménnyel várta őket. De az eredménytelenség, hálátlanság sem csüggesztette el. „Akkor is legalább jót tettem velük” — mondja. „Aki semmit sem próbál, annak semmi sem sikerül” — mondja egy kudarc után s új munkába kezd. Istenért dolgozik és nem eredményekért.

És éppen ezért munkájának eredménye is mérhetetlen. Mindössze két év az, amit Maggy a flamandok közt tölt s ez alatt az idő alatt az addig üres templom szűk lesz a hívők befogadására. Halálakor csak egyetlen férfi volt már, aki nem járt a templomba. S azon a szép úton, melyet Maggy mutatott nekik, megmaradtak Maggy halála után is. A szent lelke közöttük maradt. Marouf anyó minden héten elzarándokol Maggy háromnegyed órára fekvő sírjához, pedig első látogatásakor ajtót mutatott neki. Maggy élete a földre vetett és elpusztuló mag, mely megsemmisül, hogy termést hozhasson. Több ezer lelket vezetett vissza Istenhez. A kórusában éneklő leányok közül, akik addig Isten nevét sem ismerték, többen zárdába lépnek, mások meg szentül élnek és halnak meg. Egészen átalakultak az ő szerető, meleg lényével való érintkezésben. Minél ellenszenvesebb valaki Maggynek, annál több szeretettel veszi körül. A szegényekkel együtt evett piszkos és visszataszító ételeikből, amelyektől irtózott. „A bűnösökkel és vámosokkal eszik együtt” mint az Úr Jézus, mert ezeknek kell az apostol, nem az igazaknak. Sokszor tetveket szed össze és örül nekik, mint Láber Szent Benedek. Pedig nehezebb ezt elviselnie, mint a ciliciumot, amit testén hord a ruhája alatt.

Sok elárvult családban ő az anyahelyettes, aki viseli az egész család egzisztenciájának, a gyermekek jövőjének minden gondját. Szava a családfő szava, melynek mindenki engedelmeskedik.

Egy tüdővész munkás elhagyatva, pizokban, nyomorban haldoklott, felesége sem törődött vele. A Szent Vince konferenciák tagjai az ajtóból dobnak be neki néha alalmazást, mint egy bélpoklosnak. Maggy seprűt, súrolókefét visz magával, tisztaságot, rendet teremt, a falakat virágos tapétával ragasztja be, rózsacsokrot tesz az asztalára, megmosdatja, megeteti, melléje ül, vigasztalja és előkészíti arra, hogy szívébe fogadja Jézust. „Ha az én édes Üdvözítőmnél lesz — kéri Maggy — mondja meg neki . . . hogy nagyon szeretem Őt . . .” „Ó igen, — feleli a beteg, — tudom jól, hogy mennyire szereti. Ez teszi magát olyan jóvá. Ó, hogy fogok magáért imádkozni ott fenn! Semmiért sem örülök annyira, hogy elmegyek, mint ezért.” És a gyóntatótyának ezt mondja: „Sokat szenvedtem, nagyon sokat szenvedtem életemben. De az Isten . . . angyalt küldött hozzám, aki megtanított arra, hogy örüljek a szenvedésnek. Mióta eljött hozzám, tudom mi az: boldognak lenni . . . Angyal . . . és utolsó gondolatom is ő lesz. Igen . . . angyal . . . Isten jószájas angyala . . .” Ezek voltak az utolsó szavai, melyekkel átlépett az örök életbe.

Mi Maggy nagy eredményeinek titka? Az apostolság egyetlen útja: önmagunk megszentelése. Alcantarai Szent Péter mondta valakinek, aki azt kérdezte tőle, hogy hogyan téríthetné meg az elvadult erkölcsű embereket: „Légy szentté — s nekem is azzá kellennem!” Ez az út az, amelyen Maggy halad. „Sokféle megpróbáltatásban volt részem, sokat szenvedtem itt lent, de megtapasztaltam, hogy a szenvedés segít ahhoz, hogy elszakadjunk a földtől, és jobban szeressük Jézust . . .” Szereti a szenvedést, vágyik

szenvedni Krisztusért. „A szenvedés Krisztus menyegzős ruhája“ — jegyzi fel Ruysbroeck szavait. „A szenvedés úgy árasztja el a megszentelt lelket — írja jegyzeteiben, — mint az égető gyógyszer a sebet. Lassan átjárja az élő húst és kínzó fájdalmat okoz. De az orvosság keserősége a gyógyulás ára. Engedd hát, én lelkem, hogy a fájdalom átjárjon egészen. Idd ki teljesen és ne veszteged el egyetlen cseppjét sem.“

De a szenteknek ehhez a hősiességéhez a misztikus egyesülés édessége kell. „Sokszor nagyon szomorú lenne az élet, ha nem kapnék az égből egy fénysugarat, amely segíti a lelkemet, hogy erősen megálljon.“ A misztikus egyesülésnek túláradó boldogsága ragyogja be Maggy életét. Szemében az Eucharisztia tündöklését látják, akik találkoznak vele, — bár ő ösztönszerűen titkolja csodálatos belső életét. Vidáman, szinte pajkosan viselkedik, úgy, hogy sokan egészen mindennapi lénynek tartották. Szülei is csak Maggy halála után jöttek rá, hogy gyermekük milyen szent volt. A bencés zárda főnöknője sem ismerte fel Maggy értékét s ezért sok meg nem értésben, sőt irigységben és rosszakaratban volt része s a rágalmat és gyanúsításokat sem kerülhette el. De ő éppen ezek között élte a „perfetta laetitia“-t, a tökéletes boldogságot, amelyről Szent Ferenc beszélt s amely leginkább tesz bennünket hasonlókká Krisztushoz.

„Sohasem felejttem el, hogy mit szenvedett értem Jézus“ — ez lelki beállítottságának alapja. „Életemnek abból kell állnia, hogy egészen kis dolgokat viszek véghez nagy lélekkel“ — ez a gyakorlati alkalmazás. „A hűség a kis dolgokban, az élet aprólékos ügyeiben éppúgy, mint a nagy dolgokban — ez a tökéletes megszentelődés titka. Jézusban való megszentelődésünk olyan mű, mely homokszemekből és vízcseppekből rakódik fel.“ Ő sem ismeri a szentségnek más útját, mint liseux-i Teréz „kis ösvény“-ét. Csak ezen az úton haladhat a nagy külső akcióban is. Ezért nem vész el benne. Pedig ez a tevékenység szinte szertelen. Vágya, hogy apáca legyen, gondviselészerűen nem teljesült. (Előbb karmelita akart lenni, aztán, hogy megtudja, a Filles de la Croix zárdának nagy szüksége lenne új tagokra, ott kér felvételt. Akciójának mértéktelensége és odaadásának határtalansága talán nem fért volna be az engedelmisség szabta keretek közé. „Mit tegyünk, ha Pascal testvérünk szent?“ — mondta a gvárdián a többi testvéreknek, akik bepanaszolták Pascal Baylon kapus testvért, hogy a zárda összes ennivalóját odaadta a szegényeknek. Mégis, mi lenne, ha minden testvér így cselekednék? Ugyanez a határtalan szeretet és áldozatosság élt Magyarországi Szent Erzsébetben, aki ruháit és a családi ékszereket is odaadta a szegényeknek. Ez hadüzenet minden emberi okosságának, ezt már csak az érti meg, aki úgy szereti Krisztust, mint ők, akit eltölt a „saint folie de la croix“, aki „esztelen tud lenni Krisztusért“, mint Szent Pál, mert hiszen csak „egy a szükséges“. Ez nem a mindenki útja, hanem a szentek rendkívüli útja.

A szerzetesi élet az Egyház intenciója szerint a tökéletesedés útja, via perfectionis. De mire Maggy odáig jutott volna, hogy erre az útra ráléphet, nem volt már szüksége rá. Olyan volt, mint az érett gyümölcs, amelyet Isten leszakíthat mennyországa számára. És az Isten titokzatosan tudára is adja Maggynek, hogy meg fog halni. Elfogadja életét áldozatul három harcételen küzdő testvéréért, akikért Maggy hőiesen felajánlotta magát. „Vissza fognak jönni!“ — mondja aggódva síró anyjának olyan biztossággal, mint aki erre Istentől ígéretet kapott. S a testvérek — a szentek közösségében — nem egyszer a csodával határos módon maradtak életben az általános pusztulás és öldöklés közepette. „Életünket mint egy palást, úgy takarta be egy másik élet, amely értékesebb volt, mint a mienk“ — írja Maggy bátyja.

Maggy tudta, hogy eljött az óra, mikor életét, melyet Istennek felajánlott, oda kell adnia. Nem volt beteg, mégis így szól egy fiatal leány holtteste mellett: „Oly kicsi dolog az élet. Három hónap mulva rajtam lesz a sor.“ Gyermekkorúsának gyászmisét tanít be. Kinek énekeljük először? — kérdik a gyerekek. „Nekem!“ — feleli Maggy. És kéri, hogy azt: In paradiso sum! — újjongó örömmel énekeljék, mert boldogan akar sírjá-

ban feküdni. Így is történt minden. Hamvazó szerdán, betegség és szenvedés nélkül, vidám derűvel elszenderült, miután minden szeretetszolgálatot elvégzett, amit még akart.

Temetése a szentek diadalmenete volt. Téli idején a szegények által összehordott, virágok borították koporsóját. A pap nem mondhatta el gyászbeszédét a minden oldalon feltörő zokogástól.

„Il faut, que le Christ régne“ — kell, hogy Krisztus uralkodjék, — ezt a jelmondatát vésték sírjára. És Maggy sírjában is azon dolgozik, ami élete programja volt. Tovább él a szívekben, most már nemcsak azokéban, akik életében ismerték. A háború végétével bátyja, Martial Lekeux ferences atya, Maggy bizalmasa és lelkiéletének irányítója megírta csodálatos belső életének történetét. Ennek a könyvnek most már 136-ik kiadása forog közkézen. Csodálatos könyv, mely feltárja egy lélek minden vergődését, önmagával való küszködését, míg az önlegyőzés magasságáig ér, az áldozatok húsba-vérbe markoló gyötrődését, amelyek lassanként lesznek édesek és boldogítók a lélek számára, amely a szentség útján halad a tökéletesedés felé. Egy szent lelki fejlődése folyik le előttünk úgy, ahogy az Isten ujjai munkálják. Léleketelállító, térdrekecsztető élmény ez.

Mikor mult nyáron Belgiumban jártam, elzarándokoltam Maggy sírjához, felkerestem Liège-ben élő nővérét és bátyját. Ez a két jóságtól sugárzó arc még élénkebben elélem állította, hogy milyen lehetett Maggy és kétszeres áhitattal imádkoztam a Rue Hesbaye kis franciskánus templomában, ahol valamikor ő járt és dolgozott, imádkozott s ahová ő gyűjtötte össze az embereket.

De látjuk Père Lekeux könyvében Maggy nagy szociális munkáját is. Amint Vianney János, a plébánosok utól nem érhető ideálja, Maggy, a maga hasonlóképpen teljesen odaadott életével az egyházközségi nővérek példaképe. Életének ez ad egészen kivételes aktualitást számunkra ma, mikor mindenütt kezdik beállítani az egyházközségi nővéreket. „Harmadik káplánom“ — mondta róla már működése kezdetén plébánosa. Egyszerű kis módszerei vannak az emberek megnyerésére, melyeknek lényege mindig egy: szeretni őket és a szívüket megindítani s úgy vonni őket az Istenhez. A szeretet, a női intuícióval magát mások helyzetébe beleélni tudás pszichológiánál és tudománynál jobban irányítják Maggyt minden útján. Ezt kellene megtanulnia tőle mindenkinek, aki a lelkekhez akar hozzányúlni. És menni mindig előre, amerre Maggy könnyű léptének nyoma vezet.

MADAME ACARIE, FELESÉG ÉS MISZTIKUS

IRTA: P. BRUNO DE JESUS-MARIE O. C. D.

(SZIRMAI JÓZSEFNÉ FORDÍTÁSA)

Rousselle, a szent pap, ki az egész Saint-Étienne-du-Mont épülésére szolgált, a maga idejében sok keresztényi szeretetet csepegtetett Pierre Acarie szívébe az Angliából kiülőzött katolikus papok iránt. A fiatalember minden pénzét nekik adta és miután a navarrai kollégiumot elhagyta, az oxfordi egyetem egy Nicholson nevű doktorának anyagi ellátását vállalta magára. Az eretnecség áldozataival való együttlét nem alkalmas arra, hogy rokonszenvet ébresszen az eretnekek iránt! Mikor Pierre Acarie jogi tanulmányainak elvégzése miatt Orléansban időzött, a tönkretett templomok és főleg a százalmas állapotban lévő Sainte-Croix bazilika láttára még nagyobb ellen-szenvre gerjedt az úgynevezett reformált vallással szemben. Mindezek után érthető, hogy a Liga feltámadása után sorompóba állította „eszközeit, sőt életét, a vallás harcainak szolgálatára“. Ebben az időben „Mademoiselle Acarie“-t teljesen lekötik gyermekei. Nagy lelkiismeretességgel látja el apró testi szükségleteiket. Vajjon a Liga levegője hatott-e rá? . . . Tény, hogy ragaszkodik ahhoz, hogy háztartását maga lássa el és nem tűr semilyen személyi kiszolgálást maga körül. — „Bízátok csak rám a gondozást“ — mondta cselédjeinek, — nem sok ideje maradt arra, hogy a spinéten, melyet mesterien kezelt, játszogasson. Pompás ruhái, melyet férje óhajára viselt, nyomasztóan hatottak reá, „nagy ellenszenvvel viseltetett a divatos csecsebecsékkal szemben, melyekkel jámbor anyósa látta el. Családja készítésére nem tudja elhallgatni, hogy legkevésbé sincs kedvére az ilyesmi.“ „Miért is nem vagyok egyszerű falusi asszony, hogy ne lenne kötelező rám nézve ez a helyzetemmel járó sok világi divat és ostobaság!“ mondta Andrée Levoix-nak, orléansi szobalányának.

Bizony komollyá vált az élet kívül-belül, a családban és a városban egyaránt. És jóllehet asztalnál önmehtagadást önmehtagadásra halmoz és térdenállva kényszeríti Andréet arra, hogy meghallgassa bűneit, Barbe Acarie lelke nem szabad. Divatos regényeket olvas. Pierre Acarie a szentéletű Rousselle tanácsára kedvesen és szinte észrevétlenül azon van, hogy Amadis könyveinek helyébe becsempéssze a „rézveretű, aranyozott, szattyánbőrbe kötött lelkikönyveket“. De Isten közeledik. Ő, aki haragudott, hogy egyszer kikészítették „egy közeli rokonának esküvőjére, mely alkalommal igen nagy gondot fordítottak arra, hogy a legutolsó divat szerint jelenjen meg — mondja el

róla legidősebb lánya, — ott azt látta, hogy a társaság egyik tagja nála tetzetösebben van felöltöztetve. Ezen erősen felizgult és bosszús haragra gerjedt . . . Visszavonult a társaságtól a kert egyik távoli sétányára, mintha rosszul lenne és ott jól kisírta magát.“ A bánatnak ezen indulata után Barbe, Rousselle abbé egy kis könyvében erre a nagyjelentőségű kis mondatra bukkan: „*Zsugori az, kinek Isten nem elég.*“ (Ez a mondás Szent Ágostonnak Szent János leveléről szóló VIII. homéliájából van véve.) „Azt mondta nekünk — folytatja Mária, — hogy ez a mondás egy csapásra megváltoztatta lelkét és megszüntetett benne minden földi dologhoz való ragaszkodást.“

Isten ezt a párizsi asszonyt egészen megváltoztatta. „Más lelket, más szívet“ adott neki, írja róla Duval.

Ez az isteni intervenció Pierre és Jean születése között, 1588-ban történt, és súlyos politikai eseményekkel esik egybe . . . A ligatagok elhatározzák, hogy elfogják a királyt. Tompa morajlás remegteti meg Párizst, Brissac a május tizenkettedikéről tizenharmadikára virradó éjszakán a Saint Séverin kolostorban összegyűjtött és „felfegyverzett hét-nyolcszáz diákot és három-négyszáz szerzetest, különböző kolostorok tagjait, kik készek voltak megátadni a Louvre-t.“

A teológia három doktora vezeti őket . . . Ez a „Barrikádok napja“ Guise hercegnek hozott győzelmet. A király elmenekült és a város ura ő maradt. III. Henrik ekkor készséggel beleegyezett abba, hogy felkenettetéskor tett esküjét megújítsa, mely szerint királyságából száműz mindenfajta eretnokséget, „a nélkül, hogy valaha békét kötne, vagy egyezkednék az eretnekekkel“ (roueni ediktum), de a Győzhetetlen Armada leveretése után felhasználta Spanyolország helyzetét arra, hogy Blois-ban maga köré gyűjtse a hadvezetőséget és gögijének és melankóliájának egy rohamában 1588 december 23-án csalárdul legyilkoltassa Guise herceget.

Erre a hírre a Liga vezetői Párizsban, a huszonegyedikéről huszonötödikére virradó éjszakán tanácsot tartottak d'Aumale herceg házában és elhatározták, hogy a fővárost hatalmukba kerítik. „A Tizenhatok Tanácsának szónokai karácsony éjszakáján lázadást szítottak a nép között.“ Guincestre Saint Gervais új plébánosa (egy megszállott, aki a körmenetekben ruhátlanul, fehér lepelbe burkolva vett részt) dühöngve lázított az összes szószékeken. Január elsején Szent Bertalan templomában szónoklata végeztével felszólította hallgatóit arra, hogy kezüket felelmevén, esküdjenek meg, miszerint „minden pénzükkel és utolsó csepp vérével“ is bosszút állnak Guise hercegen és minthogy Harley elnök éppen vele szemközt foglalt helyet, két ízben is hozzá fordult, mondván: „Emelje fel kezeit, elnök úr, emelje fel jó magasra kérem, hogy a nép is láthassa“, De Harley megesküdtött. Guincestre január 8-án Medici Katalin halálát a következő kommentárral közölte híveivel: „Jót is tett, rosszat is, de azt hiszem, több volt az utóbbiból. E felől biztos vagyok. Ma, uraim, az előtt a probléma előtt állunk: imádkozzék-e érte a

katolikus egyház ; érte, ki oly helytelenül élt, mint ahogyan élt és oly gyakran támogatta az eretnekeket . . . Én azt mondom, uraim, ha egy Miatyánk és egy Üdvözlég erejéig meg akarnak emlékezni róla, ám tegyék ; annyit használ neki, amennyit éppen használ, s ha nem kívánnak imádkozni érte, ne tegyék. Ezt teljesen önökre bízom.“ Ugyancsak Guincestre volt az, ki III. Henriket azzal vádolta meg, hogy a gonosz szellemekkel érintkezik ; ő volt az, aki 1589 augusztusában dicshimnusz zengett a dominikánus Jacques Clémentről, III. Henrik gyilkosáról. Ezt a bűntettet megelőző nagypénteken azt mondta Guincestre az Unió egyik vezető személyiségének, aki Valois Henrikkel szemben melengetett bosszúérzése miatt nem merte elvégezni húsvéti áldozását, hogy „megáll félúton és semmiségek miatt nyugtalanodik, míg közülük, önmagát, ki mindennap az Úr Testét konszekrálja a szentmisében, sem kivéve, nem akadna senkisé, aki habozott volna megölni őt, ha csak abban a pillanatban nem, amikor az oltárnál Isten drága testét tartja kezében.“ És ez alapján véve az 1589 januárjában kiadott sorbonne-i dekrétum fanatikus értelmezése volt csupán.

Biztos, hogy a saintgervais-i nagy templomban Madame Acarie is hallotta rettenetes lelkipásztorának tanításait. „Az eretnekséggel és a vallási dolgokkal való libertinizmussal szembeni iszonyodása semmihez sem volt fogható“, mondja róla a boldoggáavatás folyamán a Jézusról nevezett (de Bréauté) Mária tanúvallomása. „Mindíg határtalan gyűlölettel viseltetett az eretnekségekkel szemben ; nagy undorral beszélt róluk és gondosan vigyázott arra, hogy gyermekei és cselédei meg ne hallják soha a veszedelmes tanokat . . .“

Mikor híret vette annak, hogy az eretnekek ismét zavarognak, egészen belesápadt. Haragjában sírva mondta : „Ezek a mi ügyeink. Ezért kell nekünk imádkoznunk“, jelenti ki róla Szent Józsefről nevezett Mária. Az ember szinte Avilai Szent Terézt véli hallani : „Ó, Jézus Krisztusban kedves nővéreim . . . segítsenek kérem ezt a kegyelmet. Ez a ti hivatástok, *ime, ezek a ti ügyeitek.*“ (A Tökéletesedés Útja, I. fejezet.)

Jézusról nevezett Teréz a lutheranizmus alatt szenved. — „A szerencsétlen lutheránusok“ — kiáltja. — „Ezek a bajok tönkreteszik Franciaországot . . .“ A Megtestesülésről nevezett Máriát a kálvinizmus ütötte sebek gyötrik. Mindkettő azért szenved, mert lelkek vesznek el, de szenvedésük különlegesen jellegzetes ; a XVI. század e nagy misztikusai szükségképen érzik, hogy az eretnekségek magát az evangélium szellemét pervertálják és szárítják ki. „Luther tévedésének mélyén (írja Keresztes Szent János) a kegyelem érzékelhetőségének rendetlen vágya él, a tauleri misztika eme elfajulása, melynek következtében a lélek kétségbeesik a felett, hogy valaha is *Isten barátjává* válhatnék és valamilyen bizalom-hitben keresi üdvösségét, mely cselekedetek nélkül vált meg s melyet nem éltet a szeretet.“ Kálvin viszont a kereszténységből csak a gyilkos betűt tartotta meg, *a betűt, mely öl.* Hajthatatlanul, mint Genfben a Reformátorok falánál, — ostoroz és kétségbeesik-

A misztikus élet lehetetlenné válik a kálvinizmus jeges atmoszférájában. A „lelkinövényzet“ kipusztul ez alatt az éghajlat alatt! Ha pedig végig követjük ezeket a meggondolásokat, igazolva látjuk valamennyire a szent inkvizíció principiumát.

„A Megtestesülésről nevezett Mária az eretnekek konverziójáról beszélt nővéreinkhez, kik között ott voltam én is — mondja Szent Józsefről nevezett (d'Amiens) Mária, — s olyan lázas izgalomba jött, hogy szinte lángolt az arca s felállván, lábával toppantott s így szólt: „Ó, ha itt állna előttem az utolsó megtérni nem akaró eretnek, összetaposnám.“

A felháborodástól eltekintve, Madame Acarie ugyanazt mondja, mint a „Summa Theologica“. Szent Tamás azt tanítja, hogy egy eretnek, bárki, bármi legyen is, halált érdemel, ha ragaszkodik tévedéséhez, avagy visszaesik abba.

Az ilyen konklúzió ellenszenves a modern társadalom szemében, mely — mondja Chesterton — „rendőri intézményében azt tartotta meg, ami elnyomó és szégyenletes. A nyomort hajszolja, a szerencsétlenséget kémleli. Lemond arról a munkáról, mely egyébként hasznos és nemes: nem bünteti az államban hatalmas árulókat s az egyházban hatalmas eretnekeket. A modernnek tagadják az eretnekek megbüntetésének jogát. Bennem erre felvetődik a kérdés: van-e jogunk megbüntetni bárkit is, aki nem az?“ (The Man who was Thursday.)

II.

„A szép Acarie.“

Ez időtájt történt — írja Duval, — hogy M. Guincestre a saintgervais-i templomban tartott egyik beszédében azokról az anyákról és apákról szólt, akik hanyagságból nem tanítják gyermekeiket a katekizmusra és közben ezt a kifejezést használta: „Ha azt mondom egy gyermeknek: Jöjj fiam és mondjad; mi a hit...“ Mlle Acarie anyósa a hallgatóság között egyik kis unokáját tartotta a karján. A gyermek abban a hitben, hogy a szónok hozzá beszél, fennhangon felelte: *A hit Isten adománya*, és folytatta volna a meghatározást, ha nagyanyja, látva, hogy többen a gyermek felé fordulnak, nem tette volna azonnal szájára a kezét...

Madame Acarie, a párizsi asszony huszonöt éves volt ekkor. És Keresztes Szent János akkoriban húnyta le a szemét az andalusiabeli Ubedában. Madame Acarie nem ismerte Karmelnek ezt a szentjét, nem hallott róla semmit, de lelke megérezte lelkét. Ebben senkisémet kételkedhetik, aki közelebb férkőzik hozzá. A karmeliták szabályzataiba „azokból a szövegekből, melyek legkedvesebbek voltak neki és melyeket leggyakrabban mérlegelt“, bevette a „Montée du Karmel“ utolsó mondatait:

„Jézus, Mária — az a lélek, aki a következőket megcselekszi, rövid idő alatt nagyot fog gyarapodni. — Keresztes Szent János Atyától . . . Kívánjatok mindenkől kivetkőzni és nagy szegénységben lenni minden világi dolgot illetőleg a mi Urunk Jézus Krisztusért . . .“

Milyen boldogok voltunk, mikor a pontoise-i vén Karmelben kezünkkel érintettük ezt a szöveget abban a cellában, melyben a Megtestesülésről nevezett Mária meghalt! Tárgyi bizonyítékát láttuk benne annak, amit amúgyis sejtettünk. Most, hogy lányai (és mily nagy szeretettel) kibetűzték boldoggáavatási dekrétumát, bizonyosságot kaptunk. Egészen világos a francia Karmel megalapítója és a *Sötét Éjszaka* misztikus szerzője közötti megegyezés. Madame Acarie „azon volt, hogy (gyermekei lelkébe) beleégesse a hit aktusainak jelentőségét és azt tanácsolta, hogy csak a hitre és általában a teológiai erényekre alapítsanak mindent.“ Az egész „szentjánosi“ oeuvre vezérfonala egyedül a hit, „az Istennel való egyesülésnek közvetlen és megfelelő eszköze.“

A hit Isten adománya. A kis Acarie, a karonülő gyermek kijelenti azt az igazságot, mely három év óta nyugtalanítja anyja lelkiismeretét. Ezt a józan ítéletű asszonyt a hit, és csak a hit elégítette ki. És íme, „egész másnak érzi magát, mint azelőtt. Úgy érzi, mintha „más lelke, más szíve, más értelme volna, mintha másképp járna, hallgatna, látna, beszélne“. *Fukar az, akinek Isten nem elég* : ez a hatgyermekes anya teljesen megváltozott. „Annyira és oly hirtelenül — írja Duval, — mintha Isten villámmal sujtotta volna; teljesen felfordult benne minden.“

Pierre Coton, a szép, komoly és szelíd jezsuita a következőképpen festi le Madame Acariet. „Ő, aki rendszeresen gyakorolta magát abban, hogy ajtatósságának özönével árássza el érzékeit és önzéstől, érzéki kielégüléstől mentesen tartsa meg tisztaságát . . . nem hallhatta az ünnepi harangok szavát, nem nézhetett szentképre, nem hallhatott dalt a nélkül, hogy meghatottságában és Istenhez való felemelkedésében elragadtatásba ne essék. Ki nem lehet mondani — folytatja bizalmasa, — mennyire uralkodott magán, hogy érzéseinek ellent tudjon állani. Néha, hogy elvonja magát, kénytelen volt gyorsan szobájába vonulni, a kertbe menni, az ablakhoz állni, helyzetet változtatni, letérdelni, felállni, leborulni, az ágyra, székre ülni és szökni szívének felbuzdulásai elől, nehogy elragadtatásba essék : neki nagyobb megerőltetésbe került az, hogy visszatartsa magát a látható és érzékelhető devóció kirobbanásaitól, mint másnak az, hogy ezt a devóciót elnyerje. Ezt saját magától tudom. A lelki édességektől való féltő menekülés vagy három hónapig tartó semmihez sem fogható alázatosság érzését keltette benne.“

„Néha kis pálcikát tett a szájába, hogy fel ne kiáltson, máskor két matrac közé feküdt“, állítja Szent Józsefről nevezett Mária. „Láttam őt, mikor nagy gonddal vigyázott arra, hogy senkise vehesse észre azt, ami rendkívüli. És ha néha mégis láthatóan zajlott le benne az Isteni szeretet kirobbanása vagy az elragadtatás, különböző betegségeire tolt a jelentőségét.“

Mindez különös volt és érthetetlen. Senkisé tudta megnyugtanni a fiatalasszonyt. Igaz, nem volt könnyű ítéletet mondani és állást foglalni ügyében : „Mikor Geneviève nevű lányát hozta a világra — mondja Jeanne L’Espervier —, Isten megengedte, hogy elragadtatásában semmiféle szülési fájdalmat ne érezzen. Pedig azok, akik a szülésnél segédkeztek, azt állították, hogy anya és gyermeke életveszélyben forogtak . . . Andréé Levoix és mások állítják, hogy látták a hölgyet a saintgervais-i templom kápolnájában, amikor nagymise közben elragadtatásba esett és csak vecsernye után tért magához. Ekkor azt kérdezte, vége van-e már a nagymisének ?“

Aznap este hasonló távollét után Madame Acarie sietve tért vissza a palotába, ahol nagy megdöbbenéssel várta férje és anyósa. „De még ennél is nagyobb bámulatba ejtette őket“, folytatja Duval, „amikor a többi hölgy és kisasszony társaságában egy körmeneten, az isteni szeretet oly forró és hatalmas lángra lobbant benne, hogy szinte meghasadni érezte szívét és olyan nagyot kellett kiáltania, hogy a többiek szóhoz sem jutottak a döbbenettől“; egyik így, másik amúgy próbálta indokolni a dolgot. Az ilyesmi többször is megtörtént vele, még anyósa jelenlétében is, aki valamely testi megbetegedésre gyanakodván, minden áron orvossal akarta megvizsgáltatni őt. Madame Acarie, egyrészt, mert amint az Amiens-i alapítás alkalmából utazás közben mondotta nekem, akkoriban maga sem tudta pontosan mi az, ami történik vele, másrészt, mert ezek a rendkívüli élmények testileg is erősen megviselték, ebbe is beleegyezett. Az orvosok egy időre kezelésbe vették és mert feltűnően piros arcszíne miatt vérbőségre gyanakodtak, annyiszor vágta eret rajta, hogy az oldala szinte elhalt és alig működött. Mindez természetesen megkönnyebbülés helyett nagy szenvedést okozott neki. Betegsége (ha betegségnek szabad nevezni állapotát) más gyógyszert kívánt ; Gallenus és Hypokrates minden gyógyírjánál magasztosabbat, annyira, hogy az orvosok minden mesterkedése ellenére sem szüntek meg elragadtatásai, kiáltozásai, sőt fokozódtak és elmúlván, felette nagy gyengeségben hagyták. Anyósa nagyon aggódott érte és egyszer, mikor vendégeik voltak, így szólt a hölgyekhez és kisasszonyokhoz : „No de mi baja lehet a lányomnak ? Fogalmam sincs róla : bizony rövid ideig tartott az öröm !“

Az irodalmi igényeket félretéve és bizonyára a teológusok és pszichológusok örömeire bőven idézzük a Madame Acarie boldoggáavatási perében szereplő komoly tanúkat és gyóntató atyáit. A fontos az, hogy a maga élő valóságában és minden részletében foghassuk meg a fiatal feleségnek a „misztika“ és a „szellem“ világába való hirtelen behatolását. Szent Terézia az „Ötödik Szállásban“ leírta a selyemhernyó bábjának pillangóvá való átalakulását s úgy érezzük, mintha itt hasonló folyamat előtt állanánk. Igen, amint analizálni kezdjük az esetet, hiszünk már benne. A tanúk kijelentései nyomán világos, hogy itt nem lehet szó semmiféle bántó exhibicionizmusról. De íme, amit Szent Józsefről nevezett Mária ad elő :

„Volt idő, amikor nem tudott lábon állni a nélkül, hogy rendkívül heves fájdalmakat szenvedett volna. Sőt, még ha nem is járt, akkor sem szüntek meg fájdalmai és külsején meglátszott, hogy valami rendellenesség történik benne. Egyszer láttam a lábát olyankor, amikor annyira fájt neki. Nem vettem észre rajta semmi elváltozást. Ha azonban hozzányúltam, elviselhetetlennek érezte. Egy kenőcsös tapaszt kért, mely se nem használhatott, se nem ártott neki. Még mindig birtokunkban van az a tapaszt, melyet hol az egyik, hol a másik lábára helyezett. Sokszor nevettem rajta. Ez az orvosság semmiféle enyhülést sem adhatott bajának. De mégis arra volt jó, hogy bajának igazi okát elpalástolja. Pénteki napokon megkétszereződtek fájdalmai és szava-hihető emberek állították, hogy nagybőjt alatt és bizonyos alkalmakkor a fájdalmak belső stigmákat hagytak hátra, melyeket az Úr Jézus szívére, kezére, lábára nyomott. Az ezt állítók között volt például főtisztelendő Cotton Jézus-társaságbeli atya is, akivel szemben Madame Acarie különös bizalommal tárta fel szívét s aki így egyenesen ő tőle értesült a stigmák létezésének megdöbbentő valóságáról.“

Cotton atya valóban ezt írta Monsieur de Marillac-nak :

„Tanúim legyenek az ő őrangyala és az enyém, aki vigyáz arra, amit én most írok : igaz, hogy testében láthatatlan stigmákat viselt és viselte a töviskoszorút is, úgy, hogy bizonyos órákban, de különösképpen pénteken, szombaton és a nagybőjt napjain, iszonyatos fájdalmakat érzett lábában, kezében, oldalában és fejében, mintha valaki átdőfte volna azokon a helyeken és fel-függesztette volna őt. Ezt a titkot soha senkinek fel nem fedtem, mert könyörgött és megígértette velem, hogy soha nem szólok erről, mert különben soha többet nem tudna elmondani valamit, abból, ami rá vonatkozik.“

Ha kételkednénk Cotton Atya kritikai értékében, hallgassuk meg, mit mond Henry Brémond :

Rossz lelkivezető az, — mondja — aki vállat von és mindent vagy a szóbanforgó egyén csalárdságával, vagy valamely ördögi szemfényvesztéssel (Cotton atya misztikaellenes kortársai nem igen ismerhetnek egyebet ezen a két lehetőségen kívül), akár pedig ideges rendellenességek alapján akarná megmagyarázni, úgy mint korunk misztikaellenes lélekbúvárjai. Cotton atyának egész más elgondolásai voltak. Hússzori alapos megfigyelés után meggyőződést szerzett arról, hogy Isten karja most sem rövidebb, mint valaha és hajlandó volt fenntartás nélkül hinni az isteni egyesülés külső és belső csodáiban. Ennek a leigázó, birtokbavevő hatalomnak a lelkeken megmutatkozó jelei érdekelték és mélységesen meghatották . . . De azért óvatosságánál és az önmaga iránti bizalmatlanságnál fogva, ő sem volt hiszékenyebb, mint korának bölcsei :

A már említett de Berulles bíboros úr azt mondta nekem, hogy igaz, hogy a szóbanforgó Megtestesülésről nevezett Mária nővér kezén, lábán és oldalán az Úr szenvedéseinek láthatatlan stigmáit viseli, amit ő azért is tud, mert a nővér a lelkivezetőt megillető nyíltsággal beszélt vele. Ő azonban

Isten nagyobb dicsőségére, jónak látta próbára tenni a dolgot és ezért többször és különböző alkalmakkor megérintette a stigmák helyét a nővér kezén és világosan látta, hogy ez érintés igen nagy fájdalmat okozott. Az említett bíboros úr annyira tisztelte és annyira nagyra tartotta őt, hogy mikor egyszer említést tettem neki arról, hogy egy igen erényes szerzetesnőnek a Madame Acarie fejfájásához hasonló fájdalmai vannak, ezt felelte: „Hasonlítsa csak össze azt a jó leányt ezzel a hölgygel. A különbség akkora, mintha egy tű hegyét az égbolttal akarná összehasonlítani.“

A Madame Acariet gyötrő rendkívüli jelenségek felsorolásánál teljesség kedvéért tegyük hozzá azt is, hogy Monsieur de Berulles a Rue de Paradis-n lévő saját házában „látta, amint ima közben felemelkedett a földről“. Sajnos, azért, amit Szent Józsefről nevezett Mária „biztos tanúságok“ alapján mond el, a nagy bíboros nem áll jót, mert — bármi különösen is hangzik —, a Megtestesülésről nevezett Mária nővér első perében nem tanúskodott rokona mellett. Többek között tőle magától szerettük volna hallani a Nicole Tavernier híressé vált exorcizmusának részleteit, melyek szerint Madame Acarie ügyes csellel bizonyította be, hogy a híres igazlátónő bizony hazudik. „Monsieur de Beulles majd jobban megmondja és helyesebben látja, amit mondani szeretnék“ írja ebből az alkalomból Pacifique atya, a jó kapucinus, Monsieur de Marillac-nak.

Bárhogy is álljon a dolog, az összes kutatások világosan megmutatják, hogy Madame Acarie minden rendkívülisége mellett tökéletesen „prudentissima“ a szónak Keresztes Szent János-i értelmében. S ez az, ami gondolkodásra kényszerít, mert mi lenne meggyőzőbb, mint az, hogy éppen azok kutatják a dolog mibenlétét velünk, akik gyakran ellenőriztek másokat és szellemükben, testükben, egész életükben maguk is megélték a „modalis természetfelettséget?“.

Ez a kifejezés, mely a rendkívüli misztikus jelenségeket és csodálatos tényeket foglalja össze, módot ad arra, hogy a hittudósok megkülönböztessék emezeket azoktól, melyek a belénk árasztott hit lényegében természetfeletti területén s azon adományok területén mozognak, melyekben a misztikus „élet“ gyökeredzik. Kell, hogy éljen bennünk ez a megkülönböztetés és hogy a természetfeletti világrendben felfogjuk az „élet“ ontológiai elsődlegességét „a jel“ felett. De, ha a pszichologia terén elhanyagoljuk emezt — légyen a jel bármily nyugtalanító néha —, megtörténhet, hogy elmoszuk a szó szoros értelmében vett misztikus teológia és a közönséges teológia közötti határvonalat s így szerencsétlen és az igazságnak meg nem felelő képet alkotunk vizsgálódásunk tárgyáról. Az az eksztázis, melyet Szent Terézia ír le a „Hatodik Hajlékban“, letagadhatatlan s nyilvánvaló jel akkor, ha a misztikus életből fakadó tényleges erényekkel függ össze. Keresztes Szent János sem hanyagolja el a „lélek passzív éjtszakája“ elején, ahová szerinte egyébként „igen kevés lélek tud felemelkedni“.

Madame Acarie ugyanis át fog esni ennek az „előlegezett purgatóriumnak kemény lúgozásán“. Most „az ekstázis gyengeségétől“ senyved, mely a misztikus élményeket követi. Látom őt a Rue des Juifs-en, hat gyermeke között, kik mindnyájan azon vannak, hogy „minden eszközzel szórakozást nyujtsanak neki“; „vezeklést tart és sanyargatja magát“, „hogyan Isten“ ezeket a dolgokat benne megszüntetni kegyeskedjék. Ő még nem szokta meg azokat az „utakat, melyeket Isten azoknak a lelkeknek tartogat, akiket átlagon felüli tökéletességre hív meg“. „Alázatossága és abbéli félelme, hogy netalán megcsalattassék — mondja Szent Józsefről nevezett Mária, — kételkedésre készítette őt, — s aztán hozzá teszi — és ez nem szűnt meg addig, amíg Isten engedelméből egy jóságos kapucinus szerzetessel nem került érintkezésbe, aki legnagyobb csodálkozására elmondta neki mindazt, ami lelkében történik, úgy, mintha csak olvasott volna benne. Ebben az időben szabadult meg kételyeitől és megbizonyosodott a felől, hogy az, ami benne történik, a Szentlélek Úristen hatása. Ettől kezdve annyira Isten foglalta el lelkének minden képességét, hogy aki cselekedeteit figyelte, világosan látta, hogy minden amit tesz, Isten lelkének sugallatára történik.“

Az a barát, aki Madame Acarie-t megismertette önmagával, az angol származású Canfeld Benedek volt. Canfeld meglehetősen viharos fiatalság után, Meudon-ban 1586-ban öltötte magára a szerzetesi ruhát. Bremond ezt írja róla: „Novicius korában hosszantartó ekstázisaival szinte megijesztette szerzetes társait. Egy ilyen két napig tartó elragadtatása közben az orvosok, akik rendszerint nem folyamodnak Istenhez, amíg a természettől még várnak valamit, elrendelték, hogy frissen levágott galambokat rakjanak... fejére; lábát, combját vastag tűkkel szurkálták, a nélkül, hogy fel tudták volna ébreszteni. Egyébként csakhamar meggyőződtek arról, hogy a kegyelmek, melyekben részesül, milyen nagyon kiválóak és rendkívüliek.“ Tény, hogy Canfeld Bence doktrinája és ítélete mindenképpen helytállóan bizonyult. Madame Acarie misztikus élete sohasem vált házasélete és nevelői kötelességeinek kárára. Az isteni kegyelem segítségével még elragadtatásai közben is játszadozott kicsinyeivel: Miklóssal, Máriával, Péterrel, Jánossal, Margittal és Genové-
vával.

(Folytatása következik.)

OLASZORSZÁGI UTAM

IRTA: KOLOSSVÁRYNÉ DARÁNYI ELLA

A *San Marco* temploma művészi szempontból érdektelen, I. Cosimo saját költségén alakíttatta át, a vele kapcsolatos kolostorral együtt és a dominikánusok fenntartásáról is ő gondoskodott. Mindez azonban nem akadályozta Savonarolát, hogy lázító pamfletjeit a Mediciek ellen ne innen röptse ki, úgy, hogy amikor a tüzeztollú zordon aszkétát már régen elhamvasztották a máglya lángjai, a rendje meg száműzetésben volt. III. Pál pápa közvetítésével jöttek vissza a dominikánusok Firenzébe, mikor a Medici uralomtól már nem kellett tartani. A fanatikus lelkesedéstől emésztett szerzetes felidézése után, megnyugvással pihen meg a szem a sekrestye impozáns fekete márványkoporsóján, melyen szent Antal első prior és későbbi firenzei érsek alakja nyugszik. Érdekes átgondolni, hogy ugyanezen a helyen és ugyanabban az időben, amikor Savonarola és társai, köztük Fra Bartolommeo, a nagy festő is, vissza nem riadva a legnevettségesebb eszközöktől, mint amilyen a Gyermekgárda volt, a viszonyok megváltozásán törhetetlen erővel dolgoztak; mennyi csendes szent élt magányos szemlélődő életet, az irgalmasság rejtett cselekedeteit gyakorolva.

A múzeummal alakított kolostorban tíz évet töltött Fra Angelico da Fiesole, a firenzei festészet legátszellemültebb mestere, ki természetfeletti csodákkal népesítette be e kopár falakat, amelyek között anygali módon élt. Művészete a leggyermekibb egyszerűséget hirdeti. Egyetlen ihlető eszköze a Hit. Az utókor találóan fűzte nevéhez a Beato (boldog) jelzőt, hiszen ha csak a rendtársak negyvenkét cellájába festett evangéliumi jeleneteket nézzük, lelkünket ellenállhatatlanul ragadja meg az örök boldogság előérzete. A kilences cellában a „Coronazione della Vergine“ nevű leheletszerű színes ima már sokaknak szemére csalt könnyeket. Soha művészet jobban nem bizonyította nekem minden bűn csunyaságát és a krisztusi eszme tökéletes szépségét. És mégis hány meg hány száz ember jön ide a világ minden tájáról gyönyörködni a színek páraszerű finomságában, az igazi intuitív zseni hallatlan kifejezőképességében, hányan üdülnek, élveznek, esetleg talán kissé el is mélyülnek és végül mégis milyen sokan mennek el a *lényeg* mellett. És hány, aki itt a feddhetetlen élet kristályforrásából ivott, merik utólag kijelenteni századunk ostobán analizáló racionális pökhendiségével, hogy a hit túlhaladott álláspont. Hát nem, a középkor igazán tudós dominikánusainak kolostorfalán ötszáz év múlva is vakítanak a glóriák a szentek feje körül.

A cellasor végén jutunk azokhoz a szobákhoz, amelyek Cosimo de Medicinek voltak fenntartva, aki óriási kultúrteljesítményei között itt keresett lelki üdülést és szívesen elbeszélgetett a szent Priorral és Fra Angelicoval.

S ahogyan végighaladunk az egész épületen, mindenütt a falak mentén és az ajtók felett feltűnik az Üdvözítő édes alakja, aki hullámos szőke hajjal, hófehér báránnyal tunikában zarándokként természetesen beszélget el a szerzetesekkel; majd ismét átlátszó megdicsőültségben lebeg, mint a Feltámadás utáni kerti jelenetben, hol tekintete szelíd melegével kárpótolja Magdolnát a „Noli me tangere“-ért.

A régi zarándokmenhely (Ospizio dei Pellegrini) helyiségeiben vannak összegyűjtve Fra Angelico egyéb festményei. Itt van az annyira bámult műretek a Madonna Linauoli (lenszövők) nagy szárnyasoltára. Valóban ez Szűz Mária legszebb létező képe. Ennél szebb már csak a valóságban lehet. Valamelyik műkritikus azt mondta rá, hogy ezt a képet a mester az akkori legfinomabb tollal rajzolta és lágy lehellettel színezte. Sem szavak, sem reprodukciók nem képesek róla fogalmat adni. A sok arany és szín renaissance pazarságában a lélek egyszerű gyermeki bája a szeretet olyan eleven kifejezésével párosul, amely legszebb apoteózisa a szűz-anyaság titkának. Hát még Settignano márványkeretén a tizenkét zenélő angyal irizált szárnyakkal, pompás öltözetben, homlokukon a legtisztább szellemek lángjelével! Fra Angelico legjelentősebb műve azonban mégis csak a kapitulum teremben levő óriási freskó, a „*La crocifissione*“ és a folyosó végén az üveglappal fedett fészület, melyen Szent Domonkos térdelve fogja át a keresztfát. Halványkék alapról finom rózsaszín árnyalatban emelkedik ki az Úr Jézus teste, s míg sebeiből élénk pirossággal buggyan ki a vér, végigfolyva a kereszts alján, tekintete szeretettel pihen kedves fián.

A nagy Crocifissionera Mauclair, Firenze alapos ismerője azt mondja: „Spectacle d'une magnificence et d'une emotions merveilleuse.“ Az ember igazán nem érti, hogy a realizmust ilyen tökéletesen mellőző alkotás, melyen a gonosz lator arckifejezése egy megbüntetett iskolásfiú ártatlan grimaszához hasonlít, mégis olyan eleven erővel markol a lélekbe, hogy a nézők órákhozát ülnek a terem padjain, elmerülve a Kálvária fenséges drámájában; Szűz Mária összeroskadásának a tökéletes rezignáció adja meg a nemes mérsékletű pátoszt, az őt segítő szent asszony alabástrom arcán természetfeletti könny pereg. Jobbra, balra szentek és egyházatyák légiója sorakozik, fegyelmezett részvétellel mutatnak a keresztre, avagy szívfacsaró sírással fordulnak el tőle. Elöl a legtökéletesebb igézetben Szent Domonkos térdel, szemében az isteni szeretet lángja ég.

A délutáni órákban felkerestük a *Boboli-kertet*, ezt a gigászi méretű parkot. A falmagasságú nyírott sövényvel szegélyezett útvesztőkben órákig barangolhat az ember. Pompásan karbantartott sétautak végén, avagy elrejtve az örökzöld sűrűjében, Bologna és Giambologna szoborremekeire bukkanunk. Patinás fehér mitológiai alakok szunnyadnak ott százados fák alatt, megzöldült, mohától lepett bronztartályokon olasz figurák incselkednek a Trytonokkal, egy-egy óriási sétány végén merev istennő néz le részvét-

lenül a járókelőkre, hogy azután a hatalmas Neptun-csoportnál álmodozásra szólítsák fel a tó aranyhalai. Ami kertészeti architektúra csak kifejlődhetett a XVI. századtól a XVIII.-ig, az mind tökéletes megoldást nyert itt : széles lépcsőzetek vezetnek a nagyobb monumentumokhoz és százados ciprusok veszik körül a pavillonokat, kutakat, terraszokat. Amfiteatrális körlépcső közepén eredeti egyiptomi obeliszkek emelkedik piros gránitkőből (Kr. előtt 350-ből), odébb óriási antik fekete márványkád a Phidias-korabeli szobrok társaságában.

Gyönyörű kirándulás Firenzéből a környékbeli *Certosa*, a híres karthauzi kolostor. A villamosállomástól gyalog kell megmászni a hegyet, melynek legtetején van az óriási középkori várkastély. Oldalán négyszögletes apró külön házacskák, mint fecskefészkek sorakoznak egymásmellé, ezek a barátok lakásai ; a karthauziak egymástól elkülönítve a vasárnap étkelési időt kivéve, teljes magányban és teljes hallgatásban élnek. Mikor felérünk a napsütötte feudális jellegű udvarra, a látogatók kalauzolásával megbízott szerzetest éppen felváltja egy másik feketeszemű, szakállas, sarus karthauzi. Leültem a széles kőfalra, melyre melegen tűz a nap és onnan nézem a zárdá körüli vadregényes mélységet és az előtttem elterülő szelíd olasz tájakat. Ez itt az annyiszor emlegetett firenzei „soave-austero“¹, mely nemcsak a zárdák tulajdona, hanem ott ragyog a nagy mesterek alkotásain csakúgy, mint a ciprusok halálosan komoly égbenyúlásán a ragyogó, mosolygó szőlőligetek felett. A karthauzi vezetésével elindulunk a végnélküli lépcsőkön, boltíves, oszlopos nyitott tornácokon, udvarokon keresztül, legelőször a templomba. Számos Giotto és Fra Angelico iskolájába való festmény közt különösen hatásos „Szent Ferenc megsebzése a Szeráf által“ Cigolítól.

Lenn a kriptában pompás szarkofágban nyugszik Johanna nápolyi királyné udvarmestere, Niccolo Accaioli, aki ezt a zárdát saját költségén építtette, minekután Nápoly városát egy hasonló kolostorral ajándékozta meg. Sajnos, a részletekről nem lehet sokat tudni. Az építész valószínűleg Orcagna volna ; a Ricasoli-Accaioli család azonban nem engedi az archivumok tanulmányozását. Alakja ott fekszik a kápolna oldalában Donatellótól faragva, Sangallo pazar díszítésével, előtte a földön a család többi tagjai nyugszanak márvány domborművű kőlapok alatt. Vezetőnk némán int, hogy az egyik majdnem életnagyságú vértezett lovag művészi szépségére figyelmeztessen, majd a kriptá másik kápolnájában Angelo Accadoli kardinális fekvő reiefjét mutatja meg. A kriptához vezető lépcsők falán szép freskók vonulnak végig, az első emberpárt és Krisztus feltámadását ábrázolják. Bár a certosai múkincsek legjava a firenzei múzeumokba vándorolt, maradt még elég értékes kép a kapitulum teremben, a folyosókon és a tekervényes lépcsők mentén. Kinn, egy oszlopos tornáccal körülvett, a szokottnál nagyobb, tipikusan olasz

1) Édes zordság.

zárdaudvar egyúttal temetkezési helyül is szolgál. Egyszerű kőlapokra vésett felírásokon, sírköveken jár az ember. A falakon is sűrűn sorakoznak az elhunyt rendtagok emléktáblái, egyik-másik francia vagy latin nyelven. A karthauziak maguk ássák meg sírjukat. A temető szabadon hagyott területein pedig élet-erősen zöldelnek a saláták és egyéb főzelékek. Ennek az udvarnak a közepén van egy nagyon híres mély kút, mely Michelangelo rajza szerint készült. Két oszlopról csodálatosan szép kovácsolt vasdíszítmény emelkedik a magasba, ezen függ az ostyalalakú kerék, melyről ismét láncok futnak le a faragott kőmedencébe. Alkalom nyílik egy üres karthauzi lakosztály megtekintésére is. Két kis egymásbanyíló cella, az egyikben szalmazsákos ágy, a másikban íróasztal, tinta, toll, szék. Az előszobában, mely nyitott kis erkélyre vezet, éléskamraszekrény a magányos étkezésekhez. A terraszról pompás panoráma nyílik a messzeségbe és szűk kis lépcső vezet le az alig néhány négyszögöles kertbe, melyben citromfától kezdve százféle virág és főzelék szoros tömörségben alapos gondozásról tanúskodik. Minden szerzetesnek van egy ilyen külön magas kőfallal körülvett kertecskéje. A vasárnapi közös étkezéskor használt refektóriumban óriási tölgyfaasztalokon mázos cserépedények állnak, az angol hölgyek nagy csodálkozására, akik sajnálkozásukat hangosan fejezik ki a „poor man“-ek rettenetes életmódja felett. — A kényelmes ivószobának berendezett alsó bolthelyiségben kóstolgatják a kirándulók a hamisítatlan chartreuse-t és a barátok által gyártott csokoládét. Amilyen hangtalanul árusítanak a szerzetesek, olyan nagy zajt csapnak a látogatók.

Firenzének egyik szűk kis mellékutcájában, a *Burge Pinte* 58. sz. alatt van egy 1240-ben épült klostrom, ahol a Pápa kívánságára, kinek két karmelita húga volt, őrizték sokáig Pazzi Szent Magdolna épségben maradt testét az akkor még karmelita zárdában. Ennek a klostromnak egyik falán van *Perugino* legnagyobb mesterműve, „Krisztus a keresztfán“, mely egyúttal a freskóművészetnek is legnagyobb remeke. Ez a kép, mely a Quattrocento festészetének elismert csúcspontja, most állami tulajdon, mely egymagában van és külön belépődíjjal lehet megtekinteni. Leírhatatlan nyugalom árad az egységes tiszta kompozícióból. Az Úr Jézus fenséges alakja kétséget kizáróan adja tudtára a látónak, hogy befejeztetett; a világ megváltatott. Mária Magdolna szent áhítattal tekint fel rá, mint aki legelőször és legjobban részesült a keresztáldozat gyümölcseiben, jobbra Szűz Mária áll külön mezőben, összekulcsolt kezekkel, mellette Szent Bernát térdel. A kép balszárnyán Szent János néz Mesterére Szent Benedek kíséretében. A háttéren szelíd umbriai táj, melyen szintén ünnepi felszabadultság leng, köti össze a külön-külön kontemplációba merült alakokat. A színek olyan hallatlanul frissek és szépek, hogy a mai előrehaladott reprodukciós művészet lapjai közt kutatva, egyet sem találtunk, mely az eredeti színezést csak némileg is megközelítette volna.

Firenze pazar szentélyei közt a *Santo Spirito* templom tesz reánk külö-

nösen nagy hatást, mely Ágoston-rendi szerzetesek számára épült 1432-ben, Brunelleschi, a nagy firenzei építőművész terve szerint. Külseje renaissance vonalú nyers kő, belsejében 87 korintiai oszlop harmónikus elhelyezése, a félkupolák, mellékoltárok végtelen sora, a mennyezet pompás casette-jei alatt csodálatosan szép világítást adnak. E latin kereszt formájára épült óriás templomban tökéletes szépségű térhatások figyelmeztetik az embert a klasz-szikus architektúra örök törvényeire. „Ariosa“ (levegős) mondja *Vasari*, a Santo Spirito csodás fényhatására. A levegős térségben a tiszta világos vonalak áhítatra intik a belépőt. Ó! az olasz renaissance nagy mesterei, akik olyan biztos kézzel vezetik a lelket a Szépen keresztül Isten ismeretéhez! Ha már a teremtmény a formák és vonalak ilyen apotheózisát tudja nyújtani Urának, vajjon föltételezhető-e, hogy a Teremtő jutalmát illetőleg túlzottak volnának a szentek várakozásai? Hiszen az emberi szellem alkotásai még legpazarabb produkciójukban is salakos töredékei Annak, aki maga a tiszta Szellem, aki pusztán Létével összeköti a világ összes művészeinek álmódosításait és az „örök“ jelzót csak kölcsönzi, aki művében leghívebben fejezte ki azt, ami lelkében eszményként szunnyadt.

Az oltár feletti Madonna Filippino Lippi egyik főműve. Keresztelő Szent János gyermeki bájjal nyújtja a kis Jézusnak a keresztet; balra két szent mutatja be az Isten anyjának a jámbor Nerlit és feleségét, a háttérben pedig a Palazzo Nerli és a város kapuja, San Frediano látható. Utolérhetetlen szépségű fehér márvány faragás Andrea Sansovino „Altare del Sacramento“-ja. A sekrestyéhez vezető folyosón 12 kőoszlop tartja a mennyezet tüneményes rozettáit, Sansovino műremekét. A nyolcszegletű sekrestyét Pollaiuolo fejezte be, építészetiileg is rendkívül érdekes. A nagy ajtó felett bámulatba ejti az embert Ulisse *Sansovino*-nak egy freskója, mely a tengerparton sétáló Szent Ágostont ábrázolja ismert látomásával. A szent a „De Trinitates“ nevű művén gondolkodva meglát egy gyermeket, aki kis homokgödröskébe akarja átmerni a tenger vizét. Ehhez hasonló vállalkozásnak tartja Szent Ágoston a „Szent-háromság egy Isten“ nagy titkának fejtegetését a szűkös emberi elme számára. Sokáig néztük ezt a képet, mely azt mutatja, miképpen figyelmeztette Isten a nagy tudóst, akinek számára már annyi titkát föllebbentette, a tökéletes szellemi alázatosságra.

A Boboli-kerttel összefüggő *Palazzo Pitti* komor méltóságával, nagy egyszerűségével megint csak Brunelleschi elgondolásait hirdeti. Pitti gazdag firenzei kereskedő volt, kiről azt regélik, hogy főambiciója volt, hogy akkora palotát építsen, amelynek udvarába az egész Palazzo Strozzi belefér, ablakai pedig olyan nagyok legyenek, mint a Medici-palota bejárata. Azt is mesélik, hogy mikor palotája elkészült, lakomát rendezett s a meghívottak közül száz irígyét tallérokkal teli zsákokra ültette. Ha mindez nem is felel meg teljesen a valóságnak, annyi bizonyos, hogy a Palazzo Pitti az idők folyamán megfelelt a firenzei nagyhercegek igényeinek, később pedig az olasz királyok lakása lett.

A pazar termekben, himzett selyemmel kárpitozott lakosztályokban elkápráztat a szobrok és freskók sokasága és a Medici-bútorok szépsége. Az empire trónterem, ereklyekápolna, zeneterem és a klasszikus fürdőszoba fogalmat adnak a város kulturális életéről az elmúlt századokban. Legnevezetesebb azonban mégis csak az antik képtár, amely mellett a modern festménygyűjtemény jelentősége eltörpül. Végnélkül sorakoznak egymásba a termek, melyekben az ember a reprodukciókból ismert csaknem összes híres festményt egymás mellett látja meg. A fáradtabb nézőt szinte lenyűgözi a világhírű alkotásoknak ily szoros együttese, szeretné az ember *Tizián*, *Guido Reni* vagy *Coreggio*, egyik-másik képét egyedül látni egy külön falon, hogy újabb műrecek ki ne ragadják a már egy témába elmerült szemlélőt. Egyesek, impozáns bronzrámák függőleges oldalán vannak a falhoz erősítve, így a különböző világítások szerint elmozdíthatók, mintegy ellapozhatók a fal mellől. A Pitti galleriánál is le kell mondanom a festmények leírásáról, szerény tollam hogyan is ecsetelhetné *Giorgoné*, *Veronese* és *Tintoretto* alkotásait, és hogy fejezhetné ki azt az intelligenciát, mely *Raffael* portréinak síma eleganciájából árad? *Velasquez* előkelősége, *Tizián* férfiassága és *Carlo Dolci* átszellemült lelkisége mi mindent taníthatna még a mai kor művészeinek, akik sokszor elfelejtik, hogy újat hozni büntetlenül csak annak szabad, aki a régiből már mindent megtanult. Ah, de hol vannak azok az idők, amikor a növendék évekig leste alázatos áhítattal mestere ajakáról a mesterség titkait és hol vannak a régi Mesterek? A Palazzo Pitti rideg kaszárnyakülsejével pompás belső keretben őrzi a quattrocento festészet legszebb remekeit. A bíborselyem kárpitokon tündöklő képektől alig látni a termekben elhelyezett óriási, alabástrom, féldrágakővel berakott márvány- és mozaikasztalokra. Még a több méter széles lapis-lazuli asztal mellett is, melyen az ötvösmunka 14 évet vett igénybe, érzéketlenül haladnak el a látogatók, a Raffaelek szédítő varázsában.

A súlyos művészi élményektől kimerült utas kikívánczik a szabadba és a fiesolei virányos lejtőkön a *San Domenico*-zárdához jut, hol az angyali Fra Angelico 20 esztendő-töltött. Kevésbé látogatott régi klostrom ez. Az ódivatú harangcsengőt sokáig húzzuk a tömör tölgyfaajtón, amíg végre valaki ajtót nyit. Ősrégi faragott kőornamentikából omlik ki a küszöb kis lépcsője a hosszú folyosóra.

(Folytatása következik.)

HARANGI LÁSZLÓ NAPLÓJA

ELMÉLKEDÉS JÉZUS NEMZETFÁJÁRÓL

1. *Fegyelem a beszédben.* Ostobaságok, tétova, félig elkezdett mondatok, főleg felesleges aggódó vagy utólag rosszaló megjegyzések kerülendők. Sürgetések, kérések, alkalmas időben, tapintatos, gyengéd formában, de öntudatosan és bizonyos méltósággal, határozottsággal. (Ösztönös sajnálkozásokon és bocsánatkéréseken, pedagógiátlan megjegyzéseken erőt venni!)

2. *Sohase tenni fel rosszat vagy gyarló indítókot nála.* Regisztrálni a valószínűbb, öntudat alatti folyamatokat nála, mint valószínűségeket, de ezekből se érzelmi, se akarati következményt nem engedni folyni magamban. Aki tudja, hogy mennyirossza lehet másnak ösztönös természetében, de egyúttal reméli, hogy akaratban mégis jóra irányul, az ritkán járja meg, míg a gyanakvással csaknem mindig szégyenben marad (legalább sajátmaga előtt) és fel is sül.

3. *Bánásmóddal kifejezni azt a tiszteletet,* amit a halhatatlan lélek és az Isten rendelte társ megérdemel. (Hányaveti modort félre. Figyelni, ha beszél, méltányolni nézeteit, mutatni, hogy szívesen vagyok együtt vele stb.) Gyávagság tréfásan elütni a lelki felelősség nagy gondját, amit az együttlét kötelessége rám szab!

November 18.

Emlékezetes napja életemnek. Egy nagy kellemetlenség (házbér körüli kalamitások) felébresztett önhitt, zagyva álmodozásomból. Megtanultam alaposan:

1. Saját tehetetlen, gyámoltalan voltomat.
2. Azt a hazug, hiú, ferde ábrándvilágot, melyben élek.
3. V.-m — hűséges drága V.-m! — igazi értékét.

Megint egyszer! Mea culpa! Jóvá tenni, amit lehet! Összeszedett lélekkel támogatni, kicsinyesség nélkül. Fegyelem, férfiasság. Helyes világításba állítani.

December 7.

Pár hete veszem észre, hogy zúg a fülem s a csengés benne most már csaknem állandó. Csendben, magányban, éjjel: folyton hallom. A kórházban azt is kérdezték tőlem, hogy nincsenek-e főfájásaim. Én naiv büszkeséggel mondtam, hogy nem, soha. Azóta szemem, fülem, — betelik lassan, amit akkor vártak. A fülem csengését úgy hallgatom, mint a jó Isten hazahívó harangocskáit. Nem félek, Ő vezet. Tegnap gyóntam is.

Ezeket már nem kiadásra szánom : S. atyám ítélje meg, mit lehet belőle publikálni.

1933 JANUÁR

Január 30.

Uram, Jézus, már mindent értek !
Ó, most már tudom, ki vagyok.
Legyen a te akaratod.

Lehet, hogy már nem sok van hátra.
Jól van úgy minden, ahogy kellett :
Nem kérek mást, csupán kegyelmet.

Mégis, ha füled nyitva szómra;
Oly drága nékem minden óra :
És minden perc egy nagy ajándék.

Az élet, amit úri módban,
Durcás gyerek módjára szórtam,
Oly drága szentség most nekem !

S az édesek, kik mellém ülnek,
Meleg szókat fülembe súgnak :
Mind olyan szentek, olyan újak.

Pihető, gyenge szívverésem
Örök erők áramát hajtja :
Azok segítik diadalra.

Apró munkák, aprócska élés,
Mindenben annyi most a mélység,
És minden egyet énekel.

S én ámulok, Uram, mi lettem,
Ki életemet hordja most helyettem,
Láthatatlan előre visz.

Lelkem piciny fuvallatával
A nagy viharral együtt szárnyal,
Mit a *Galamb* szent szárnya ver.

Alig lüktet az érverésem
S mégis a Te munkádat végzem,
Világot váltok és megszentelek.

Ameddig, addig . . . Ó felséges
Csodást alkotó beteg-élet !
Áldassék érte szent neved.

Talán az előbbi verssel kezdek hozzá legjobban nagy lelki fordulatom megírásához.

A karácsonyi napokkal kezdem. Karácsony este: fájdalom, csüggedés, valami kis fásultság a síma béke felszíne alatt. Megírtam pársoros apró verses feljajdulásaimat¹ s Pici néni² szép céduláscskáin szétküldtem és a fa alá tettem. Még akkor magam sem értettem, mit mondok velük. Csak kavargott a lelkem öntudatlan keserőségektől. Hiába volt meleg családi kör mellett, a felszín alatt mindenütt éreztem a tátongó szakadásokat közöttük. „Zátonyok“ lett volna a címe egyik nagy regényemnek. A vízből csupaszon, mereven elkülönülve állanak ki a szirtek, egyik se közeledik a másikhoz, egyik se változik. Ha jön a tenger (az élet vihara), az felcsap és egybemossa ideig-óráig az ellentéteket és különbségeket. (Nagy szeretetszolgálatok, hősi áthidalása az egyéniségek szakadékainak: amíg a veszély ostroma tart!) Aztán... a vizek elülnek, s a sziklák megint csupaszon, megátalkodottan, külön-külön — válva merednek fel az égre. Semmi se változott. — Ez volna a téma ember-szívekre alkalmazva. De örülök, hogy meg nem írtam, mert azóta látom, hogy hazugul sötét ez a beállítás s másfelől az emberek szeretetbeli egysége nem kell, hogy együvé préseltséget jelentsen, s az egyéni különbségeket persze hogy nem lehet, de nem is kell uniformizálni. Csak megértés, béke és szeretet maradjon közöttünk.

De akkor este nagyon fájt ez és még inkább másnap, mikor olyan sokféle igénynek szerettem volna eleget tenni (nekem igazán csak az lett volna az igényem, hogy ők mind jól és otthonosan érezzék magukat, de éppen ennek lehetetlenségét éltem át keserűen). Testileg is kifáradva, lelkileg elgyötörve pihentem két napot. Akkor visszajött S. és az én szívemet egyre fojtogatta a nyugtalanság. Rémképek, gyanúk, homályos félelmek kínoztak. Próbáltunk S.-val egy nagyot beszélni, de megnyugvás helyett inkább még felkavart. Testileg is egyre jobban kimerültem. Szilveszter délutánra aztán ez a lelki háborgás végsőkig fokozódott. Beszélni nem tudtam (az öreg néni³ is átjött) s akkor kezdtem megint egészen érezni, milyen kevés időm lehet már hátra. (Közben pár hétre ezt is tökéletesen elfelejtettem volt, akármennyire készülgetek a halálra már egy éve.) S. búcsúzása után kétségbeesés környékezett. Követeltem V.-tól azt, amitől rettegettem: meggyújtottam újra szegény elnyomorodott aprócska karácsonyfánkat és kétségbeesett daccal, csikorgó, erőtlén egyszál hangommal énekeltem egy-két karácsonyi éneket, búcsúzóul. Éreztem, hogy fáj ez mindkettőnknek. — Aztán még elimádkoztuk a szilveszteri Prohászka-elmélkedést (azelőtt mindig együtt imádkoztuk S.-ékkel).

¹ L. föllebb a négysoros családi versikéket.

² Nagy Sándorné, a festőművésznő. N. S. és családja a gödöllőiek közül eg-közelebb állt hozzá és családjához.

³ Szomszédasszony.

Ő mindig velem volt ilyenkor. Most pedig ketten gubbasztottunk egymás elleni nagy ellentétek nyomasztó érzésével a lelkünkben. Úgy éreztük, egészen zsákutcába jutottunk.

Másnap kimerülten feltápászkodtam S. rádióbeszédét hallgatni. V.-t is kényszeríttem, hogy korai misére menjen és azután hallgassa. De a testi-lelki gyötrődések miatt nem hozott nekem ez a beszéd jóformán semmit. (Tudom is, hogy milyen fáradtan írta és mondja, hogy talán főképen az én kedvemért vállalta, hogy hallhassam s a gyötrődésem csak annál erősebb lett. (Közben a halál, a belső rendezetlenség és a végrendelet problémája kínozott napokon át. Egyre erősebben úgy éreztem, hogy tennem kell valamit. Most mindjárt, amíg nem késő! Próbáltam erőt venni magamon. Imádkoztam lelki világosságért. Szívszorulások és nagy izgalmak között hánykolódtam éjszakánként. Nappal igyekeztem „vállalni végre a felelősségeket“ (háziúri gondok, V. életének irányítása stb.)

Jan. 6-ra kihívtuk V. édesapját. Kimerültségem és izgalmam akkor érte el tetőpontját. Nyugalmat erőltetve mégis felkeltem, segíteni V.-nak abban, amiről hittem, hogy nehéz. De hamarosan nagy gyengeség fogott el. Szinte magamon kívül voltam egész nap. Azt éreztem, hogy most itt halok meg, távol az én „régiszeretteimtől“ összes megoldatlan problémámmal. Sürgönyöztettem. Atyám¹, tudod a többit (hiszen tenálad gyóntam).

Február 15.

Megint sötétlátás, idegesség ül meg. De három élményemet még leírom, mint adalékot egy beteg ember élményeihez. Az egyik a testemnek szinte légies könnyűsége, ami a gyengeség érzésével együtt jár. Olyan átszellemülten szelíd bennem minden most.

A második, hogy eljött végre a tavasz. Olyan kedves, hogy az idén korábban jött meg az én örömömré.

A harmadik, hogy a tárgyak is olyan előzékenyek most hozzám.

(Itt megszakadnak a feljegyzések.)

¹ S. bátyját érti.

MAGYAR KATOLIKUS ÍRÓK KÖNYVEI

Az a modern katolikus szellemiség, amely Nyugaton a legújabb időkben halhatatlan remekművekkel gazdagította az irodalmat, most — a líra nagyszerű teljesítményei után — a magyar prózában is meghozta gyümölcseit. Ennek a föllendülésnek dokumentuma

a MAGYAR KATOLIKUS ÍRÓK KÖNYVEI

sorozat, melynek kötetei mélyen katolikus, hagyományosan magyar és öntudatosan humanista alkotások. Problémáik napjaink legjelentősebb kérdései, s a bennük megnyilatkozó metafizikai nyugtalanság az egész mai világ lelkében ott ég.

A MAGYAR KATOLIKUS ÍRÓK KÖNYVEIT a magyar katolikus irodalom két nemzedékének kiemelkedő képviselői írják:

ARADI ZSOLT, a Nemzeti Ujság szerkesztője

BALLA BORISZ, miniszterelnökségi miniszteri titkár

BERCZELI A. KÁROLY, szegedi egyetemi tanársegéd

HARSÁNYI LAJOS, c. kanonok, apátplébános

JUST BÉLA, a budapesti egyetem francia tanszékének tanársegédje

KÁLLAY MIKLÓS, a Nemzeti Ujság és a Napkelet szerkesztője

MÉCS LÁSZLÓ, premontrei kanonok, plébános

NYISZTOR ZOLTÁN, pápai kamarás, a Magyar Kultúra szerkesztője

POSSONYI LÁSZLÓ, a Nemzeti Ujság és a Vigilia szerkesztője

s a katolikus irodalom és tudományosság más kiválóságai.

A MAGYAR KATOLIKUS ÍRÓK KÖNYVEI

a következő kötetekből állnak:

1. *Aradi Zsolt: Az ég a rács mögött*

Egy ember, aki álomnak érzi életét s gyermekként akar élni, ártatlanul börtönbe kerül. Itt érzi először, hogy a világ börtön, hogy rácsokkal vagyunk mindenütt körülveve s csak egy menekülés van: a belső szabadság megőrzése. Az igazi börtönlelkek és a szabad emberek küzdenek ebben a regényben, melyben bűnösök ártatlanokkal és kegyetlenek jókkal keverednek. Az ég a rács mögött mindegyikre egyformán tekint, s ők csak azért különböznek, mert ezt az eget más szemmel nézik.

2. *Balla Borisz: A megsebzett*

A regény hősének, Stail István bárónak kalandos élete két világ közt folyik lázadóva és megsebzetten: az élet cinikus s gögös élvezése és a lemondás misztikusan hívó világa közt. Küzdelmeiben Solange de Naillac szerelme jelenti a végzetes csillagképet, pedig valójában Rody Stail élete egy karmelita apáca titokzatos áldozatához kapcsolódik. E három különös sors más sorsokat is érint, más életeket is magával ragad azon a tragikus és örök emberi színpadon, amely mögött Isten végtelen bölcsesége és szigorú törvényei működnek kérérlhetetlenül.

3. *Berczeli A. Károly: Fekete Mária*

A szegedi szabadtéri játékok nagy sikere volt ez a mirákulum, melyben harmónikus egységbe olvad össze a török hódítás igájában sínylődő magyarság sorsa és a tündérmesék költői világa. Mese és valóság shakespeare-i összefonódását hangsúlyozza a versforma is, mely légiesen könnyed és mégis festőien szemléletes. A magyar katolikus dráma történetének új határkövét jelzi ez a mirákulum.

4. Harsányi Lajos : Zúgó Márton

A magyar katolikus irodalom nesztora a magyar falu és magyar falusi pap életébe világít bele Falusi leveleivel, melyekben a dunántúli tájak egyedülálló varázsa, a vidék szociális problémái, a népi lélek titokzatos-sága, a folyó évszakok hangulatai és az író kedves humora ötvöződnek igazi, nemes irodalomná.

5. Korunk szentjei

A szentek élete, egyénisége, példája sohasem foglalkoztatta annyira az emberek érdeklődését, mint napjainkban. Főleg az utóbbi évtized alatt szentté avatott nagy egyéniségek vonzzák a mai embert: Lisieux-i Szent Teréz, Vianney-i Szent János, Don Bosco, Bernadette Soubirous, Szent Bellarmin, Passionista Szent Gábor, Morus Tamás, Fisher Szent János, Albertus Magnus, s mint valami távoli és mégis fénylő csillag: Szent Johanna. Példátmutató sorsukat, különös, izgató egyéniségüket rajzolja meg ez a könyv.

6. Just Béla : Hajnali kettő

A havasok között örök némaságban élő szerzetesek misztikus élete táruul az olvasó elé ebben a regényben. A szerző minden érzelgősség nélkül írja le egy trappista apátság lakóinak küzdelmes és diadalmas életét s nagy-szerűen sejteti azt a misztikus kapcsolatot, mely a szerzeteseket a világban élőkkel összeköti. Huysmans híres könyve óta az első regény, mely a kolos-tor titokzatos világát mutatja be.

7. Kállay Miklós : Magóg fiai

A világtörténelem legvéresebb kultúrharacának regénye, amelyben tragikus színekben lángol el az albigensek pusztulása. Ez a halállal és rombolással eljegyzett sátánhitű szekta, mely sok rokonságot mutat a bolsevizmussal, a XII-ik század végén átrohant Dél-Európán s borzalmas forradalomban robbant ki Dél-Franciaországban és Katalóniában. A mozgalmas hátteret a trubadúrok páratlan szépségű középkori világa adja. Érdekesen illesz-kezik be a regénybe a Grál-monda újszerű értelmezése.

8. Mécs László : Új könyv

Az immár európai hírv papköltő új műve még azok számára is meglepetés lesz, akik rajonganak verseiért és nagyra értékelik könyveinek katoliciz-musát, lélekből fakadó emberszeretetét és forró líraiságát. Egy francia kritikus az „új humanizmus” legnagyobb európai képviselőjét látja Mécs Lászlóban: könyve ennek a humanizmusnak és egyetemes érzésnek bátor és újhangú szószólója.

9. Nyisztor Zoltán : Messzesodort magyarok

A világ minden táján élnek magyarok: különös sorsukat, nyugtalan életüket rajzolja meg a szerző mély humanitással és keresztény megértéssel. A szét-szóródott magyarok közül sokan évtizedek óta élnek távol a szülőföldtől; mások már Dél-Amerikában vagy Kínában látták meg először a napvilágot, — de bármennyire különböző is életük, láthatatlan fonalak kötik őket össze itthoni véreikkel. A legkülönbözőbb alakok és sorsok vonulnak el az olvasó szeme előtt ebben a könyvben, mely műfaját tekintve is érdekes kísérlet.

10. Possanyi László : Üldözni fognak titeket

Két távoli ország gyermekét Szovjet-Oroszországban egész lényüket meg-rázó érzés hajtja egymáshoz. A francia fiatalembert a GPU elfogja és szerelmesét, Lydát is üldözni kezdi, de a két lélek útja párhuzamosan tovább halad. Az atheista orosz leány a szerelmen és a szenvedésen keresztül megérzi, hogy az anyagon, a földi paradicsomnak álmódott, de pokollá változott orosz életlen túl egy más világ van, a lélek és a hit világa és amikor elindul szerelmese után, belső lénye ezt a másik világot is áhítja.

A VIGILIA

előfizetési ára

EGY ÉVRE 10 PENGŐ

A pénz beküldhető a „Vigilia” 20.668. számú csekklapján, a pénz rendeltetésének pontos megjelölésével.

Megrendeléseket elfogad a Vigilia kiadóhivatala V, Vadász-utca 16. sz., a Szent István-Társulat összes könyvesboltjai: Budapest, Kecskeméti-u. 2., Szeged, Kárász-utca 10., Pécs, Széchenyi-tér 18., Debrecen, Szent Anna-u. 10-12., Győr, Deák Ferenc-utca 2. sz., Cegléd, Rákóczi-út 2. sz., Balassagyarmat, Rákóczi fejedelem-út 22., valamint minden nagyobb könyvkereskedés.

RÉVAI-NYOMDA BUDAPEST
V., Vadász-utca 16. szám
Felelős: Linzer M. műsz. igazgató